

KNK

İLKBAHAR 2019 / 39

İzmir'in Dağlarında Çiçekler Açar

KUVAYI
MİLLİYE
RUHU

Gazeteci Hasan Tahsin'in, İzmir'in işgalinin ardından, ilk kurşunu sıkmasıyla başlayan direniş halesi, günlerin birbirine eklenmesiyle tüm yurt genelinde destansı bir hal aldı. Mustafa Kemal Atatürk'ün, 19 Mayıs 1919'da, Samsun'a çıkmasıyla harlayan Kuvayı Milliye ateşi daha da büyüdü. 9 Eylül 1922 tarihine gelindiğinde, Konak'ta başlayan işgal yine Konak'ta son buldu. Türk Ordusu, 9 Eylül 1922 tarihinde, İzmir'e girdi ve kurtuluş coşkusu yurdumuzu sardı.

Fotoğraf: Serdar Alakuş

Merhaba

Şimdiki zamanda, şimdiki zamanın hikâyesini yazmak için çıktığımız yolculuğumuzda, geleceği daha sağlam temeller üzerine inşa etmek için, yaşanan tüm zamanları bilmek ve deneyimlenen olumsuzlukları, yaşamın lehine dönüştürmek için adımlar atmak; şehrimizi ve Cumhuriyet'imizi daha dinamik kılacaktır.

Antik dönemin düşünürlerden Efesli Herakleitos, “Yaşam durmaksızın akar, hiçbir şey kalıcı değildir ve aynı suda iki kez yıkanılmaz” diyordu.

Anadolu toprakları bundan yüz yıl önce bir daha tekrarlanmayacağına söz verdiğimiz, kötü bir deneyim yaşadı. Binlerce yılın birikimi olan Anadolu Uygarlığı, 1. Dünya Savaşı'nın ardından, yetinmek bilmeyen ve daha fazla kaynak sömürmek isteyen devletler tarafından işgal edildi. Şehrimiz Konak bu sürecin, 15 Mayıs 1919'da başladığı ve 9 Eylül 1922 günü son bulduğu yer olarak tarihe geçti. Hemşehrimiz Herakleitos'un binlerce yıl önce dediğiyle; kalıcı olmadı.

Şehrimizin evrensel dünyaya armağanı şair Atilla İlhan, zamanı; görünmez bir mezarlık olarak niteliyor! Zamana, Anadolu'nun ve şehrimizin işgali perspektifinden baktığımızda, bizler o mezarlığı görebiliyor ve orada yatanın emperyalizm olduğunu biliyoruz...

Sizlere yandaki sayfada bir fotoğraf karesi sunuyoruz. Cumhuriyet Meydanı'ndaki, Atatürk Anıtı'nın üzerinde yer alan kabartmanın fotoğrafı, diğer tanımıyla, bir kahramanlık öyküsünün kesiti. Bir başka evrensel değerimiz Nazım Hikmet'in, Kuvay-ı Milliye Destanı'nda dile getirdiği: “Onlar ki toprakta karınca,/ suda balık,/havada kuş kadar çokturlar;” dedikleri...

Yine aynı destandaki satırlarıyla, “Dörtnala gelip Uzak Asya'dan/Akdeniz'e bir kısrağ başı gibi uzanan/bu memleket bizim./Bilekler kan içinde, dişler kenetli, ayaklar çıplak/ve ipek bir halıya benzeyen toprak,/bu cehennem, bu cennet bizim” diye nitelenen kahramanlarımız kalplerimizde yaşıyor.

Boşuna değildir, “İzmir'in Dağlarında Çiçekler Açar” deyişimiz... Umudun ve direncin en destansı örneğini veren, bir 9 Eylül sabahıyla birlikte ülkemize özgür günleri müjdeleyen şehrimiz üzerine yazılan bu dizelerin peşi sıra yürüyoruz ve yürüyeceğiz!

Çünkü, “Her Şey Çok Güzel Olacak” diye inananlarız.

Dergimiz KNK'nın ilkbahar sayısında, yüz yıl önce topraklarımıza yapılan saldırıyı ve buna karşı oluşan Kuvayı Milliye ruhunu dosya konusu olarak işledik. Akademisyenler ve tarihçilerin kaleme aldığı yazıların, “bir daha asla” deyişimizin yapı taşlarından olması, aynı senaryolara kalkışılmaması ve barışın sonsuza kadar sürmesine kaynaklık etmesi isteğimizdir.

KNK'nın ilkbahar sayısında gelenekleri binlerce yıl öncesinin kültürüyle beslenen şehrimizin farklı figürlerini de bulacaksınız. Roma Dönemi'nin evlilik geleneklerinin günümüzde de uygulandığına tanık olacak; fotoğrafın icadından kısa süre sonra pozlanan semtlerimize doğru yolculuğa çıkacak; hemşehrimiz olmasından gurur duyduğumuz Halikarnas Balıkcısı'nın İzmir günlerine gidecek; İzmir'in dağlarında açan çiçeklerin peşi sıra özgürlüğe doğru koşmaya davetlimiz olacaksınız.

Birbirinden ilgi çekici konuların yer aldığı KNK İlkbahar 2019 sayısını, şehrimize dair hissedilen aidiyet bağını daha da güçlendirecek nitelikte hazırladık. Birlikte yürüyeceğimiz yolun her geçen gün daha da aydınlık olacağına yönelik inancımla, esenlikler dilerim.

Abdül BATUR
Mimar
Konak Belediye Başkanı

**YILDIZ ALBÜMLERİNDEKİ
NOSTALJİ HEYKELİ**
SERHAN KEMAL SAYGI
GÜLTEKİN GENÇ

8

**BİR ARADA
YAŞAMA SANATI: DARAĞAÇ**
ZEYNEP YAVUZCEZZAR

14

**100 YIL ÖNCE
BU GÜNLERDE**
AHMET GÜREL

18

**İZMİR'İN UNUTULAN ŞEHİDİ:
SÜLEYMAN FETHİ BEY**
EMİN ELMACI

38

KNK HABER / SERGİ

40

**İZMİR'İN DAĞLARINDA
ÇİÇEKLER AÇAR**
MAHMURE NAKİBOĞLU TEZER

42

Konak Belediyesi Adına Sahibi
ABDÜL BATUR
Mimar
Konak Belediye Başkanı

Yayın Koordinatörü
OZAN YAYMAN
(Sorumlu Yazı İşleri Müdürü)

Editörler
İPEK YAŞAR ÖZBAŞARAN
DİYAR SARAÇOĞLU

Görsel Tasarım
BİRGÜL ARICA

Halkla İlişkiler
EMİNE KALABALIK

Kültür Sanat
ABDULLAH TUNALI

Hukuk Danışmanı
MİNE GENÇ

Yönetim Yeri: İzmir Konak Belediyesi
Dokuz Eylül Meydanı No:6 Basmane / İZMİR Tel: +90 232 484 53 00 www.konak.bel.tr
BASIM: İhlas Gazetecilik AŞ. Tel: +90 212 454 30 00
YAYIN TÜRÜ: Yerel Süreli – Üç ayda bir yayımlanır, para ile satılmaz
Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Baskı Tarihi: Mayıs 2019

Kapak Fotoğrafı: LÜTFÜ DAĞTAŞ
4. Sayfa Fotoğrafı: MERVE ERGİN

**HAYAT
İZMİR DİYE AKTI**
İFFET DİLER

66

içindekiler

**ANADOLU'DAKİ
YUNAN SAVAŞ MAKİNESİ**
ENGİN BERBER

26

**HASAN TAHSİN
VE İLK KURŞUN**
AHMET MEHMETEFENDİOĞLU

32

**HASAN TAHSİN ULUSUN
ONURUDUR**
MİSKET DİKMEN

36

İZMİR'İN EN ESKİ ADI
MUAMMER İREÇ

46

**ŞEHİRİMİZİN ANTİK ÇAĞ'DAKİ
EVLİLİK RİTÜELLERİ**
AKIN ERSOY

50

**İZMİR LİMAN KALESİ'NDEKİ
ARMALAR**
CENK BERKANT

56

**HALİKARNAS BALIKÇISI'NIN
İZMİR YILLARI**
ŞADAN GÖKOVALI

58

İZMİR FESTİVALİ
EBRU KAŞLI

68

BESİM AKIMSAR TUHAF ADAMDIR
DUYGU YAYMAN

76

**1940'LARDA
İZMİR'DE REKLAMLAR**
MEVLÜT KAYA

80

İzmir Belediyesi'nin
Kemeraltı'ndaki ilk
binasının açılış töreni

Yıldız Albümlerindeki Nostalji Heykeli

DR. **SERHAN KEMAL SAYGI** | APIKAM MÜDÜRÜ
UZM. **GÜLTEKİN GENÇ** | APIKAM ARAŞTIRMA GÖREVLİSİ

İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı; 2019 yılının ilk aylarında Kent Ansiklopedisi Biyografi Cildi, Antik İzmir Masalları, Hey İzmirli Karikatürlerle İzmir, İzmir'in Güzel Yaban Çiçekleri, 150. Yılında İzmir Belediyesi Tarihi, Uluslararası Göç ve Mübadele Sempozyum Bildiri Kitabı ve Yıldız Albümleri'nde İzmir olmak üzere, kent kültürü ve tarihi açısından son derece değerli kitaplar yayımladı. Ve basımını gerçekleştirdiği kitap sayısını 123'e çıkardı. Bu yazıda değerlendireceğimiz, Yıldız Albümleri'nde İzmir adlı çalışma ise kentin görsel tarihi açısından önemli fotoğrafları, İzmirliyle buluşturuyor.

Fotoğraf, görüneni hızla kaydetmesi, kolay çoğaltılıp yayılması ve uygun koşullarda uzun süre saklanabilir olması nedeniyle; ortaya çıktığı ilk yıllardan itibaren insanlık tarihinin en önemli buluşlarından biri olarak görülmüştür.

Torbalı Naime Çiftliği
Mektebi öğrencileri

İcat edildiği 1839 yılından bugüne hızla gelişerek, görsel belleğin oluşmasını sağlayan önemli unsurlardan biri olan fotoğraf; devlet yönetimleri kadar, kurumların ve kişilerin vazgeçilmez dokümanlarından biri haline gelmiştir. 1850'lerin sonundan itibaren Avrupa'da yaygınlaşan resmi devlet fotoğrafçılığı kısa sürede dünyanın farklı coğrafyalarına da yayılmıştı. Osmanlı coğrafyasında ise fotoğraf makinasının icadı ve fotoğraf konusundaki gelişmeler şaşkınlıkla izlenmekteydi. Sultan II. Mahmud'un kendi portresini yaptırdığı dönemlerde; Takvim-i Vekâyi fotoğrafın bulunuşunu haber veriyordu. Buna rağmen henüz bir fotoğrafane bulunmasa da, 1839 yılı bitmeden batılı seyyah fotoğrafçıların imparatorluk coğrafyasında çektiği görüntüler, elden ele dolaşmaya başlamıştı. II. Abdülhamid'le birlikte, Osmanlı'da, fotoğrafçılığın yeni bir evreye girdiği görülmektedir. Sarayda fotoğraf stüdyosu kurduracak derecede fotoğrafa ilgi duyan Sultan II. Abdülhamid, fotoğrafçılığın saray himayesinde gelişmesini sağlamıştır. İmparatorluk dâhilinde yapılan açılışlar, imar çalışmaları, eğitim alanındaki

yenilikler, zirai faaliyetler, askeri alandaki vb. çalışmalar fotoğraflar aracılığıyla kendisine ulaştırılmış, böylelikle padişah ülke genelinde olup bitenler konusunda kısmen de olsa bilgi sahibi olmaya çalışmıştır. Ayrıca fotoğraflardan albümler hazırlanarak batılı devletlere hediye edilmiş, böylelikle Osmanlı coğrafyası hakkında batıda hâkim olan kötü düşüncelerin değiştirilebileceği düşünülmüştür. Fotoğrafın yaygın olarak kullanılması sonucu Yıldız Sarayı'nda oldukça kapsamlı ve zengin bir fotoğraf koleksiyonu oluşmuştu.

FOTOĞRAF İLE OLUŞAN GÖRSEL BELLEK

Yıldız Sarayı Koleksiyonu ya da II. Abdülhamid Fotoğraf Arşivi olarak bilinen, içerisinde imparatorluğun hemen her bölgesine ait fotoğrafların bulunduğu bu eşsiz koleksiyon, Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nde yer alan diğer tüm arşiv malzemeleriyle birlikte, Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra, İstanbul Üniversitesi'ne devredilmiştir. Üniversiteye bağlı Nadir Eserler

Kütüphanesi'nde bulunan koleksiyon, resmi verilere göre 911 albüm içerisindeki, 36 bin 585 fotoğraftan oluşmaktadır. Albümlerde yer alan fotoğrafları dini ve sivil mimari unsurlar, fabrika, çiftlik vb. sanayi ve zirai kuruluşlar, sivil ve askeri eğitim kurumları, bayındırlık faaliyetleri, envanter ve demirbaş tespitleri, imalat ve satış katalogları, silah katalogları, seyahatlere ilişkin tespitler, şahıslar, Osmanlı sınırları içindeki çeşitli yerleşim birimleri ve Amerika'dan Japonya'ya kadar dünyanın farklı yerlerinden alınmış görseller olarak tasnif etmek mümkündür. II. Abdülhamid'in bu albümler arasından bir seçki yaparak, ABD ve İngiltere'ye hediye olarak gönderdiği bilinmektedir. Söz konusu albümler, Osmanlı batılılaşması hakkında olumlu bir izlenim uyandırarak, batıdaki Osmanlı algısını değiştirmek amacıyla hediye edilmişti.

Körfez'den Konak

İZMİR'DEKİ İLK FOTOĞRAF STÜDYOLARI

Seyyah fotoğrafçılar aracılığıyla fotoğrafla tanışan İzmir'de, bir süre sonra fotoğraf stüdyoları açılmaya başlamıştır. Spiro Caligh ris, F. W. Crabow, Rubellin ve Oğlu, N. Zambat, J. Zilpoche ve Ch. B kmeciyan, Sp. Caligheri, PCB. Chichlian, Auguste Michel, Nisso J. Minerva, N. Pantzopoulos, D. Zade, Dhiamandopulo Kardeşler, Jules Lind, Xenophon Karacalos ve Tatheos Nerssesyan'a ait fotoğraf stüdyoları bunlardan bazılarıdır.* St dyolar, tıpkı İstanbul Pera'da olduğu gibi gayrimüslimlerin ikamet ettiği Frenk Mahallesi ve G l Sokak civarında yoğunlaşmıştır. Levantine Heritage Foundation'a bağlı olarak  alışan Fabio Tito ve arkadaşları 2010 yılında yayınladıkları bir araştırmada 1860-1922 yılları arasında İzmir'de Levantenlere ait 62 fotoğraf stüdyosunun olduğunu tespit etmişlerdir.** Yıldız Albümleri'nde yer alan İzmir fotoğraflarının önemli bir bölümünün Frenk Sokağı'nda stüdyosu bulunan Rubellin ve stüdyosu G l Sokağı'nda olan J. Zilpoche tarafından çekildiği anlaşılmaktadır. Bunların dışında Sebah & Joaillier ve Guillaume Berggren imzalı görseller de koleksiyona girmiştir. Bir grup fotoğrafın ise kimler tarafından çekildiğine dair bilgi notu bulunmamaktadır.

İzmir Saat Kulesi

İspartalı İskelesi (Göztepe)

Yıldız Albümleri'nde yer alan İzmir fotoğrafları şehrimizin görsel tarihine ilişkin perspektif sunuyor.

YILDIZ ALBÜMLERİ'NDE İZMİR

Yıldız koleksiyonunda yer alan fotoğrafların ortaya çıkmasından sonra Edirne, İstanbul, Manisa, Bursa, Gaziantep vb. kentlerin fotoğraf albümleri hazırlanmış, çeşitli sergiler düzenlenmiştir. “Yıldız Albümleri'nde İzmir” adlı kitap, bu tür çalışmaların oluşturduğu farkındalık sayesinde meydana getirilmiştir. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan, Yıldız Koleksiyonu Kataloğu incelenerek İzmir ve yakın çevresine ait 192 adet fotoğraf tespit edilmiş, bunların tümü alınarak konularına göre tasnif edilmiştir.

19. yüzyıla ait daha önce bilinen ve bir bölümü de henüz keşfedilmemiş İzmir görüntülerinden oluşan ve yedi bölümü içerir kitapta; şehrin kamusal merkezi olan Konak Meydanı ve çevresi, Kemeraltı, Kordon, Rıhtım, Liman, Gümrük, Göztepe sahili, İnciraltı, Karantina mevki, Karşıyaka, Bayraklı, Bostanlı gibi çevre semtlerle birlikte Kervan Köprüsü, vapur iskeleleri, okullar, camiler, hastaneler vb. görsellere yer verilmiştir. Özellikle Kemeraltı'nda bulunan ve 1891'de yapımı tamamlanan belediye binasının açılış günü çekilmiş olan fotoğraflar, kent kültürü ve İzmir Belediyesi'nin tarihi açısından son derece önemlidir.

Kordon'dan bir kesit

İZMİR'İN YAKIN ÇEVRESİ DE ALBÜMDE

Yıldız koleksiyonu İzmir'in fotoğraf tarihi açısından bir başka önemli şeyi de ortaya çıkarmıştır. Bugüne kadar gördüğümüz 19. yüzyıl İzmir'ine ilişkin fotoğraflar daha çok kentin merkezine odaklanırken, albümlerden İzmir-Kasaba Demiryolu Hattı'na ait ayrıntılı görseller çıkmıştır. İzmir-Kasaba demiryolu güzergâhındaki istasyonların ve yerleşim birimlerinin izlenebildiği görseller büyük olasılıkla hattın bilinen ilk fotoğraflarıdır. Ayrıca İzmir'e bağlı bazı kaza ve köylere ait fotoğraflar da albümlere girmiştir. Özellikle Torbalı'ya bağlı Tepeköy Çiftlikat-ı Hümayunu ile ilgili görseller dikkat çekicidir. II. Abdülhamid'in özel mülkiyetindeki

Tepeköy çiftliklerine ait fotoğraflar, çiftliklerdeki sosyokültürel yaşantı, eğitim alanındaki yeniliklerin taşradaki yansımaları, zirai modernleşme ile cami, mektep, havuz ve çeşme gibi eserler hakkında bilgi edinmemizi sağlayan görsel belgeler olarak değerlendirebilir. Yine Bayındır, Ödemiş, Selçuk'un çeşitli yerleşim bölgeleri ve Efes harabelerine ait fotoğraflar, söz konusu yörelerin geçmişten bugüne geçirdiği dönüşümlerin izlenebilmesi açısından son derece mühimdir. İzmir'in, Yıldız Albümleri fotoğraf koleksiyonunda kayıtlı olmayan ve 19. yüzyıla tarihlenen pek çok görüntüsünün olduğu bilinmektedir.

Yer, zaman ve tarih bağlamında kentin kozmopolit özellikleri ve sosyoekonomik yapısı hakkında fikir vermesi açısından yeterli nitelikte olan fotoğrafların tümü İzmir kent tarihi açısından geleceğe aktarılan somut birer belge niteliği taşımaktadır. Fotoğrafları doğru bir şekilde betimlemek amacıyla başta Başbakanlık Osmanlı Arşivi, ulusal/yerel gazete koleksiyonları olmak üzere, pek çok yazılı kaynaktan faydalanılan çalışmanın, İzmir'in görsel tarihi açısından önemli bir yer tutacağını düşünüyoruz.

Şehrimizin geçmişine
dair iz sürmemize olanak
taniyan fotoğraflar,
birer anıt niteliğinde.

Hamidiye Sanayi Mektebi (Konak Mithatpaşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi)

KAYNAKLAR

*Semra Daşçı, "1893-1896 İzmir Ticaret Yıllıkları'nda Adı Geçen Sanatçılar ve Sanatla İlgili Meslekler Üzerine Bir Değerlendirme", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi-Journal of the Human and Social Science Researches*, 2012, Cilt.1, Sayı:3-Volume 1, Issue: 3, s. 49.
**<http://www.levantineheritage.com/data9.htm> (Erişim:10 Mayıs 2017)

Hamidiye Sanayi Mektebi Müzik Takımı

BİR ARADA YAŞAMA SANATI: DARAĞAÇ

ZEYNEP YAVUZCEZZAR

Çocukluğumun mutlu pazar günlerinde, annem daha hepimiz uyurken erkenden kalkıp hazırladığı kurabiyeleri fırına atar, evi saran o sıcak kurabiye kokusu, açık pencerelerden giren güneşle bir olur, evi huzurla doldururdu. Annem, kahvaltıdan önce elime bir tepsi enfes kurabiyelerinden tutuşturur, beni komşularımıza gönderirdi: “Anneciğim, apartman şimdi kurabiye kokmuştur. Komşulara dağıt da gel, kahvaltıda yesinler.”

O sabahlar fırınımızdan çıkan mutluluğu kapıları çalıp tüm komşularımızla paylaşır, topladığım gülümsemelerle eve geri dönerdim. Bugün dünya daha karmaşık bir hal alırken biz de bir bir kabuğumuza çekilmeye başladık. Sokakta yürürken gözümüzün değdiği her göz, ayrı bir dert gizliyor; yüzler gün geçtikçe yer çekimine yenik düşüyor. Yeniçağda birliktelik duygusu, lafımızın arasında artık ‘bir zamanlar’ ile birlikte anılıyor.

Bu sabah erkenden kalkıp, annemden öğrendiklerimi yazdığım tarif defterimi karıştırdım. Üzerlerine parça çikolata serpiştirdiğim kurabiyeleri soğuyunca bir saklama kabına, özenle yerleştirdim; çocukluk anımı ve kocaman gülümsememi yanıma alıp yola çıktım. Alsancak - Halkapınar hattındaki tramvaydan, Üniversite durağında indim. Fabrikaların, depoların, tamir ve bakım atölyelerin arasında yürümeye başladım.

Burası, İzmir'in en eski yerleşim yerlerinden ve ilk sanayi bölgelerinden biri: Umur Bey Mahallesi. Önceleri Darağaç olarak bilinen bu mahalle, İzmir'de görmeniz gereken en ilginç yaşam alanlarından biri. Ziyaretimden önce, bir zamanlar kentin sanayi belleğinde önemli bir yere sahip, şimdilerde ise terk edilmiş fabrikaları araştırırken şöyle bir bilgiye rastlamıştım:

"...Darağacı Bölgesi [Darağaç Mahallesi, şimdiki adıyla Umur Bey Mahallesi], kentin sanayi mıntıkası haline gelmiştir. Bu bölgede tamamı yabancılara ait buharlı değirmenler, sigara ve okul kâğıdı fabrikası, bıçkı atölyeleri, Havagazı Fabrikası (1860), Buz Fabrikaları, Prina Fabrikası, Pamukyağı ve Makarna Fabrikası kurulmuştur." * Aklımda bu bilgilerle yürüdüğüm uzun bir yolun sonundan köşeyi dönüyorum.

Karşılıklı dizilmiş iki katlı evlerin duvarlarında gördüğüm resimler ve baharla birlikte balkonları çiçek açmış, rengârenk bir sokağın başında duruyorum. Tamir ve bakım atölyelerinin arasında, mahalle sakinleriyle iç içe yaşamlarını ve çalışmalarını sürdüren bir grup sanatçı ile tanışmak için atölyelerden birine giriyorum. Tuğçe, Ali, Cem, Cenkhan ve Fatih, iki katlı evin bahçesinde kurulu sofranın etrafında oturmuş; Ayşegül de yaptığı ıspanak yemeğini tabaklara koymak üzere masaya bırakıyor. Tanışma faslında çantamdan çıkardığım kurabiyeleri masaya, onlardan aldığım gülümsemeleri de hafızamda 'mutlu eden anılar' bölümüne koyuyorum. Anılarım arasına bir de şunu ekliyorum: "Sahip olduğumuz en güzel geleneklerden birinin hâlâ yaşadığını görmek." Ayşegül, "Misafirimiz ile başlayalım" diyerek yemek koymak üzere önce benim tabağımı alıyor. Mahalleye taşınan ilk sanatçıyla birlikte, 2013 yılında başlamış hikâyeleri. Yıllar içinde yavaş yavaş diğerlerinin de bu bölgeye yerleşmesiyle artan sanatçı atölyeleri, sanayi atölyeleriyle bir arada, bu bölgeye yeni bir kimlik kazandırmış. Mahallenin bir zamanlar uğrak yeri olan sokaklarından, insan hikâyelerini hâlâ benliğinde tutan terk edilmiş fabrikalarından ve mahalle sakinleriyle kurdukları diyaloglardan beslenen sanatçılar, 2016 yılından itibaren yaşadıkları alanları güncel sanat üretimlerini sergiledikleri alanlara dönüştürmüşler: "Üretimlerimizde, mahalle yaşamının dinamiklerini ve sakinleriyle kurduğumuz sosyal ilişkilerle oluşan yaratıcı işbirliklerini bir arada deneyimliyoruz." Taşındıktan kısa süre sonra bu mahalle için hissettikleri aidiyet duygusunun, yalnızca kendilerini temsil eden atölyelerinden değil; aynı zamanda mahalle esnaf ve sakinleriyle kurdukları samimiyetten geldiğini, sofrada konuşulanlardan anlıyorum. Tuğçe ve Fatih, ıspanaktan tabaklarına azıcık koyuyor. Çünkü az önce mahalle muhtarı Fatma Analarına çaya gitmiş, onun yaptığı börekle midelerini bir güzel doldurmuşlar. Onların aksine iyice acıkmış olan Cenkhan, tabağını ikinci kez doldururken birlikteliğin ve birlikte üretmenin zamanla ortaya çıkardığı 'Darağaç'ı anlatıyor:

“Mahallede yaşayan komşularımızın fikirleri, üretimleri ve destekleriyle birlikte ortaya çıkardığımız sergiler bütünü, Darağaç. Adını mahallemizin eski adından alıyor. 2016 yılında ikisi mahalle esnafından oluşan toplam 15 sanatçı ile mahallenin birbirini kesen iki sokağında, ‘DARAĞAÇ | bu arada’ isimli ilk sergiyi gerçekleştirdik. Sergi sonrasında mahalle ile yeni tanışanlardan gelen geri bildirimler ve sene boyu devam eden diyaloglar, ikinci serginin zeminini hazırladı. 2017’de ‘bkz. darağaç’ adını verdiğimiz, 25 sanatçının işlerinden oluşan karma sergi, mahallenin altı sokağına yayıldı. 2018’de ise 10’u şehir dışından toplam 28 sanatçının katılımıyla ‘Darağaç III’ü gerçekleştirdik.”

Bahsettiği sergilere izleyici olarak ben de katılmıştım. Sanatçıların atölyelerine, mahalle sakinlerinin evlerine, oto tamirhanelerine ve sokaklara yerleştirilmiş işler, o günlerde mahalleyi kocaman bir sergileme alanına dönüştürmüştü. Alistığımız sergi mekânlarından farklı bir atmosfere sahip olmasının yanı sıra, hissettiğim birliktelik duygusu hafızamın ‘umut vadeden anılar’ bölümünde yer etmişti. O günlerde sanat, farklı dili konuşan insanları bir araya getirmiş, farklı dertler gizleyen gözlerle hayatı aynı pencereden göstermişti.

Bireysel üretimlerine buradaki atölyelerinde devam eden sanatçılar, geçen üç senede mahalleyi bir sergileme alanı olarak izleyiciye açmakla kalmamış; aynı zamanda çeşitli sergilere de ev sahipliği yapmış. 2018’in Nisan ayında, ‘Ölü Kuşlar Görüyorum; Desenler ve Nesneler’ isimli sergisini mahalleli ile buluşturan Ali anlatıyor: “Aynı sene İzmir merkezli video ve film gösterimi oluşumu Monitör’ün, Francis Alys ve Ege Berensel’in işleri ile oluşturduğu Perdenin Arkasında sergisi; bu yılın başında İzmir Ekonomi

*Bu Fotoğrafta kimler yok ki ...
Darağaçlılar, Şeker Abdullah'ın kahvanesinde
1955 Senesi*

Üniversitesi Mimarlık Fakültesi 2. sınıf öğrencilerinin, mahallede yaşayan sanatçı bir çiftin yaşam alanı senaryoları için yaratıcı çözümler ürettikleri karma sergisi ve Dokuz Eylül Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi yüksek lisans öğrencilerinin işlerinden oluşan Penetration sergisi ile mahallenin sakinleri ve kentin sanatseverlerini bir araya getirdik. Nisan ayında ise Londra’dan Rosie Hearne, Arada Yaşam adını verdiği illüstrasyon sergisi ile misafirimiz oldu.” Sohbetimiz sırasında içeri giren, Tuğçe’nin alt komşusu olduğunu öğrendiğim Hüseyin Ağabey, mahallede oto tamirhanesi olan bir kaporta ustası. Darağaç’ın ortaya çıktığı günden bu yana, onların hem destekçisi hem de çok sevdikleri ağabeyleri olmuş. Hüseyin Ağabey masaya otururken Tuğçe onun için bir tabak hazırlıyor. Tanışmamız sırasında siması hiç yabancı gelmiyor; bir sergi açılışında, tamirhanesinde sergilenen işleri bize onun anlattığını hatırlıyorum. Çalışmalarıyla mahallenin günlük hayatına renk katan mural sanatçısı Cem, beni doğruluyor: “Hüseyin Ağabey ekibin işlerinin sıkı takipçisi. Aralarından seçtiği işlerle kendi koleksiyonunu oluşturdu. Biz de ‘Darağaç III’ için kendi atölyesinde

sergilemesini rica ettik. Atölyesinde, ilk girişte solda asılı duruyorlar.”

Ayşegül elinde bir demlik çayla merdivenlerden iniyor. Kurabiye ve çay faslına geçerken bu sene planladıkları projeler hakkında konuşuyoruz:

“Bu yıl Kültür için Alan’ın desteğiyle, sene sonuna kadar sürecektir bir etkinlik takvimi hazırladık. Merkezimizde bu yıl dördüncüsü yapılacak olan ‘Darağaç_IV’ sergisi var. Planlarımız arasında olan ‘Darağaç_Konuşma’ serisi, iletişim odaklı üretim pratiği için tartışma ve deneyim paylaşımı ortamı yaratıyor. Sakinlerle kurulan diyalogdan doğan ‘Darağaç_Sokak’ta ise mahallenin günlük hayatına dâhil olacak bir sokak sanatı etkinliği planlıyoruz. Mahallede güncel sanat üretimi devam ederken ‘Darağaç_Okul’ ile bu üretimi yerinde deneyimleyen mahalledeki çocukların, kültür-sanat aktiviteleri için ortam yaratıyoruz. Darağaç’ın geçen dört senesini kapsayacak ‘Darağaç_Kitap’ ile de üretimlerimizi ve etkinliklerimizi arşivlemeyi hedefliyoruz.”

Bu keyifli akşamın sonunda masadakilerin toplanması için herkes Ayşegül’e yardım ederken planladıkları bu etkinlikleri mahallelinin nasıl karşıladığını soruyorum. Tuğçe gülümseyerek cevaplıyor:

*Sayılı mutlu günler, Darağaçta. Pervin annesine yazıyor
Sene 1964*

“Mahalle sakinleri yaptığımız etkinliklere ‘bayram’ diyor. O günlerde bayrama hazırlanır gibi hevesle hazırlanıyorlar, en güzel kıyafetlerini giyip gelenleri karşılıyorlar.”

Bir yerlerde birliktelik duygusunun hâlâ yaşıyor olduğunu görmek, içimi umutla dolduruyor.

Defterime bu sene için planladıkları etkinlikleri hevesle not ederken tarihler için sosyal medya hesaplarını takip etmemi hatırlatıyor Fatih. Ali Kanal, Ayşegül Doğan, Cenkhan Aksoy, Cem Sonel, Fatih Altan ve Tuğçe Akay’a bu güzel tanışma ortamı, sohbet ve nefis ıspanak yemeği için tek tek teşekkür ediyorum.

Dilerim bu seneki etkinliklerine katılabilir; kentin merkezinde birlikte yarattıkları bu bambaşka dünya sayesinde, çekildiğimiz kabuklarımızda alacağımız küçük küçük nefeslerin ne kadar iyi geldiğini yeniden hatırlayabilirsiniz.

<https://daragacizmir.blogspot.com/>
Facebook: daragacizmir
Instagram: daragacizmir

* “İzmir-Tarih Projesi Tasarım Stratejisi Raporu”, İzmir
Büyükşehir Belediyesi, Beşinci Basım, İzmir, 2017, s. 23

Sergi mekanları

Şehrimiz 100 yıl önce,
15 Mayıs 1919 günü
emperyalist kışkırtmalar
sonucu Yunanistan Ordusu
tarafından işgal edildi.
Mustafa Kemal Atatürk
önderliğinde başlayan,
Anadolu'daki kurtuluş ve
bağımsızlık mücadelesi 9
Eylül 1922'de, işgalcilere
ilk kurşunun sıkıldığı şehir
olan İzmir'de son buldu.
Kazanımın dikkat çeken
unsurlarından birisi de
Türk Ordusu Komutanı
Mustafa Kemal Atatürk'ün,
mağlubiyete uğrattığı ülke
Yunanistan'ın Başbakanı
Venizelos tarafından,
Nobel Barış Ödülü'ne aday
gösterilmesi oldu.

100 YIL ÖNCE

30 Ekim 1918 tarihinde, İtilaf Devletleri'nin İstanbul Hükümeti'ne imzalattıkları Mondros Ateşkes Antlaşması'nın her maddesi adeta Osmanlı Devleti'nin sonunu ilan etmiştir. Antlaşmanın 7. maddesi ise ileride Anadolu'da yapılacak işgallerin altyapısıydı. Bu maddede; "İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehlikede gördükleri her stratejik noktayı işgal hakkına sahiptirler" denilerek, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunu planlamışlardı.

Balkan Savaşları'nda uğradığı bozguna bakarak Osmanlı Devleti'nin gücünü hafife alan İngiltere, önce İzmir'i

sonra da Batı Anadolu topraklarını vaat ederek Yunanistan ve İtalya'yı savaşa sokmuştu. Savaşın bitmesine bir yıl kala Dünya Savaşı'na giren Yunan Başbakanı Venizelos, Mondros Antlaşması imzalanır imzalanmaz fırsatı kaçırmamış, Anadolu'nun batı kısmının Makri'den Erdek'e kadar Yunanistan'a bırakılmasını istemiştir. 30 Aralık 1918 tarihinde yapılan "Barış Kongresi Huzurunda Yunanistan" adlı memorandumda bu isteğini de yinelemiştir.

03-04 Şubat 1919 tarihlerinde toplanan 'On'lar Şürası'nda da bu ısrarını sürdüren Venizelos, söz konusu bölgede

1 milyon 132 bin Rum'a karşılık sadece 943.000 Müslüman yaşadığını ileri sürmüştür. Yunanlılara ait arazi meselelerini tetkik için kurulan yanlı komisyon, bölgenin Yunanistan'a verilmesini, 30 Mart 1919 tarihinde teklif etmiştir. İngiltere, Akdeniz'deki çıkarlarına zarar verebilir düşüncesiyle, İzmir'in işgali konusunda İtalya'yı devre dışı bırakmıştır. İngilizler, bu tutumlarıyla, asıl olanın kendi ülkelerinin çıkarları olduğunu ve önceden İtalya'ya verdikleri sözün hiç bir değerinin olmadığını bir kez daha ispatlamışlardır. Türkler için 'Kara Gün'ün senaryosu buna göre

9 Eylül 1922
Türk Ordusu İzmir'de

BU GÜNLERDE...

kurulmuş, Yunanistan'ın İzmir'e ve Batı Anadolu'ya çıkarılmasına yeşil ışık yakılmıştır.

İngiliz Amiral Calthorpe, 3 Nisan 1919 günkü raporunda, İzmir'in işgali konusunda şunları yazmıştır:

"...Ümit etmek isterim ki, Helen Krallığı Ege Denizi'nin doğu kıyılarına yayılmayacaktır. Bu ümidimiz geçmişteki zulüm idaresinden kurtulmak emellerine duyduğumuz sempatinin şiddetinin eksikliğinden değil, ama bu hareketin ilgili taraflarından hiçbirinin mutluluğuna hizmet edeceğine inanmamış, belki bunun tam tersine inanmış

olmamızdandır."

Lord Harding, İngiliz Harbiye Nezareti'nin 23 Ekim 1919 tarihinde sorduğu bir soruya verdiği cevapta; "İtalyanların da, Yunanlıların da İzmir'e çıkmamalarını" tercih edeceğini bildirmiştir.

12 Nisan 1919 günü, Yunan Başbakanı Venizelos, Rumlara Türklerin katliam yaptığını iddia ederek, Fransız Başbakan'ı Clemenceau'ya verdiği bir notayla durumu protesto etmiştir. Oysa tüm İtilaf Devletleri'nin bir bahane peşinde olduklarını bilen Türk yetkilileri, halkını tahriklere kapılmamaları konusunda sürekli

olarak uyarmıştır.

İngiliz Başbakanı Lloyd George, 5 Mayıs 1919 tarihinde yapılan toplantıda, Ege'deki Rumlara karşı bir katliam yapılacak olursa, bunu ancak Yunan askerlerinin önleyebileceğini öne sürerek, Yunanistan'ın İzmir'e çıkmasına izin verilmesini önermiştir. Fransa Başbakanı Clemenceau ile ABD Başkanı Wilson bu öneriyi desteklemişlerdir. Üstelik de ABD Başkanı Wilson; "Yunan birliklerinin derhal İzmir'e çıkarılmasını" istemiştir. Böylece, sonuçları çok ağır olacak olan bir karar, bir iki dakika içinde oldu bitti ile alınmıştır.

Yunan Kralı Konstantin'in İzmir'e gelişi

15 Mayıs 1919, Yunan askerinin İzmir'e çıkışı

İngiliz Genel Kurmay Başkanı General H. Wilson, alınan kararı Başbakan Lloyd George'tan öğrendikten sonra; "İzmir'in işgali bir diğer savaşın başlaması demek olacaktır" diyerek endişesini belirtmiştir.

Venizelos'un, Türklerin durumdan son anda haberdar edilmeleri konusundaki önerisini, ABD Başkan Wilson da desteklemiş ve ayrıca bu konunun son derecede gizli tutulması da İngiliz Amiral Calthorp'tan istemiştir.

21 Nisan 1919 günü, İstanbul Hükümeti'ne verilen bir notada; Samsun yöresinde güvenliğin kalmadığı; bu duruma seyirci kalınamayacağı ifade edilmiş ve hedef saptırılarak dikkatler Karadeniz'e doğru çevrilmiştir. Tam da bu sırada Yunan Başbakanı Venizelos, İzmir'de yaşayan 30 bin

Rum'un hayatının tehlikede olduğunu ileri sürerek; Yunan askerinin İzmir'e çıkışını kendince yasallaştırmıştır. Bu düzmece haberlerle, sıra İtilaf Devletleri'nin Mondros Antlaşması'nın 7. maddesini yürürlüğe koymaya gelmişti. Artık, Yunan askerleri tarafından İzmir işgal edilebilirdi. İzmir'in Yunanlılarca işgal edileceği haberini sürekli yalanlayan İzmir Valisi Kambur İzzet, İngilizler'e başvurarak işgalin Yunanlılar tarafından değil, İngilizler tarafından yapılmasını istemiştir. Ancak İstanbul Hükümeti'nin olacaklar karşısında kayıtsız kalışı, çaresizlik içinde işgale boyun eğmesine neden olmuştur.

İzmir'de yaşayan Levantenlerin, Yunanistan'ın İzmir'i işgaline tepkileri bariz biçimde görülmektedir. İzmir'de

yaşayan H.Q. Whittall, İzmir Ticaret Odası'na 22 Şubat 1919 tarihinde gönderdiği yazıda:

"Bu ilin Rumları, eski efendilerini kesinlikle ayaklar altına alacak, ... onların duygu ve geleneklerini o biçimde çiğneyeceklerdir ki, yasal olmayan tüm bu davranışları zorbalık niteliğinde olacaktır" denilmiştir. Öte yandan, diğer bir İngiliz tüccar olan Davit Forbes, Sir George Riddell'e 29 Mart 1922 tarihinde gönderdiği mektubunda ise şöyle demiştir: "İzmir kentinde, her iki yan da çirkin olaylar çıkartıyor, ama bunun nedeni, Türkleri ürküten, Yunan propagandasıdır. Bu ülkeyi veya herhangi bir bölümünü bu sırada Yunanistan'a vermenin korkunç bir hata olacağı kanısındayım."

İzmirli Levantenlerin bu protestolarına, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri vekili Amiral Richard Webb de katılıyor ve Dışişleri Bakanlığı'na 2 Nisan 1919 tarihinde gönderdiği 'oldukça gizli' telgrafında, İzmir'in ve Aydın ilinin büyük bir bölümünün Yunanistan'a verilmesinin, gelecekteki belaların tohumlarını serpeceğini belirtiyordu. Bunun da özellikle İslam dünyasındaki İngiliz çıkarlarına zarar getireceğini, Yunanistan'ın bu bölgeyi yönetemeyeceğini; esasen bunu self-determinasyon ilkesine de kanıt olacağını vurgulamış ve telgrafına şöyle son vermiştir:

"Tüm Levant'ın barışı ve güveni tehlikededir; korkarım ki, kanlı bir savaşı yatıştırmak ve düzeni yeniden kurmak işi biz İngiltere'ye düşecektir." 16. yüzyıldan beri İzmir'de yaşayıp, ticaret yapan Levantenlerin İzmir'in işgali öncesi şikâyet ve öngörülerini yukarıdaki paragraflardan izledik. Kapitülasyon ayrıcalıklarıyla İzmir ve çevresinde yaşayan Levantenlerin, İzmir'in işgali sırasında da Yunanistan'ın yanlışları konusunda kendi ülkelerine şikâyetleri devam etmiştir. İstanbul Hükümeti ve onların işbirlikçilerinin İzmir ve Anadolu'nun işgaline karşı koymadığı tepkiyi, Levantenlerin koyması çok ilginçtir ve de tam bir çelişkidir.

İZMİR MÜDAFAA-İ HUKUKU OSMANİYE CEMİYETİ

'İzmir Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyeti', Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında, 1 Aralık 1918 günü kurulmuştur. Cemiyet, Nurettin

Paşa'nın İzmir Valisi ve Kolordu Kumandanı bulunduğu sürece faydalı çalışmalar yapmıştır. Bu cemiyetinin düzenlediği 'Büyük Redd-i İlhak Kongresi', Ulusal Kurtuluş Savaşı' öncesinde yapılan önemli bir kongredir. Kongreye çağrı telgrafının altında Vali Nurettin Paşa'nın imzası konulmuş ve kongre başkanlığına Vali Nurettin Paşa seçilmiştir.

Kongre, 165 delegenin katılımı ile 17 Mart 1919 Pazartesi günü saat 10.00'da İzmir Beyler Sokağı'ndaki 'Millî Sinema Salonu'nda açılmıştır; 20 Mart 1919 günü kongrenin aldığı karar metni, İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki Yüksek Komiserleri'ne telgrafla bildirilmiştir. Bu metinde özetle, şöyle denmiştir: "...Biz, çeşitli halk sınıflarının delegeleri, Türk halkının millî iradesine uyararak kongre hâlinde toplandık. Oy birliğiyle kabul edilen aşağıdaki istekleri bütün insanlığın vicdanına arz ederiz: Batı Anadolu kıyılarında, Türk unsurun diğer unsurlara göre nüfus çoğunluğu vardır. Türk unsurunun üretici, öteki unsurların ise ancak mübadeleci durumunda bulunması yüzünden, kıyılardaki ticaret kapılarının elden çıkması, Türk ırkının ekonomik yönden esir durumuna düşürülmesi anlamına gelecek ve bu yüzden ırklar arasında çıkacak çatışma, gelecekteki barışı zorlaştırdıktan başka, ülkenin doğal zenginliklerini de yok edecektir..." Kongrenin ertesi günü "Alemdar" gazetesinde İzmir'de bir kongrenin toplandığı ve Paris'e beş kişilik bir heyet gönderilmesinin kararlaştırıldığı yer almıştır. Kongreden sonra padişaha bir heyet gönderilmiş ve heyeti kabul eden padişah, ilk fırsatta İzmir'e geleceğini vaat etmiştir.

4 Mart 1919 tarihinde Damat Ferit Paşa kabinesi iş başına geçmiş, Kambur Ahmet İzzet Bey'i, İzmir Valiliği'ne 8 Mart 1919 günü tayin etmiştir. Yeni vali, görevine başlar başlamaz, İzmirli Türk aydınlarının örgütlenme çabasını kösteklemiş; hatta dernek yöneticilerini Vilâyet Konağı'na çağırarak, onlara: "Herkes sizi ittihatçılık ve Bolşeviklikle suçluyor. Devletin bu nazik günlerinde, İzmir'de huzuru bozmanıza izin veremem" şeklinde gözdağı vermiştir. İzmir'de olup bitenler halk arasında süratle duyulmuştur. Vali Konağı'nın etrafında toplanan gençler, valiye nota veren İngiliz yetkililerinin etrafını sarmış ve onlara şöyle seslenmişlerdir: "Ölmedik, biz büyük bir milletiz. Uykuda gibi görünüyorsak da uğraş içinde

bulunuyoruz. Ülkemizin peşkeş çekilmesini kabul edemeyiz. Bir takım karışıklıklar olacaktır. Biz ölebiliriz, ama başkaları da beraber ölecektir."

Günlerdir tedirgin olan halkta gerilim ve öfke son kerteye varmış, öğretmen Mustafa Necati'nin çağrısı üzerine gençler 'Mekteb-i Sultanî'de toplanmışlardır. 'Mukavemet Cemiyeti' gençlerinden Köprülü Kazım, "Savaşa yarar herkes silahlarıyla dağa çıksın, savaşalım..." çağrısında bulunmuştur. 'Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyeti' ile 'Türk Ocağı' üyeleri, kentin tanınmış kişileri, aydınlar gelinen bu duruma bir çare bulmak amacıyla bir araya toplanmışlardır. Bunların arasında; asker olarak, Albay Süleyman Fethi Bey, Albay Kâzım Bey, jandarma subaylarından Mümin Bey yer almıştır. İzmir için bu tarihi toplantıya İzmir eşrafından; Moralizâde Hâlit Bey, Ragıp Nurettin Bey (Ege), Eczacı Ferit Bey (Eczacıbaşı), Fesçizâde Halim Bey, Kahvecizâde Hamdi Bey, Dr. Hüsnü Bey (Menekşeli) ve Osman Nuri Bey katılmışlardır.

Toplantıda; vilâyet memurlarından Enver Bey (Özgen), Mekteb-i Sultanî Müdür Yardımcısı İsmail Habib Bey, Mekteb-i Sultanî öğretmenlerinden Mustafa Necati Bey, Kemal Bey, Ahmet Nailî Bey ve matematik öğretmeni Nazmi Bey yer almıştır. Gazeteci olarak da; Anadolu Gazetesi sahibi Haydar Rüştü Bey (Öktem), aynı gazetenin yazarlarından Reşat Bey, Köylü Gazetesi sahibi Mehmet Refet Bey, Mevlevi Şeyhi Nurettin Efendi, Ahenk Gazetesi sahibi Nazmi Bey, aynı gazetenin başyazarı Mehmet Şevki Bey, Hukuk-u Beşer Gazetesinin sahibi ve Başyazarı Hasan Tahsin Bey katılmışlardır. İlk konuşmayı yapan öğretmen Mustafa Necati Bey, Yunanlılara karşı koymak için bir direnme örgütü kurulması gerektiğini ileriye sürmüştür. Toplantı sonucunda; "İlhakı Red Heyet-i Milliye" komitesi oluşturulmuştur.

Albay Kazım Bey, 15 Mayıs 1919 tarihinde izinli olarak İzmir'de bulunurken, İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Kazım Özalp, o gün yaşadıklarını şöyle anlatmıştır: "Biraz sonra İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgal edileceğine dair,

metropolit tarafından kilisede Rumlara bilgi verildiğini ve konsoloslar tarafından tebligat yapıldığını, İzmir Maliye Müfettişi Muvaffak Bey'den haber aldık.

Güneş batmadan yarım saat önce her şey anlaşılmıştı. Bu gece (14-15 Mayıs gecesi) sabaha karşı Yunan kıtaları İzmir'e çıkacaktır. İtilaf Devletleri buna izin vermiş ve tebligatta bulunmuşlardır.

Bu kara haber herkes üzerine yıldırım tesiri yaptı. Halk adeta ölüm havası seziyormuş gibi heyecanlıydı. Karşılaşan bakışlar birbirinde destek arıyorlardı. 14 Mayıs akşamının güneşi koyu renkler içinde ağır ağır batarken İzmir'de karanlık bir hüznün çöküyordu. Böyle zamanlarda iradesinin doğal seyrine uyan halk, o tesir altında Hükümet Meydanı'nda toplanmaya başladı. Biraz sonra bu toplantı İzmir Sultani Mektebi binası içerisine taşındı. Orada Ragıp Nurettin Bey'in konuşmasından ve galeyan eden halkın içinden konuşan vatanperverlerin heyecan veren nutuklarından sonra, valiye bir heyet gönderilmesine karar verildi. Daha önce Park Kiraathanesi'nde gördüğüm kişiler bu toplantıda çok etkili konuşmalarla halkı uyardılar.

Dönemin İzmir Sokakları

Sarıkişla

Vali İzzet Bey, İzmir Sultani Mektebi binasında toplantı yapıldığını haber alınca, toplananların dağıtılması gerektiğini, aksi halde okulun itilaf gemileri tarafından topa tutulacağı haberini gönderdi. Bu tehdide hiçbir kimse aldırmadı. Halk, Yunanlılar'ı İzmir'de görmeye katiben tahammül edemiyor, bu manzarayı görmemek için her türlü fedakârlığa hazır bulunuyorlardı.

Vali İzzet Bey'e giden heyet, çok geçmeden dönmüştü. Vali, yarım saatlik bir konuşmada işgal sırasında sükûnet ve sağduyunun korunması ve İtilaf Devletleri'ni gücendirecek bir nümâyîşe meydan verilmemesi nasihatinde bulunmuştu. Bu nasihat bize durumumuzun ne kadar feci olduğunu ortaya koyuyordu. Halk, memur ve bazı subaylar yine Park Kıraathanesi'nde toplanarak durumu tartışmışlardır. Bu görüşmelerde ileri sürülen fikirlerin özeti şuydu:

'Vali ve kumandandan hiçbir şey beklenemez. Bunların bütün mesaisi halkın heyecanını kırmayı hedef tutmuştur. Halka, Yunan işgaline karşı alçakça bir itaat teklif ediyorlardı. İstanbul hükümeti de kendisini İtilaf Devletleri'ne gözü bağlı bir halde teslim etmiştir. Buna göre geleceğe ait planları büsbütün başka bir görüş yönünde yapmak gerekir.

...O akşam, memleketin hamiyetli ve coşkun gençleri bağırarak, tekbirler getirerek, heyecanlı sözler söyleyerek, İzmir sokaklarını dolaşüyor ve halkı toplantı yeri olan Yahudi maşatlığına

davet ediyorlardı. Evimizin kapısına gelen ülke gençleri heyecanlı sesleriyle haykırıyorlardı; 'Vatanını seven Yahudi maşatlığına gelsin.' Evde bulunan bütün kardeşlerimle beraber maşatlığa gitmek üzere ayrılırken, annemiz ağlayarak bizleri gitmeye teşvik ediyordu. Kadın-erkek, büyük-küçük bütün İzmir halkı bir nehir gibi sokaklardan akıyor, ağlayarak ve haykırarak gece karanlığında maşatlığa koşuyordu. İşgal görececek bir şehrin matemi ile karışan korkunç bir karanlık ortalığa büsbütün dehşet veriyordu.

Yahudi maşatlığı halk ile dolmuş, ateşler yakılmıştı. Kırmızı alevler gökyüzüne anlamlı bir ifade vermişti. Her yüzde endişe ile dehşet birbirine karışmış bir halde parlıyordu."

Maşatlık mevkiinde düzenlenen bu miting, cemiyetin yaptığı en önemli etkinliklerinden biri olmuştur. Fakat mitingi düzenleyen aydınlar hazırlanmak için yeterli zaman bulamamışlardı. Bu nedenle, miting düzensiz gelişmiştir. Halk, bilinçsiz bir topluluk hâlinde, parkın geniş alanına yayılmış, her biri ötede beride, bir taşın, bir tümseğin üstüne çıkmış, birçok konuşmacı hiçbir hazırlığı olmaksızın ve diğer konuşmacıların ne dediğini bilmeksizin kendi çevresindeki halka konuşmuşlardır.

Bu konuşmacılar arasında; Mekteb-i Sultanî'den öğretmen Vasıf Bey, Mustafa Necati Bey, Mehmet Şevki Bey, Hasan Tahsin Bey, eski Müftü Rahmetullah Efendi de vardır. İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi, mitingdeki

konuşmasında vatan sevgisinin imandan olduğunu açıklamış ve konuşmasını şöyle bitirmiştir:

"Kardeşlerim... Ciğerlerinizde bir soluk nefes kaldıkça, damarlarınızda bir damla kan kaldıkça, anavatanımızı düşmanlara teslim etmeyeceğinize Kuran'a el basarak benimle birlikte yemin edin..."

O gece toplanan binlerce Türk, heyecanlı söylevler dinlemişler; bağırıp çağırmışlar; ancak seçilen delegelerle yabancı temsilciliklere gidip protestoda bulunmak ile dışarıdaki ve Türkiye'deki bazı ilgililere telgraflar çekmekten daha fazlasını gerçekleştirme imkânını bulamamışlardır.

Mustafa Necati, Moralızade Halit, Ragıp Nurettin Beyler bir bildiri hazırlamış ve bildirileri basarak halka dağıtılmışlardır. Tarihsel değeri olan 'Reddi İlhak Heyet-i Milliye'nin bildirisinde şunlar yer almıştır: "Ey Bedbaht Türk!

Wilson ilkeleri adı altında hakkın zorla elinden alınıyor ve namusun parçalanıyor. Buralarda Rumların çok olduğu ve Türklerin Yunan katılmasını memnuniyetle kabul edeceği söylendi. Bunun sonucunda güzel memleketin Yunan'a verildi. Şimdi sana soruyoruz: Rum senden daha mı çoktur? Yunan egemenliğini kabul ediyor musun? Artık kendini göster. Tüm kardeşlerin Maşatlık'tadır. Oraya yüz binlerle toplan ve ezici çoğunluğunu bütün dünyaya orada göster. Burada zengin, fakir, âlim, cahil yok. Yunan egemenliğini istemeyen ezici bir kitle vardır. Bu sana düşen en büyük görevdir. Geri kalma, düş yıkımı ve kötü kaderine yanmak yarar getirmez. Binlerle, yüz binlerle Maşatlık'a koş ve Milli Heyetin emrine uy."

Büyük direniş sürerken, Köylü Gazetesi'nde, Vali Kambur İzzet Bey'in "Bazı kötü niyetliler, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği tarzında söylentiler çıkarmışlardır. Tekzip olunur" şeklindeki metni yayınlanmıştır.

İzmir Müftüsü, Rahmetullah Efendi, İzmir Valisi İzzet Efendi'nin işgale karşı çıkılmaması emri üzerine de kızarak; "Vali Bey... Bu sakalım kanunla kazanabilir, ama bu alnıma işgalciyi selamlamanın kara lekesini sürerek huzuru ilahiye çıkamam" deyip, toplantıyı terk etmiştir. İşte Yunan işgaline karşı ilk isyan bayrağını çekenlerden biri olan Rahmetullah Hocanın, 'Milli Mücadele'ye çok yararları olmuştur.

10 Eylül 1922, Mustafa Kemal Atatürk'ün İzmir'e girişi

Kazım Özalp, o gün yaşananları anlatmaya şöyle devam etmiştir: “Bir taraftan da halkın bir kısmı, başlarında terhis edilmiş yedek subaylar olduğu halde, polis karakollarındaki silah deposuna hücum ettiler, kapıları kırarak silah ve cephaneleri aldılar. Oradan askeri hapishaneye giderek; İttihatçılık, Rumlara saygısızlık, yabancılara karşı gelmek gibi bahanelerle siyasi görüşten tutuklanmış olan aydınları tahliye ettiler. Genel hapishanede bulunanlar da 15 Mayıs sabahı hapishane kapılarını kırarak çıkmışlardır.

Maşatlıkta devam eden mitingin kararlarını hükümete tebliğ ve işgal kararını protesto etmek için, müftü ve diğer ileri gelenlerden kurulu bir heyetin seçilmesi kararlaştırılmıştır. Heyet, kararları hükümete tebliğ etmeye giderken ortalık aydınlanıyor, kader saati yaklaşıyordu. Bununla beraber şehrin içinde başarılı bir savunma imkânı yoktu. Bu, olsa olsa bir gösteri hareketi olabilirdi. Asıl itibarıyla silah alanlar kısmen şehir dışına çıkmakta, kısmen de aldıkları silahı her ihtimale karşı evlerinde saklamak üzere götürmekteydiler.

Kolordu kumandanı, subayların sabahleyin kışla çevresinde bulunmalarını emretmiş ve işgale karşı önlem almamıştı. Subaylardan bazıları İzmir’i terk ettiler. Büyük kısmı emir bekler bir halde bulunuyorlardı. Bu hale göre kolordunun direnişte bulunmayacağı kesindi. Hatta kumandanlık, siyasi mahkûmları çıkaran ve depolardaki silahları alan halka karşı durulması için emirler bile vermiştir. Jandarma ve polis de aynı yolda emirler almışlardı. Övünçle açıklamam gerekir ki, ne subaylar ne askerler, ne jandarmalar ve ne de polisler bu gibi emirlere önem vermemiş ve halkla aynı fikirde olduklarını resmen göstermişlerdir. Bütün bu fedakâr duygulara rağmen halkı şehir içinde çarpışmaya sevk etmek uygun değildi. Çünkü düşmanın denizden ve karadan bütün harp vasıtalarıyla yapacağı hücumu karşılık verecek esaslı bir teşkilat kurulamamıştı. Eğer kolordu birlikleri tam kuvvetiyle direnişe katılsalardı, derhal silahlı halk ile takviye olunup ve bir kumanda altında, savunma önlemleri alınırdı. Bununla beraber şehir içinde çarpışmayı kabul etmek çok doğru olamazdı.

İzmir’de yapılan bu hareketin, bütün Anadolu’da direniş yaratmak için ve civar kazalarda toplanacak silahlı kuvvetlerin katılımıyla İzmir’in kurtarılmaya çalışılmasını temin etmek yönünden faydası da ortadadır. Güneş doğarken, İzmir limanının açıklarında zalim bir hayal gibi harp gemileri görünmeye başlandı. Şehir içinde savunma imkânı olmadığı açıkça anlaşılıyordu. Silahını alıp şehir dışına çıkanlar, yakın ilçelerde halkı ikaz etmek ve memleketi savunmaya hazırlamak için, harekete karar verdiler. Bunların bir kısmı en yakın kaza merkezi olan Menemen’e gideceklerdi. Ben, yedek subay olan kardeşim ile beraber, Menemen’e gitmeye karar verdim. Orada jandarma kumandanı olan diğer kardeşim Asım ile ilçe kaymakamı da eski arkadaşlarımdan olup sonradan Menemen’in işgali sırasında Yunanlılar tarafından şehit edilen Kemal Bey bulunuyordu. Bunların çabasıyla ilçe içinde bir hareket meydana getirilebileceğine inanıyordum.”

‘İlhakı Red Heyet-i Milliye’ komitesinin İzmir’deki çalışmaları, kentin Yunan işgalcilerinin eline geçmesi yüzünden çok kısa sürmüştür. Cemiyet, 16-17 saat sonra, çalışmalarına son vererek, merkezlerini İstanbul’a taşımak durumunda kalmıştır. Üyelerinin bir bölümü de Denizli’ye gitmiştir. Bu durum Yıldırım Orduları Müfettişi Cemal Paşa’nın, Havza’da bulunan Dokuzuncu Ordu Müfettişi Mustafa

Kemal Paşa’ya gönderdiği telgrafta şu cümleden yer almıştır: “...İzmir Müdafaa-i Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyeti Denizli’de bulunmaktadır, Efendim.”

İZMİR’İN İŞGALİ

Yunanlılarla işbirliği içinde olan İngiliz ve Fransız filoları komutanları, 14 Mayıs 1919 Çarşamba günü, İzmir’de Vali Konağı’na giderek Vali İzzet Bey’e İzmir’in işgal edileceğini bildirmişlerdir. İzmir Metropolit Hrisostomos, saat 16.00’da, Venizelos’un ‘İzmir’in Yunanistan’a katıldığına’ dair mesajını okumuştur. İngiliz Amiral Calthorpe, saat 22.00’de İzmir valisine ikinci kez, 15 Mayıs 1919 sabahı, Yunan askerinin karaya çıkacağını bildirmiştir. İngilizler; Uzunada’yı, Fransızlar; Foça’yı, İtalyanlar; Karaburun, Akşehir, Selçuk’u, Yunanlılar; Yenikale’yi 14 Mayıs 1919 günü işgal etmişlerdir. 15 Mayıs 1919 Perşembe günü sabahı, İngiliz, Fransız, ABD ve İtalyan gemilerinin koruyuculuğunda Yunan Ordusu’na mensup 12 bin asker, İzmir’i işgale başlamıştır. Yunan çıkarma birliklerinin içinde, her biri 200 kişiden oluşmak üzere İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan birlikleri de yer almıştır. Yerli Rumlar, Yunan askerlerini bayraklarla karşılar, İzmir Metropolit Hrisostomos, etrafta koşarak, “Türkleri öldürün” diye bağırmaya başlamıştır.

*İsmet İnönü
ve Venizelos
savaşın ardından
bir arada*

15 Mayıs 1919 sabahı saat 08.00 sularında, Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı Albay Zafiriou, Yunan birlikleri İzmir’e çıktığı açıklayarak, “Askerlerin dinî inanışlara, adap ve geleneklere saygılı davranacaklarına herkes emin olsun” konusundaki bildirisi okunmuştur. Fakat bu bildiriye uyulacağı yerde, İzmir Metropolit Hrisostomos’un rıhtıma çıkan askerleri takdis etmeye başlaması halk üzerinde çok acı bir etki yapmıştır. İzmir içinde yürüyüşe geçen Yunan birliklerine yerli Rumların tezahürat yapması, İzmir’de ortamı aniden germiştir. Hukuk-u Beşer Gazetesi’nin Yazı İşleri Müdürü Osman Nevres (Hasan Tahsin), sinirlerine hâkim olamayarak Yunan alayının önünde yürüyen ‘Sancaktar’ı vurmuş ve kendisi de hemen orada Yunan askerlerince şehit edilmiştir. Yol kenarına toplanmış bulunan ve olanı biteni kavramaya çalışan çoluk çocuk, yaşlı, genç yüzlerce Türk, işgal askerleri tarafından hunharca katledilmişlerdir. Sarı Kışla’da komutanları tarafından karşı konulmaması emrini alan Türk askerleri de Yunanlılar tarafından şehit edilmiştir. Daha sonra Hükümet Konağı ve diğer resmi daireleri basılarak buralardaki memur subay ve erleri türlü eziyetlerle gemilere götürüp, orada günlerce aç bırakmışlardır. Bunlardan bir kısmı da dipçik vuruşları altında zorla, ‘Yaşasın Venizelos’ diye bağırmağa zorlanmış, boyun eğmeyenler derhal şehit edilmişlerdir. Sarıkışla’da esir alınan Türk askerleri arasında yer alan, Kordon’daki özellikle yerli Rum ahalinin tüm zorlamalarına rağmen ‘Yaşasın Venizelos’ diye bağırmayı ret eden Albay Süleyman Fethi Bey, 22 süngü darbesi ile şehit edilmiştir. Bütün bu olaylar uygar ulusların temsilcilerinin gözleri önünde ve onların izniyle yapılmıştır. Yunanlılar ilk gün, Konak’ta 400 Türk’ü şehit etmiş, çevre köy ve kazalardaki olaylarla birlikte iki gün içinde 5.000 kadar Türk hunharca katledilmiştir. Amiral Calthorpe olayı haber alır almaz duruma el koymuş ama çok geç kalmıştır. Öte yandan olaylar, tüm engellemelere ve sansür yasağına rağmen tüm ülkede şimşek hızıyla duyulmuştur. 16 Mayıs 1919 tarihinde, İstanbul’da çalışmalarını sürdürmeye başlayan, ‘İzmir Müdafaa-i Hukuku Osmaniye Cemiyeti’, İstanbul’daki İtilaf Devletleri ve ABD’nin temsilcilerine şu protesto

telgrafını çekmiştir: “Avrupa, on milyon Müslüman ve Türk’ün idam ve imhasına karar vermişse, milletimiz buna uymayacak ve vatan uğrunda, kahramanca çarpışarak ölmeye hazır bulunacaktır. Tarihe, bütün bir milletin varlığını savunmak için nasıl öldüğünü gösterecektir...” İzmir’in işgali, Türk halkında ‘işgale karşı koyma’ şuuru uyandırmış ve yurdun her yerinde protesto mitingleri yapılmaya başlanmıştır. Bu tepkilerin ardından, Türk halkı, ‘Kuvay-ı Milliye’ olarak adlandırılan bölgesel direniş örgütlerini kurarak, yörelerinde düşmanla mücadeleye başlamışlardır.

MUSTAFA KEMAL SAMSUN’DA

İzmir’in Yunanlılar tarafından işgali ile Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’daki görevine başlamak için İstanbul’dan ayrılması aynı tarihe rastlamıştır. İzmir’i Yunanlılar tarafından işgale başladığı sırada, İstanbul Hükümeti’ne veda ziyareti yapan Mustafa Kemal Paşa, elim haberi orada öğrenmiştir. Şaşkın vaziyette olan hükümet üyelerine; ‘Ne yapmayı düşünüyorsunuz?’ Diye soran Mustafa Kemal Paşa, ‘protesto edeceğiz!’ Cevabını almıştır. “Bu lâzımdır, doğrudur. Ancak böyle bir protesto ile Yunanlılar’ın İzmir’den geri çekilişlerine veya İngilizler’in onları geri çekeceklerine ihtimal veriyor musunuz?” Diye tekrar sormuş ve “daha kesin tedbirler düşünülmeli” diyerek hükümet üyelerini uyarmıştır. Ertesi gün, sorumluluk bölgesi olan Samsun’da asayiş sağlamaya üzere İstanbul’dan ayrılmıştır. Kurtuluş Savaşı’nı başlatan bu azim, Amasya Genelgesi’nin aşağıda verilen 1. ve 3. maddelerindeki kararlaştırılmasıyla yatmaktadır: “Vatanın bütünlüğü ve milletin istiklâli tehlikededir. Milletin istiklâlini, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.”

MUZAFFER TÜRK ORDUSU İZMİR’E DOĞRU

Amasya Genelgesinden sonra, Erzurum ve Sivas kongreleri gerçekleşir, Ankara’da Meclis açılır, Meclis ordusu ardından düzenli orduya geçilir, hedef; İzmir’in kurtulması idi, İzmir, Türk ordusu ve Gazi Mustafa Kemal için bir “Kızıl Elma” olmuştu. Zafer için, 30 Ağustos günü saat

14.00’de, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa tarafından, Türk Ordusu’na hücum emrini vermiştir. Gazi, Zafertepe’den bizzat yönettiği meydan savaşından sonra, savaş sahasını gezerken, binlerce düşman cesedini birbiri üzerine yığılmış olarak görmüş ve bu korkunç manzara karşısında şunları söylemiştir:

“Bu manzara insanlığı utandırabilir! Fakat haklı vatan savunmamız için buna mecbur olduk. Türkler başka milletlerin vatanında böyle bir harekete kalkışmazlar.” Savaş artıkları arasında yırtılmış ve terk edilmiş bir de Yunan bayrağını gören Başkomutan, eliyle bayrağın yerden kaldırılmasını işaret ederek, şöyle konuşmuştur:

“Bayrak bir milletin bağımsızlık işaretidir. Düşman da olsa hürmet etmek gerekir. Kaldırıp topun üzerine koyunuz.” Türk ordusu, geçtiği her yerde, yakılan ve içinde insanlar ile yakılan köyleri, tecavüze uğrayan kadınları, doğmamış bebeklere yapılanları gördükçe, “bunlar mı bize medeniyet getirecekler” demişler ve durmadan hedefleri olan İzmir’e doğru adeta koşmuşlardı. Mareşal Mustafa Kemal, yapılan tüm mezalime karşı, düşmanına karşı neden barış düşünüyor, hiç mi intikam düşünmüyor? Hayır! Onun savaşırken de barış düşündüğünün hepimiz biliyoruz. İşte onun barış isteminin kanıtını, Temsilciler Heyeti Başkanı Rauf Bey’e Alaşehir’den çektiği şu telgrafta göreceğiz.

“İzmir’de hiçbir sebep ve nedenle yabancı müdahalesine izin verilmeyeceği ve azınlıkların hukukunu Türk Ordusu’nun en iyi koruyacağını dostlarımızdan... Yunan ordusunun yaptığı gibi İzmir’de ve diğer yerlerde yangın çıkartmaktan ve adam öldürmekten kaçınmalarını... Bu hususları gerektiği tebliğ edilmesi uygundur.”

Muzaffer Komutanın İzmir’e girerken tuttuğu not aşağıdadır:

“15 Mayıs 1919, İzmir’in işgali... Ben aynı günde İstanbul’u terk ettim. O kara günde Karadeniz’deydim. 3 sene ve 4 ay sonra da bugün Akdeniz’deyim.”

10 Eylül 1922 günü, Gazi, arabasıyla İzmir’e doğru ilerlerken; “Bir rüya görmüş gibiyim” diye mırıldanmış ve İzmir’liler tarafından büyük bir sevinç ve coşkuyla karşılanmıştır. Hükümet Konağı ile Konak Vapur İskelesi arasında büyük bir kalabalık oluşmuş, meydan büyük bir kalabalıkla dolmuştu.

Alkışlar ve “Yaşa Mustafa Kemal Paşa” sesleri göklere yükseliyordu. Gazi, bir ara Hükümet Konağı’nın balkonundan kendisini çılgınca sevgi gösterisinde bulunan İzmirliileri selamlarken, onlara şöyle seslenmiştir; “Başarı benim değil, sizin, milletindir.”

O gün İzmir Valiliği’nin önünde atının kuyruğuna bağladığı Yunan bayrağını yerlerde sürükleyen Süvari Üsteğmen Çolak İbrahim’i gören Gazi, emir çavuşu Ali Metin’le, ona şu haberi yollamıştır: “Bayrağı yerde sürümesinler. Bu bizim adaletimize yakışmaz.” Bunun üzerine Yunan Bayrağı atın kuyruğundan çözülmüştür. Bu olay, Gazi’nin, on gün içinde Yunan Bayrağı’na ikinci saygı gösterisidir.

GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA, KARŞIYAKA’DA...

O gece, Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Karşıyaka’daki İplikçizade Köşkü’nde kalması planlanmış ve ona göre hazırlıklar yapılmıştır. Bu yapılan seçimde Yunan Kralı Konstantin’in 12 Haziran 1921 tarihinde bu köşte kalmış olmasından kaynaklanan duygusal bir eğilim de rol oynamıştır. Ruşen Eşref Bey, İplikçizade Köşkü’ne gelirken yolda yaşananları ve köşkün önünde gördüklerini şöyle anlatmıştır: “İki yanının sarmış bir coşkun halk arasından geçtin. Evin merdiven taraçasına çıktın. Seni yerlere eğilerek; Seni el çırparak; Seni dualar ederek karşılayan kadın, erkek kalabalığının önünde durdun.

Seni içeri davet ediyorlardı. Sen duruyordun. Yerde yatan örtüyü sordun. O, ipekten kocaman bir düşman bayrağıydı ki üzerine basılarak geçilecek bir yol halısı gibi böyle serilmişti.

Kadın-erkek oradaki İzmirliiler:

‘Buyurunuz, geçiniz. Bizim öcümüzü yerine getiriniz! Yabancı kral, bu evden içeri, bizim bayrağımıza basarak geçmişti. Siz, lütfedin. Bu karşılıklı o lekeyi silin! Burası sizin şehrinizdir. Bu ev sizin evinizdir. Bu hak sizindir’ diye yalvarıyorlardı.

Sen, o yerde serili bayrağın önünde, bulunduğun noktada kaldın. Sana ağlaşıarak yalvaran kadınlara, erkeklere tatlılıkla baktın:

‘O, geçmişse hata etmiş. Bir milletin bağımsızlığının sembolü olan bayrak çiğnenmez. Ben onun hatasını tekrar edemem’ dedin. Onu yerden kaldırttın ve bembeyaz mermerlere basarak içeri

girdin. İşte, sen İzmir’e ilk gün zaferinle böyle girdin.”

VENİZELOS İLE TEMAS

Tarih 27 Ekim 1930, her iki ülke arasında Anadolu’da meydana gelen ölüm-kalım savaşı biteli henüz sekiz yıl olmuştu. Yunan Başbakanı Venizelos, Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın daveti üzerine Türkiye’ye gelmiştir. Gazi, eski düşmanı, konuk Yunan Başbakanı Venizelos’a şöyle hitap eder: “Geçmişimizde kalan kötü olaylar bir daha tekrarlanmayacaktır.”

30 Ekim 1930 günü, Ankara’da taraflarca “Türkiye-Yunanistan Ticaret Antlaşması” imzalanır. 1931 yılında, Yunanistan’a ziyarette giden Başbakan İsmet Paşa, Yunanlılar tarafından stadyumlarda karşılanmıştır.

YUNANLILAR ATATÜRK’Ü BARİŞ ÖDÜLÜNE ADAY GÖSTERİR

12 Ocak 1934 günü, Yunanistan Eski Başbakanı Eleftherios Venizelos, kendisini askeri ve diplomatik alanda yenilgi üstüne yenilgiye uğratan Türkiye Cumhurbaşkanı Atatürk’ü, ‘Nobel Barış Ödülü’ne aday göstermiştir. Yunan Başbakanı Venizelos’un Nobel Ödül Merkezi’ne yazdığı adaylık teklifine bir göz atalım:

“Nobel Barış Ödülü Komitesi’nin Sayın Başkanı - Oslo-Norveç

...Mustafa Kemal Paşa’nın ulusal hareketinin düşmanlara karşı 1922 yılındaki zaferinden sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu, gelecekteki barış için yeni ve korkulu tehlikeler ortaya çıkaracak, bu hoşgöründen yoksun ve yerleşmemiş bu duruma kesin biçimde son vermiştir.

...Hak ve din kavramlarının karıştırıldığı teokratik bir rejim altında çökmekte olan bir imparatorluğun yerini ulusal, çağdaş, canlılık ve hayat dolu bir devlet almıştır. Büyük reformcu Mustafa Kemal Paşa’nın itici gücüyle, sultanların mutlakiyet rejimi kaldırılmış ve devlet açıkça laik olmuştur.

...Düşmanlık içinde geçen uzun yüzyıllar boyunca Türkiye ile kanlı savaşları sürdürmüş biz Yunanlılar, eski Osmanlı İmparatorluğu’nun yerini alan bu ülkedeki köklü değişikliğin etkilerini ilk olarak duyabilme fırsatını elde ettik. Küçük Asya felaketinin hemen ertesinde, savaştan bir ulusal

devlet olarak çıkmış ve yeniden sağlığına kavuşmuş Türkiye ile anlaşma olanağını görerek, ona elimizi uzattık ve o da bunu içtenlikle kabul etti ve sıkı. Barış isteğini besledikleri takdirde, en tehlikeli anlaşmazlıkların ayırdığı halklar arasında anlaşma olanağı için bir örnek oluşturacak bu yakınlaşmadan, iki ülke için olduğu kadar, Yakındoğu’da barış düzeninin korunması için de yalnızca olumlu sonuçlar ortaya çıkmıştır. İşte; barış sorununa bu değerli katkıyı sağlayan kişi, Türkiye Cumhuriyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa’dır.

Yakındoğu’da barış yolunda yeni bir çağ açan Yunan-Türk anlaşmasının imzalandığı dönemde, 1930 yılındaki Yunan Hükümeti’nin başkanı sıfatıyla, şimdi Nobel Barış Ödülü Komitesi’nin seçkin üyeleri önünde, Mustafa Kemal Paşa’nın adaylığını, bu onur ödülüne layık olarak önermekten şeref duymaktayım.

En derin saygılarımın kabulünü rica ederim, Sayın Başkan.” 12 Ocak 1934 12 yıl önce, Anadolu’yu kanlı işgale uğratan, Yunan Başbakanı Venizelos, “Düşmanlık içinde geçen uzun yüzyıllar boyunca Türkiye ile kanlı savaşları sürdürmüş biz Yunanlılar” diyebiliyorsa, bunda Atatürk’ün savaş değil, hep barışı düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Bu barış vurgusu; Venizelos’un yukarıdaki “Nobel Barış Ödülü Teklifi”nde şöyle yansımaktadır; “İşte; barış sorununa bu değerli katkıyı sağlayan kişi, Türkiye Cumhuriyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa’dır.” “Günümüzde bu dostluk niye devam etmiyor?” Sorusunu kendimize sormamız gerekmektedir. Yunanlı öğrencilere, hala; “Anadolu bizimdir” diye öğretiliyorsa, “Küçük Asya Felaketi”ni hatırlatmak gerekir. İzmir Atatürk Müzesi’nde, Türkçe ve İngilizce yazılı olan Eleftherios Venizelos’un, Atatürk’ü ‘Nobel Barış Ödülü’ne aday gösteriş yazısını, hepimiz okuyup, öğrenmeliyiz. Yunanlılar, bu dostluğu hiç bilmiyor, inancındayım. Savaşan iki liderin kurduğu barışı, tekrar tesis etmemiz gerekiyor.

Kötü olayların tekrarlanmaması dileğimle, iki ülkeye barış dolu günler diliyorum.

ANADOLU'DAKİ YUNAN SAVAŞ MAKİNESİ

Birinci Dünya Savaşı'nın galibi olan devletlerin, Paris Barış(!) Konferansı'nın 6 Mayıs tarihli oturumunda verdikleri izinle Yunan Ordusu 15 Mayıs 1919 günü İzmir, dolayısıyla Anadolu'ya çıkmış/çıkarılmıştı. Daha ilk gün, vilayet konağı önünde atılan kurşunlardan, Türk halkının asla kabul etmeyeceği anlaşılan bu haksız ve hukuksuz işgalin neden ve sonuçları hakkında doğru, yanlış ve/veya eksik çok şey yazıldı ve söylendi. Bu yazı komuta kadrosu, örgütlenme şeması ve niteliğine hiç değinmeden; Ankara'yı kalıcı merkez edinmiş ulusal iradeyi (hükümetleri ve ordusuyla TBMM) boğmak isteyen Yunan savaş makinesini (Küçük Asya Ordusu), ötekinin gözünden tespit etmeği amaçlamaktadır. (Anadolu ve Doğu Trakya'daki Yunan Ordusu'nun komuta kadrosu, idari bağları ve niteliğini analiz etmek, bir başka yazının konusudur ki, neredeyse hiç bilinmemektedir) Bunu, resmi ve de konuyla ilgili en yetkili/bilgili olması beklenen Yunan kaynakları: Genelkurmay Başkanlığı Ordu Tarihi Müdürlüğü'nün yayımladığı kitaplar üzerinden yapacağız. 18 Eylül 1922 günü sona eren Anadolu'daki Yunan işgali, operasyonel (harekât) anlamda üç döneme ayrılabilir. Yunan savaş makinesini izlediği strateji ve taktiksel düzeyde kavramak, bu üç dönemden ilk ikisine bakarak anlaşılabilir.

İZMİR'İN İŞGALİNDEN YUNANİSTAN GENEL SEÇİMLERİNE

Yunan Ordusu, 15 Mayıs 1919'dan 1 Kasım 1920'ye uzanan 17,5 aylık bu ilk dönemde, Ege Denizi'ne dökülen: Büyük-Küçük Menderes ve Gediz nehirleriyle Bakırçay'ın yardığı vadiler boyunca ve genelde, İzmir-Aydın ve İzmir-Kasaba demiryolu hatlarını kullanmak suretiyle doğu ve kuzey istikametinde ilerledi. Karşısında başta kadro ve silah-mühimmat olmak üzere, her bakımdan zayıf askeri birliklerin destek verdiği milli kuvvetleri (Kuvayı Milliye) buldu. Çoğu 1919 yılında Balıkesir, Alaşehir ve Nazilli'de toplanmış kongrelerle oluşturulmuş milli heyetlerin nakdi ve aynı yardımlarını alan milli kuvvetler, bazı yerlerde (Bergama, Aydın, Ödemiş-Kelas, Nazilli gibi) kayda değer başarılar elde etseler de sürekli takviye alan düzenli bir orduyu durdurmaları mümkün değildi. Nitekim İngiliz Generali Milne'in, güya taraflar arası çatışmaları önlemek amacıyla çizdiği hattın (3 Kasım 1919) batısında kalan araziye yerleşmek isteyen Yunan Ordusu'nun, 22 Haziran 1920 günü başlattığı bir harekât sonucu Ödemiş-Kelas Cephesi çökecekti. Daha kötüsü, Yunan Ordusu'nun aynı harekâтта, galip devletlerin Sevr Antlaşması'yla (10 Ağustos 1920)

Anadolu'da Yunan egemenliğini bıraktığı arazinin (Antlaşmanın 69. Maddesi ile Ödemiş Kazası'nın küçük bir kısmı dışında İzmir Sancağı'nın tümüyle Manisa ve Aydın sancaklarının bir kısmını da içine alan, yaklaşık 1 milyon kişinin yaşadığı 17 bin 452 kilometrekarelik bir arazi Yunanistan'a bırakılmıştı.) ötesine geçmiş olmasıydı. Ancak bu durum, Kuvayı Milliye'nin Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ve Türk Devrimi'nin gerçekleşmesindeki öncü rolünü ortadan kaldırmaz. Şöyle ki, İstanbul'daki geleneksel iktidar odağının (Padişah ve bağlı hükümetleri) vaktiyle kapattığı ve bu zor günlerde, ulus adına söz söylemesi gereken en yetkili kurul olan Meclis-i Mebusanı açmak için harekete geçmediğini gören halk, kongreler toplamak ve heyetler oluşturmak suretiyle geleceği hakkında bizzat karar vermek iradesi göstermişti. Bunun "ulusal egemenlik" ve de temsil yetkisine sahip seçilmiş kurullar oluşturma bağlamında, "demokratik" kazanımlar olduğu açıktır. Söz konusu kurullar tarafından finanse edilip donatıldıkları için, meşruiyeti tartışılmaz olan milli kuvvetler aynı zamanda, Yunan Ordusu'nu yavaşlatıp oyalayarak, geride düzenli ordunun (TBMM Ordusu) kurulması kolaylaştırmışlardı. (Bu kuvvetlerden bazı müfrezelerin -Kuvayı Seyyare'nin bir kısmı gibi- düzenli ordunun parçası olmaya direndiklerini, bu nedenle zor kullanıldığını unutmamak gerekir) Son olarak, efe ve zeybekler milli kuvvetlere önderlik, anlaşmazlıklarda arabuluculuk ve gösterdikleri cesaretle devlet gözündeki yerini düzeltirlerken, ulus gözündeki saygınlığını da pekiştirmiştir.

15 Mayıs'ta İzmir'e çıkarılan Birinci Yunan Tümeni, yaklaşık 9 bin asker ve 2 bin 867 hayvandan oluşuyordu. Birinci Kolordu'ya (A Soma Stratou) bağlı bu tümenin birlikleri: 4 ve 5 numaralı piyade alayları ile 1/38. Efzon Alayı idi. Bunlara ek olarak 2 dağ topçu bölüğü 3. Dağ Ameliyat birimi de getirilmişti. Günde 22 ton yiyecek tüketen bu işgal gücüne güvenliği ihlal eden olaylar; bazı birliklerin iç kesimlere gönderilmesi Aydın, Nazilli, Menemen, Kasaba, Ödemiş, Tire, Ahmetli ve Akhisar'ın işgali nedeniyle yeni birliklerin katılması gerekti. Haziran ayının ortalarına doğru, Anadolu'daki Yunan Ordusu şu birliklerden oluşuyordu: Birinci Tümen (4, 5 ve 1/38. Alay), 8. Girit Alayı, 5. ve 6. Akdeniz Alayı, 3. Süvari Alayı, bir jandarma taburu ve bir ihtiyat taburu olmak üzere,

toplam 21 tabur. Bunların altı tanesi İzmir'de, altı bölük Ayvalık'ta, iki tabur Manisa ve Nif'te (Kemalpaşa), bir tabur Turgutlu'da, bir tabur Bayındır ve Ödemiş'te, bir tabur Tire'de, bir tabur Aydın'da, bir tabur Nazilli'de, üç tabur kırsalda ve bir tabur da demiryolu hattının güvenliği için kullanılıyordu. Günlük yiyecek tüketimi 44 tona yükselen Yunan Ordusu, 17 bin 461 asker ve 3 bin 666 hayvandan ibaretti. Milne Hattı'nın çizilmesinden sonra, Anadolu'daki Yunan Ordusu'nun kumandanlığına getirilen Korgeneral Miliotis Komninos (25 Aralık 1919) bir emirle kendisine bağlı birlikleri 2 kolordu (Karargâhı Gaziemir'de, 1. Tümeni Aydın, 2. Tümeni Bayındır'da olup Menderes ve Gediz vadilerini tutan 1. Kolordu ile karargâhı Manisa'da, 13. Tümeni Turgutlu, Akdeniz Tümeni Bergama'da olup Bozdağ-Ayvalık çizgisini tutan İzmir Kolordusu) ve bir tümen (İzmir bölgesi Rumlarından teşkil edilmeye çalışılan "İzmir" isimli bu tümenin bir süvari alayı ve ağır topçu bataryası da olacaktı) olarak örgütledi. Bu haliyle 2 bin 400 subay, 57 bin 38 asker ve 22 bin 585 hayvandan oluşan Küçük Asya Ordusu, günde 130 ton yiyecek tüketir hale gelmişti.

Yunan Ordusu'nun Anadolu'ya çıkmasından beri Selanik'te bulunan Genelkurmay Başkanlığı'nın, Birinci Dünya Savaşı galibi devletlerin isteği üzerine 28 Şubat 1920'de İzmir'e gelmesi, 22 Haziran'da başlayacak ilk kapsamlı Yunan harekâtının işaret fişegi gibiydi.

Mayıs sonunda, İngiliz Başbakanı tarafından Londra'ya davet edilen Venizelos, 19 Haziran'da Genelkurmay Başkanı'na, Bandırma'ya uzanan demiryolu hattının işgal edilip edilemeyeceğini sormuş, ertesi gün olumlu yanıt almıştı. Harekâttan bir gün önce Yunan Ordusu; 1. Kolordu (2. Tümeni Bayındır'dan Ödemiş'e geçmişti) ile İzmir Kolordusu'na ek olarak, karargâhı Ayvalık'ta bulunan Bağımsız Tümen, 1 süvari tugayı, değişik ihtiyat taburları ve karargâh bölüklerinden oluşuyordu. 3 bin 443 subay, 98 bin 182 asker ve 29 bin 940 hayvanı bulunan bu ordu,

günde 254 ton yiyecek tüketmekteydi. Ordunun konuşlanmasına gelince; Karargâhını Alaşehir’e nakleden 1. Kolordu’nun 1. Tümeni Büyük Menderes Vadisi’nde, 2. Tümeni Küçük Menderes Vadisi’nde, 13. Tümeni Gediz Vadisi’nde; İzmir Kolordusu’nun Akdeniz Tümeni Ayvalık ve Bergama’da, İzmir Tümeni Manisa Bölgesi’nde, Ayvalık Tümeni Manisa-Turgutlu Bölgesi’nde; karargâhı Turgutlu’da olan Süvari Tugayı’nın 1. Alayı İzmir, 3. Alayı Turgutlu’daydı. 22 Haziran’da, İzmir Kolordusu’nun İzmir ve Akdeniz tümenleri ile 13. Tümen’in 5/42. Efzon Alayı’ndan bir müfreze Akhisar ve Soma (kuzey istikametine); 1. Kolordu ve 13. Tümen’in geri kalanı da Alaşehir istikametine (güneye) yürüyüşe geçmişti. İzmir Kolordusu aynı gün Akhisar, ertesi gün Soma’yı; 1. Kolordu

ise iki gün sonra Alaşehir’i işgal etmişti. Dört günlük bir aradan sonra, İzmir Kolordusu 29 Haziran’da İzmir, Akdeniz ve 13. Tümen ile kuzeydeki Bandırma’ya doğru yürümeye başladı. İlk gün Giresun, ertesi gün Edremit ve Balıkesir işgal edildi. 1 Temmuz’da işgal edilen Bandırma’ya aynı gün denizden, Gümölcine Tümeni’nin iki alayı da (15. ve 27.) indirildi. Böylece 10 gün içinde gösterilen hedeflere varılmış, Bandırma demiryolu hattının ve Doğu Trakya’da konuşlandırılmış Yunan birliklerinin güvenliği sağlanmıştı. Süvari Tugayı’nın desteğinde 7 Temmuz’da yeniden yürüyüşe geçen Akdeniz Tümeni, ertesi gün Bursa’yı işgal edecekti.

YUNANİSTAN GENEL SEÇİMLERİNDEN
BÜYÜK TÜRK TAARRUZUNA
Yunan Ordusu, 1 Kasım 1920’den 26

Ağustos 1922’ye uzanan 20 aylık bu en uzun ve ikinci dönemde, Ege Denizi’ne dökülen nehir ve çayların kaynaklarına ulaşmakla kalmamış, onları aşır Anadolu platosuna tırmanmaya başlamıştı. Ankara yakınlarına kadar devam eden bu zor ve yıpratıcı tırmanışı, beş basamakta ele almak gerekir.

**BASAMAK 1:
ARALIK 1920 SALDIRISI
(BİRİNCİ İNÖNÜ SAVAŞI)**

Eskişehir yönünden her an yapılması olası bir Türk saldırısını boşa çıkarmak amacıyla Bilecik-Bozüyük bölgesinde topladıkları kuvvetleri dağıtacak güçlü bir keşif saldırısı yapılması kararı verilmişti. Bu keşif saldırısı, Bursa’da konuşlu 3. Kolordu’nun (önceki İzmir Kolordusu) 5. ve 10. tümenleriyle (önceki Akdeniz ve İzmir Tümeni) 2. Kolordu’nun 3. Tümenine bağlı 2/39. Efzon Alayı tarafından icra edilecekti. Kolordu, Bozüyük-Bilecik hattı ile eğer gerekli olur ise İnönü’yü işgal etmek niyetindeydi. Eşzamanlı olarak 1. Kolordu’nun 2. Tümeni, Uşak’tan Banaz’a hücum edecekti. Üçüncü Kolordunun yapacağı saldırının dokuz günde sonuçlanması planlanmıştı. Üç kol halinde, 6 Ocak günü yürüyüşe geçen Yunan birlikleri, 10 Ocak’ta Türk birlikleri ile temas sağladılar. Yunan kaynaklarının “Avgin Savaşı” (Bir köy olan Avgin, Bilecik’in güney doğusunda ve kentin tren istasyonundan 37 kilometre uzaktaydı) dediği çatışmalar çok şiddetli oldu. Yunan Ordusu ertesi gün, yola çıktığı Bursa’daki ana üssüne dönüş yürüyüşüne geçti. Resmi kaynakları yazmasa da, milli kuvvetlerden daha çetin bir cevize çattıkları ortadaydı.

**BASAMAK 2:
MART 1921 SALDIRISI
(İKİNCİ İNÖNÜ SAVAŞI)**

12 Mart 1921’de, Küçük Asya Ordusu Genel Karargâhı, Türk kuvvetlerini yok edip demiryolu hatlarının buluşması nedeniyle önemli olan Eskişehir (kuzeyde) ve Afyon’u (güneyde) ele geçirmek için, yeni bir saldırı gerçekleştirmeğe karar verdi. Bu amaçla güneyde 1. Kolordu Uşak’tan önce Dumlupınar, ardından Afyon’a; kuzeyde 3. Kolordu Bursa’dan Eskişehir’e doğru yürüyecekti. Üçüncü Kolordunun saldırı da kullanacağı kuvvet 42 bin 285 asker ve 15 bin 650 hayvan olup günlük yiyecek tüketimi 52; Birinci Kolordu 27 bin 350 asker

Tablo 1. Yunanistan’da, Başbakan Venizelos’un İktidarını Kaybettiği Genel Seçimler Yapıldığında Yunan Ordusu (14 Kasım 1920 itibarıyla)

Bağlı Birlikler	Subay	Asker	Hayvan	Günlük Gıda Tüketimi (ton)
İzmir ve Bandırma’daki ordu karargâhı ile ihtiyatlar	911	18.017	3.900	45
1. Kolordu (1. 2. ve 13. Tümen; Buldan, Uşak ve Alaşehir); Kolordu karargâhı, 14 Ağustos’tan itibaren Alaşehir’deydi; İzmir’e ilk çıkan 1/38. Efzon Alayı 1. Tümene bağlıydı. 5/42. Efzon Alayı ise, 13. Tümene bağlıydı (Plastiras Müfrezesi).	1.047	34.627	7.000	93
2. Kolordu (3. ve Girit Tümeni; Manisa, Salihli, Susurluk ve Bandırma’da); Kolordu karargâhı 13 Ağustos’tan itibaren Manisa’daydı. 3. Tümenin merkezi 30 Ağustos’ta Soma, 26 Ekim’de Akhisar’da olup 2/39. Efzon Alayı bu tümene bağlıydı. Girit Tümeni, Ayvalık Tümeni Salihli’den ayrılınca, 24 Eylül’de buraya gelip yerleşmişti.	545	18.381	3.300	45
İzmir Kolordusu (İzmir ve Akdeniz Tümeni; Bursa ve Sakız’da); Kolordu karargâhı 16 Ağustos’ta Bandırma, 1 Eylül’den itibaren Bursa’daydı. İzmir Tümeni Karargâhı 7 Temmuz’da Trakya’da, 2 Ağustos’ta Mudanya’da, 25 Ağustos’ta kırsaldaydı. 22 Temmuz’da Demirci, 29 Ağustos’ta Salihli’de bulunan Akdeniz Tümeni ise, 25 Ağustos-14 Eylül tarihleri arasında 2. Kolordu hizmetine alınmış olup 14 Eylül’de İzmir’e, ertesi gün Sakız’a gönderilmişti.	661	21.381	4.500	52
Manisa Tümeni (İznik Bölgesi’nde); Daha önce Manisa ve Balıkesir’de bulunan bu tümen, 18-25 Ağustos tarihleri arasında 2. Kolordu hizmetine alınmış olup önce Bandırma ardından İznik’e konuşlandırılmıştı.	305	8.813	1.800	22
Süvari Tugayı ; Karargâhı 11 Eylül’den itibaren Turgutlu’da bulunan tugayın 2 alayı vardı. Ayrıca 1 makineli tüfek bölüğü 2 sahra topu bulunmaktaydı.	83	1.922	2.000	5
Genel Toplam	3.552	103.343	22.500	262

ve 11 bin 693 hayvan kullanacak olup günlük yiyecek tüketimi 36 tondur. İki kolordunun toplam gıda tüketimi günlük 88 tona ulaşmakta olup 3. Kolordu'nun harekât derinliği 125 kilometre; 1. Kolordu'nun harekât derinliği ise 95 kilometreydi. Üç piyade tümeni ile Süvari Tugayından oluşan 3. Kolordu, solunda Süvari Tugayı olduğu halde üç kolda yürüyüşe geçti. Birinci Tümeni'nin 4. Piyade ve 1/38. Efzon Alayı (Buldan-Menderes bölgesinde) ile 13. Tümeni'nin 3. Piyade Tümeni'ni (Uşak'ta) oldukları yerde bırakan 1. Kolordu ise 23 Mart sabahı solda 2. ve sağda 12. piyade tümeni olmak üzere iki kolda yürüyüşe geçmişti. Türk Ordusu, Yunan Karargâhının beklediği gibi, saldırıyı kuzeyde yine İnönü civarında; güneyde ise Afyon'un hemen batısındaki Dumlupınar yükseltilerinde karşıladı. Kuzeyde 3. Kolordu iyi örgütlenmiş, berkittiği mevzileri tutma konusunda kararlı Türk kuvvetleri karşısında yıpranmaya başlayınca, ordu karargâhı saldırının kesilip Bursa'nın doğusundaki güvenli hatta dönülmesini emretti. Güneyde ise Yunan kaynaklarının "Afyon Karahisar Savaşı" dediği çetin çarpışmalar sonucu, 1. Kolordu kente girmeyi (28 Mart'ta) başarmıştı. Ancak bu kolordu, ordu karargâhının orada kalınmaya devam edilmesi yolundaki emrine uymayı, Türk kıtalarının Eskişehir, Kütahya ve Afyon'da giderek artan gücü nedeniyle reddetti. Bu bağlamda Kolordu, Çay'da bulunan 13. Tümeni'ni önce Afyon'a çağırdı, ardından arkasını kollaması için Dumlupınar'a gönderdi. Bazı birliklerini kenti çevreleyen yükselti ve demiryolu yakınlarında konuşlarsa da, 1. Kolordu Karargâhı 11 Nisan'da yine Uşak'ta bulunuyordu.

BASAMAK 3: TEMMUZ 1921 SALDIRISI (KÜTAHYA-ESKİŞEHİR SAVAŞLARI)

Resmen yazılmasa da kuzeydeki başarısızlık; güneydeki Pirus Zaferi'nden (Yıkıcı büyüklükte kayıplar pahasına kazanılan zaferdir ki verilen kayıplar nedeniyle zaferin anlamsızlaştığını belirtmek için kullanılır) sonra Yunan Ordusu dikkatini kuvvetlenmek ve birliklerini yeniden düzenleme işine vermişti. Diplomatik girişimlerden sonuç alınabileceğini düşünmeyen askerler, zor kullanmak suretiyle çabuk sonuç almak istiyorlardı. Ordu karargâhına

Tablo 2. Yunan Ordusu'nun Örgütlenme Çizelgesi ve Gıda Tüketimi (3 Temmuz 1921)

Bağlı Birlikler	Asker	Hayvan	Günlük Gıda Tüketimi (ton)
I. KUZEY SEKTÖRÜ			
1. Kolordu (7. ve 10. Tümenle 17. Piyade Alayı)	33.712	9.732	42
Kuzey Sektörü Tümenleri (3. ve 11. Tümenle 17. Piyade Alayı)	21.098	7.024	26
2. Kolordu (5. ve 8. Tümenler)	23.633	8.169	64
1. Kolordu (1. ve 2. Tümenler)	28.818	9.500	76
II. GÜNEY SEKTÖRÜ			
9. Tümen Müfrezesi	10.579	3.406	13
2. Kolordu'dan (5. ve 13. Tümenler)	Yukarıda verilmiştir		
1. Kolordu'dan (1. ve 2. Tümenler)	Yukarıda verilmiştir		
Güney Sektörü Tümenleri (4. ve 12. Tümenler)	21.958	5.742	27
Süvari Tugayı	2.085	2.123	2.5
Her iki sektörde ayrıca	40.501	3.705	28

Tablo 3. Ankara Saldırısı Öncesi Yunan Ordusu ve Konuşlanışı

Bağlı Birlikler	Bulunduğu yer
I. KUZEY SEKTÖRÜ	
1. Kolordu (1. 2. ve 12. Tümenler)	Eskişehir civarında
2. Kolordu (5. 8. ve 9. Tümenler)	İlk ikisi Seyitgazi'de, üçüncüsü Afyonkarahisar'ın doğusunda, İncekarahisar'da.
3. Kolordu (3. 10. Tümenler ile 11. Tümenin 16. Piyade Tümeni, İhtiyat Taburu ve Dağ Topçu Bölüğü'nden oluşan özel bir kuvvet ile 12. Tümen).	İlk ikisi ön safta Eskişehir'in doğusunda Porsuk Vadisi'ndeki Akpınar yükseltilerinde ve diğerleri ikinci safta.
Süvari Tugayı	Eskişehir'de.
Açıklama 1: Yukarıdaki birlikler dışındakiler, geri bölgenin ulaşımından sorumlu tutulmuşlardı. 49. Piyade Alayı'ndan ayrılma küçük bir müfreze ile 4. Tümen, Afyon-İzmir arasında ulaşımın güvenliğinde sorumlu tutulmuştu. 11. Tümenle 16. Piyade Alayı'ndan küçük bir müfreze Köprü Hisar'da olup Bursa ile cephe hattı arasında ulaştırma ve güvenlikten sorumlu kılınmıştı. Açıklama 2: Ankara saldırısına katılacak birliklerdeki toplam asker sayısı: 120.000, hayvan sayısı 38.000 ve günlük gıda tüketimi 150 tondur. 11. Tümenle 9.400 asker, 2.850 hayvan bulunmakta olup günlük gıda tüketimi 12 tondur. 4. Tümenle 11.780 asker, 3.700 hayvan bulunmakta olup günlük gıda tüketimi 10 tondur.	

ulaşan bilgiler, Türklerin tren yollarının birbirine bağladığı (kuzey-güney istikametindeki) Eskişehir-Kütahya-Afyon aksını, kesinlikle elde tutmak istedikleri yönündeydi.

Yeni sınıfları silah altına alan Yunan Ordusu, 55 bin askerle takviye edilmişti. Şöyle ki, haziran ayında 9 bin 970 asker ve 2 bin 860 hayvandan oluşan 12. Tümeni Anadolu'ya getirildi. Anadolu Rumlarından 19 bin 500 kişiyi askerlik hizmetine alındı ve 2. Kolordu yeniden düzenlendi. 3 Temmuz 1921 tarihi itibarıyla Anadolu'daki Yunan Ordusu'nun mevcudu 6 bin 159'u subay, 193 bin 994'ü asker olmak üzere, 200 bini geçmişti. 55 bin 483 hayvanı da olan bu ordunun günlük gıda tüketimi, 250 tona ulaşmıştı.

16 Haziran günü İzmir-Karşıyaka'da, Yunan Kralı Konstantin başkanlığında gerçekleştirilen bir toplantıda, ordunun hazırladığı harekât planı konuşulup onaylandı. Bu plana göre, söz konusu aksın ortasındaki (ki henüz Türklerce berkitilmemişti) Kütahya'dan yapılacak güçlü bir saldırı ile cephe yarılacaktı. 24 Haziran'da, Küçük Asya Ordusu Karargâhı İzmir'den ayrılıp Uşak'a geldi. Kuzey Sektörü Tümenlerine verilen görev, Aynagöl-Yenişehir hareketle İnönü bölgesindeki Türk kuvvetlerini oyalamak; geri çekildikleri takdirde takip edecek göstermelik bir saldırı düzenlemektir. Üçüncü Kolordunun görevi güneye inerek, Tavşanlı üzerinden Kütahya'ya saldırmaktır. Kolordunun izleyeceği yol, 160 kilometre uzunluğunda dar, kayalık ve ormanlık olduğundan son derece zorluymuştu. Dokuzuncu

Tümenden ayrılmış 5 piyade taburu büyüklüğünde bir özel kuvvet, Uşak'tan kuzeye doğru önce Gediz'e ve oradan Kütahya'ya ilerleyecek ve güzergâhında olabildiğince çok Türk kuvvetini, Kütahya istikametine yönelmekten alıkoyacaktı. İkinci Kolordu da Dumlupınar'dan kuzeye hareketle Altuntaş üzerinden Kütahya'ya ilerleyecekti ki kat edeceği mesafe 80 kilometreydi. Birinci Kolordu, Kütahya'nın kuzeyindeki Türk kuvvetlerini yandan vuracak ve İnönü'deki Türk kuvvetlerinin çekilme hattına yerleşerek onları kuşatmış olacaktı.

Bursa üs bölgesinden üç kol halinde çıkan Yunan Ordusu'nun kuzeydeki kolu, İnönü'deki Türk kuvvetlerini mevzilerinde tutmak, yerinde sabitlemek istiyordu. Ortadaki kol (1. Kolordu) güneyinden geniş bir kavis çizerek, bir türlü kırılmayan İnönü'deki Türk savunma hattının arkasına dolaşmaya çalışıyordu. Güneydeki (3. Kolordu) kol ise Uşak-Dumlupınar hattından, birbirine paralel olarak kuzeye yürüyen 9. Tümenden bir özel kuvvet (Gediz istikametine) ve 2. Kolordu (Altuntaş istikametine) ile eşgüdüm halinde, Kütahya'yı işgal edecekti.

Aynı anda General Gidas kumandasındaki Güney Sektörü Tümenleri, doğu istikametine hücum edecekler ve Afyon'un batısındaki (Dumlupınar Sırtları) Türk direnişini kırarak kenti işgal edeceklerdi. Süvari Tugayı'na, 2. Tümen ile eşgüdüm halinde, Eyret-Seyitgazi Hattı'nda bulunarak, Afyon'u kuzeyden örtme

ve bu yönden başlayacak olası Türk hücumlarını durdurma görevi verilmişti.

Türk Ordusu, sayı ve malzeme bakımında üstün Yunan Ordusu'nun, 8 Temmuz günü kuzey ve güney sektöründe başlattığı saldırı karşısında tutunamadı. Eskişehir-Kütahya-Afyon aksı kaybetmiş olsa da nispeten düzenli şekilde Sakarya Nehri'nin doğusuna çekildiğinden, hem yok olmadan kurtulmuş, hem de yeni bir savunma hattı kurmak için zaman ve fırsat bulmuştu.

BASAMAK 4: AĞUSTOS-EYLÜL 1921 ANKARA SALDIRISI (SAKARYA SAVAŞI)

Büyük birlikleriyle kuzeyde Eskişehir-Seyitgazi, güneyde Afyon bölgesinde bulunmakta olan Yunan Ordusu'nun, Ankara istikametine harekâtını devam ettirmesi, 16 Temmuz 1921 günü Kütahya'da, Kral Konstantin'in başkanlığında hükümet mensuplarının da hazır bulunduğu ve harekâtın gerekliliği, yapılabilirliği ve ikmal konusunda endişelerin yüksek sesle dile getirildiği bir toplantıda kararlaştırıldı. Ana ikmal üsleriyle (Afyon ve Bursa/Mudanya) Ankara arasındaki mesafenin çokluğu, Porsuk ve Sakarya nehirlerini geçen köprülerin yokluğu, demiryolu hatları ve yolların bozukluğu, yağmur mevsiminin yaklaştığı ve saldırının ön safında yer alacak 9. ve 10. Piyade tümenlerin iklim koşullarına uygun giydirilmediği biliniyordu. Ancak Sevr Anlaşması'nın uygulanabilmesi, yani Anadolu'daki Yunanistan'ın bekası, Türk Ordusu ve onu ayakta tutan her şeyin yok edilmesine bağlıydı. Bu sebeple Ankara'ya uzanan demiryolu hattı ile kentteki silah atölyeleri ve ana ikmal depoları tahrip edilip TBMM dağıtılmalıydı.

Yaklaşık bir ay devam eden hazırlık sürecinde, ihtiyaç duyulan gıda ve mühimmat Eskişehir'e taşınıp depolandı, demiryolu şebekesi ve yollar onarıldı. İkmal konusunda kilit öneme sahip demiryolu istasyonları: Uşak, Dumlupınar ile Mudanya limanıydı. Uşak ve Dumlupınar'dan Kütahya'ya uzanan yollar şoseydi. Ancak Kütahya'dan Eskişehir'e uzanan 90 kilometre uzunluğundaki yol topraktı. Mudanya'dan cepheye ikmal ise dört adımda yapılıyordu:

-Mudanya limanından Bursa'ya demiryoluyla 30 kilometre.

-Bursa'dan demiryolu istasyonu Karaköy'e (Bozüyük yakınında) bozuk

Bir Yunan ağır topuna bakım yapılıyor (Elmalıdağ/Eskişehir)

yoldan kamyonla 100 kilometre.
-Karaköy'den Eskişehir'in batısındaki Alpiköy Tren İstasyonu'na 105 kilometre; Türklerin patlayıcı kullanarak tahrip ettikleri bu hat, 20 günde olağanüstü bir çaba sonucu onarılmıştı.

-Karaköy'den Haymana Ovası'nda kamyonla 200 kilometre; Mudanya limanından Haymana Ovası'ndaki İnler Katrancı'ya olan mesafe 435 kilometre idi.

13 Ağustos günü Yunan Kolorduları, Eskişehir'in doğusundaki Seyit Gazi-Hamidiye- Alpiköy hattında yerlerini alıp ertesi gün yürüyüşe geçtiler. Sağ tarafta, Süvari Tugayı'nın kolladığı 2. Kolordu vardı. Ortadaki 1. Kolordu, Eskişehir-Hamidiye yolu üzerinden; Kuzeydeki 3. Kolordu ise Porsuk Nehri vadisinden, Eskişehir-Ankara Demiryolu hattı boyunca ilerliyordu. Bu kolordunun, hattın kuzeyinden ilerleyen 3. Tümeniyle 11. Tümenin 16. Piyade Alayı, Türk cephesine ilk çarpan birlikler olacaklardı. Yunan Kolorduları 23 Ağustos günü Sakarya'nın doğusuna geçip bir kısmı güneye doğudaki Haymana Ovası'na (Yunanlılar bu ovaya, "Tuzlu çöl" (Almira Erimos) ismini vermişlerdir.); bir kısmı da kuzeydoğuya yönelerek,

Antik Yunan Tapınağı harabelerinde 12. Tümen'den süvariler (Afyon Sinanpaşa, 1921)

Ankara'yı kısıkaç içine alacak şekilde açıldılar. 24 Ağustos'ta Yunan Ordusu, tüm cephede saldırıya geçti. Üç hafta devam eden kanlı çarpışmalar sonucu Türk Cephesi biraz geri itilip arkasını verdiği yön değişse de (doğudan güneye) yarılamadı. Verilen kayıpların ağırlığı ve savaşma hevesinin tükenmesi nedeniyle ordu karargâhı, Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar hattına geri çekilme emri verdi. Yunan Ordusu'nun yerleştiği arazinin genişliği 100 bin kilometrekare, Türk Ordusu'nda korumak zorunda kalacağı cephenin uzunluğu 700 kilometreyi buluyordu.

Kaynaklar:

Engin Berber, *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*, Ankara: Ayraç Yayınevi, 1997.
Küçük Asya Harekati'nda Levazım ve Ulaştırma (1919-1922), [Avefodiasmoi kai Metaforai kata tin Mikrasiatikin Ekstrateian], Atina: Ordu Tarihi Müdürlüğü Yayınları, 1969.

Th. A. Amelidis, *Küçükasya Savaşı 1913-1923, (Mikrasiatikos Polemos)*, Selanik: Vaniyas Yayınları, 1988.

Tablo 1: Küçük Asya Harekati'nda Levazım ve Ulaştırma (1919-1922), ss.104-105 ve Alaşehir-Bursa-Uşak Harekati (Haziran-Kasım 1920), [Epiheiriseis Filadelfeias-Prousis-Ousak], Atina: Ordu Tarihi Müdürlüğü Yayınları, 1956, s. 311 vd.

Tablo 2: Küçük Asya Harekati'nda Levazım ve Ulaştırma (1919-1922), s. 130

Tablo 3: Küçük Asya Harekati'nda Levazım ve Ulaştırma (1919-1922), ss. 145-146-148.

Motosikletli bir Yunan devriye kolu (1920)

HASAN TAHSİN VE İLK KURŞUN

DR. ÖĞR. ÜYESİ **AHMET MEHMETEFENDİOĞLU**
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

1972 yılında İzmir Gazeteciler Cemiyeti başkanı rahmetli Sabri Süphandağlı'nın öncülüğünde başlatılan Hasan Tahsin Anıtı yaptırma kampanyası, bazı çevrelerce tepkiyle karşılandı. Bu çevreler İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği gün olan 15 Mayıs 1919'da ilk kurşunu gerçek ismi Osman Nevres olan Hasan Tahsin'in atmadığını ileri sürüyorlardı. Çok açıkça ifade edilmemesine rağmen basına da yansıyan çok sert tartışmalarda bu düşüncüyü ileri sürenleri bu davranışa

yönelten iki neden vardı. Birincisi; 15 Ekim 1914 tarihinde Romanya'nın başkenti Bükreş'te Charles Roden ve Noel Buxton kardeşlere suikast girişiminde bulununcaya kadar ateşli bir İttihat ve Terakki yanlısı olan ve Teşkilat-Mahsusa'nın ilk kadrolarında önemli görevler üstlenen Hasan Tahsin'in, 1916 yılına kadar hapis yattığı Romanya'daki hapishaneden kurtulduktan sonra acımasız bir Enver ve Talat Paşa düşmanı kesilmesi. İkinci olarak da,

1918 yılının başlarında yine özel bir görevle geldiği İzmir'de yayımladığı Hukuk-u Beşer ile Sulh ve Selamet gazetelerinde çoğu kendine ait olan bazı baş makalelerde "Sosyalist" olduğunu söylemesi ya da ima etmesiydi.

1972-73 yıllarında İzmir basınında süren hararetli tartışmalar sonunda, Genel Kurmay Başkanlığı'nın, İzmir Garnizon Komutanlığı'na gönderdiği 12 Aralık 1972 tarihli yazısında "... 15 Mayıs 1919 günü Yunanlılara atılan ilk kurşunun, gazeteci Hasan Tahsin tarafından atıldığıнын kabul edilmesi gerektiği..." belirtilmesine rağmen, anıtın adı "İlk Kurşun Anıtı" olarak değiştirildi.

Karşıt görüşte olanlar, zaman zaman kırıncı olmaktan çekinmezken, Hasan Tahsin'in ilk kurşunu attığını savunanlar daha ağırbaşlı davranmışlar, bir takım önemli ve ciddi kanıtlarla kamuoyu önüne çıkmaya ve onları kendi yanlarına almaya çalışmışlardır. Ama bu çabalar, kısa yaşamı boyunca birbiri ardına gelen talihsizliklerden kurtulamayan Osman Nevres Recep'i, ölümünden tam 53 yıl sonra, aynı kötü yazgının kurbanı olmaktan kurtarmaya yetmemiştir.

O günlerden geriye Hasan Tahsin'in savunucularının üç kitabı kalmıştır. Bunlardan ilki önce Demokrat İzmir Gazetesi'nde uzun bir tefrika olarak yayınlanan ve daha sonrasında da Milliyet yayınlarından ödüllü bir kitap olarak çıkan Nurdoğan Taçalan'ın, "Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken" kitabıdır. Kitap çok kısa bir zamanda Kurtuluş Savaşı ve Hasan Tahsin'e ilişkin yapılan çalışmalarda temel bir kaynak olmuştur. Nurdoğan Taçalan'ın bu çalışması hala değerini korumaktadır.

Zeynel Kozanoğlu'nun, İzmir Gazeteciler Cemiyeti Yayını olarak çıkan "Anıt Adam Osman Nevres" ile Prof. Dr. Bilge Umar'ın Bilgi Yayınları arasında çıkan, "İzmir'de Yunanlıların Son Günleri" adlı kitaplar ise, Hasan Tahsin'in hayatına ilişkin tüm yayımlanmış bilgileri toplayıp, onun ilk kurşunu atan kişi olduğunu kanıtlamaya çalışıyordu. Zeynel Kozanoğlu'nun kitabının, Hasan Tahsin'in, Bükreş Hapishanesi'nden, kız kardeşlerine yazdığı mektuplardan dokuzunu gün ışığına çıkarması bakımından önemi vardır.

Prof. Dr. Bilge Umar'ın yapıtında ise, Hasan Tahsin ve İzmir'in işgali, kitabın büyük bir bölümünü kaplamakta, İzmir'de ilk kurşunun kimin tarafından atıldığı konusunu her yönüyle incelemektedir. Bu iki kitap konuya ilişkin yapılan çalışmalarda temel bir

kaynak olarak kullanılmaktadır. İşin ilginç yanı kurşunu kimin attığına yönelik bu tartışmaların yapıldığı ve her iki tarafın da ellerindeki belge ve kaynaklarla olayı kendileri açısından ispat etmeye çalıştıkları o dönemde, araştırmacıların bu tartışmalara büyük yardımı dokunacak bir kitabı, dolayısıyla güçlü ve güvenilir bir tanığı gözden kaçırmış olmalarıdır. Söz konusu yapıt, Asaf Gökbel'in, 1964 yılında, Aydın'da el dizgisi olarak bastırdığı, "Milli Mücadelede Aydın" adlı kitabıdır. Dizgi yanlışlarıyla dolu, kötü baskılı ama her açıdan çok değerli olan bu kitap, dağıtımı iyi yapılamadığı için gerekli ilgiyi görememiş, büyük bir bölümü yazarın elinde kalarak unutulup gitmiştir. Uzun süre çok zor bulunan bu kitabın sadeleştirilmiş yeni baskısı geçtiğimiz yıllarda yeniden yapılarak araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Gökbel'in daha önce yayımlanan ve Aydın tarihinin çeşitli dönemlerini anlatan üç kitabı daha vardır. Ayrıca Asaf Gökbel, İzmir'in işgalinden hemen sonra silaha sarılan bir yurtseverdir. İşgalden az önce Sarıkışla'dan kaçan Teğmen Zekai (Kavur) Bey'le birlikte, Yörük Ali Efe'yi, Yunanlılara karşı direnmenin gereğine ve onun çetesinde savaşan bir kişidir. Kendisini kısaca tanıtmaya çalıştığımız Asaf Gökbel, Milli Mücadele'de Aydın adlı kitabının ilk baskısında, 15 Mayıs 1919'daki işgal günü, Hasan Tahsin ve ilk kurşunun atılması konusunda, hiçbir kaynak göstermeden bize şu bilgileri vermektedir:

"Askeri Kırathane'nin köşesinde siyah elbiseli, iyi ve temiz giyinmiş esmer bir genç tek başına durmakta, Yunan Askeri'nin cakalarını ve yerli Rumların çılgınlıklarını dikkatle takip etmektedir. Bu esmer delikanlının heyecan içinde olduğunu, sinir nöbetleri, asabi buhranlar geçirdiğini fark etmek için çok dikkatli olmaya lüzum yoktur. Hükümet Konağı'nın tramvay yoluna bakan kapısında, elinde bir Rus mavzer tüfengi ile bekleyen genç bir jandarma eri vardır.

Karşı köşedeki esmer gencin gözüne, bir aralık bu jandarma takılıyor. Göz göze geliyorlar. Ona sesleniyor:

— Arkadaş oradan savul. Sana bir zarar dokunmasın diyor. Bu ihtar üzerine jandarma eri, tüfengini arkasına gizleyerek kendini kapının siperine atıyor. Bu sırada Karantina (Yahılar) cihetine gidecek olan Yunanlılar, Kışla Meydanı'nda işlerini bitirmişler, tekrar yürüyüşe geçmişlerdir. Önde yine serseri kılıklı Rum palikaryası var. Kolbaşı tam Askeri Otel önüne gelince,

saatlerdir köşe başında bekleyen esmer delikanlının tabancasını çekmesiyle ateş etmesi bir oluyor. Patlayan tek bir silah ve atılan tek bir kurşundur. Bayrak taşıyan iri Rum palikaryası yere yuvarlanmış, elindeki kocaman Yunan bandırası çamurlara bulanmıştır. Bu silah sesini, nereden ve kimler tarafından atıldıkları belli olmayan birkaç silah sesi daha takip ediyor. Hiç beklenilmeyen ve umulmayan bu olay bir kargaşalık, bir panik doğuruyor. Kemeraltı Caddesi'ni dolduran sivil halk bir tarafa, Askeri Otel'in önüne kadar gelmiş olan Yunan öncüler de yüzgeri ederek karma karışık bir halde rıhtıma doğru kaçıyorlar..."

Asaf Gökbel'in yukarıya aldığımız satırları 1970'li yıllarda yazılmış olsaydı, üzerinde durmaya değer yanı bulunmayacaktı. Çünkü 1970'ten sonra, yapılan araştırmalarla Hasan Tahsin'in kimliği, hayattaki kız kardeşlerinden ve özellikle Avrupa'da bulunduğu yıllarda kendisini tanıyan arkadaşlarından alınan bilgilerle büyük ölçüde ortaya çıkarılmış, etiyile kemiğiyle, güçlü ve güçsüz yanlarıyla bir insan olarak kamuoyuna mal edilmiş bulunuyordu. Oysa 1964'lerde, Hasan Tahsin'in soluk bir iki fotoğrafı, kulaktan dolma bir yaşam öyküsü ile Hamza Osman Erkan'ın, Cemal Kutay'ın duygusal yanı çok ağır basan ve büyük yanlışlıklarla dolu birkaç yazısı vardı.

Tarihçilerimiz, yazarlarımız ve o yıllarda tartışmaya katılan taraflar Hasan Tahsin'i, Yunan birliğinin önüne Pasaport ya da Gümrük'te mi, yoksa Konak Meydanı'nda mı çıkaracaklarına henüz karar verememişlerdi. Silah olarak, bomba, tüfek ve tabancadan hangisini kullanması gerektiği konusunda da aynı kararsızlık içindeydiler.

İşte böyle bir ortamda Gökbel: "Askeri Kırathane'nin köşesinde, sinir nöbetleri geçirerek bekleyen, yaklaşan Yunan birliğinin başındaki sivil Rum'a tabancasıyla ateş ederek, atından aşağı cansız yere yuvarlanan, iyi, temiz giyimli esmer bir genç"ten söz ederken, Hasan Tahsin'in gerçek bir portresini çizmektedir. Birkaç satıra sığdırılan ve 1964 yılında yazılan bu bilgilerin doğruluğu, 1970 yılında, Hasan Tahsin'in kız kardeşi Melek Gökmen ve yakınlarıyla yapılan görüşmelerden sonra kanıtlanmıştır.

Bu bilgileri, kaynak göstermediği için güvenilir saymasak bile Asaf Gökbel yine kaynak göstermeden Hasan Tahsin'in yaşam öyküsüyle ilgili

olarak verdiği bilgilerle, bizi yeniden şaşırtmaktadır. Gökbel, yine kitabının ilk baskında yer alan dipnotunda şunları yazmaktadır:

"Asıl ismi Nevres Recep olan Hasan Tahsin, Totrakanlıdır. Orta tahsilini Selanik'te Fevziye Mektebi'nde yaptıktan sonra siyasi ilimler tahsili için Paris'e gitmiştir. Türk-İtalyan Harbi esnasında Paris'te bulunan Nevres Recep, bir gün Olimpiya Sineması'nda, Türkler aleyhinde gösterilen bir filmi seyrederken bazı İtalyan gençlerinin yaptıkları taşkın tezahürlerden sonra müteessir olarak tabancasını çekip sinema perdesine ateş etmek suretiyle hıncını alacak kadar ateşli ve asabidir. Daha sonra Balkan Harbi afetini başımıza açan Buxton (Lord Buxton, Gladston'un İngiltere'de açtığı Türk düşmanlığı davasını devam ettiren bir adamdı. Senelerce Bulgarlardan daha Bulgar görünmüş Büyük Bulgaristan fikrini müdafaa için çalışmıştır. Lord Buxton, Makedonyalıların Bulgar olduğu nazariyesini müdafaa ediyordu) biraderlere Romanya'da tertip ettiği bir suikast neticesinde yakalanarak uzun müddet hapis kalmış ve Birinci Dünya Harbi'nde Türk Ordusu'nun Romanya'ya girmesini müteakip kurtularak mütakereden sonra (Hasan Tahsin) müstear adıyla İzmir'e gelip Frenk Mahallesi'nde açtığı yazıhanede Hukuk-u Beşer Gazetesi'ni çıkarmaya başlamıştı."

Hasan Tahsin'in bu yaşam öyküsü Totrakanlı (Romanya'da bir şehir) olarak gösterilmesi dışında tümüyle doğrudur ve günümüzde de geçerlidir.

Osman Nevres'in kimliğini kullandığı silahçı Hasan Tahsin

Bunun yanında, Charles Roden ve Noel Buxton kardeşlerle ilgili olarak verdiği bilgilerle, Hasan Tahsin'in, İzmir'de Frenk Mahallesi'nde tuttuğu bir yazıhanede, Hukuk-u Beşer'i çıkarttığını belirtmesi ilgi çekicidir. Gökbel'in, Buxton'larla ilgili satırları, kitabının çıkmasından birkaç yıl sonra Türkçeye çevrilecek olan, Dimitri Kitsikis'in, "Yunan Propagandası" adlı kitabıyla doğrulanacaktır. Hasan Tahsin'in, Frenk Mahallesi'nde yazıhane tuttuğu ise, başta Nurdoğan Taçalan olmak üzere bazı araştırmacıların, 1960'lı yılların sonu ve 1970'li yılların başında Hukuk-u Beşer ile Sulh ve Selamet Gazeteleri'ni daha detaylı incelemesi ve kız kardeşi Melek Gökmen ve ailenin diğer üyeleriyle yapılan görüşmelerden sonra kanıtlanacaktır.

Asaf Gökbel, ilk kurşun konusuna, kitabının bir başka yerinde, yeniden değinmekte, üstelik bu kez kaynak da göstermektedir. Kitabın ilk baskısında yer alan bu bölümü olduğu gibi aktarıyoruz:

"... Tekirdağ Milletvekili Sayın Rahmi Apak, "İstiklal Savaşı'nda, Garp Cephesi Nasıl Kuruldu adlı eserinde" şu satırlara yer verir:

"Bu silahı Hasan Tahsin isminde bir

gencin patlattığını ve kendisinin de orada Yunan askerleri tarafından öldürüldüğünü" kaydeylemesine rağmen, temas ettiğimiz bazı İzmirliiler, 'Hasan Tahsin'in cesedini şimdiki umumi mağazalarla deniz gHalen İstanbul'da, Tepebaşında Bristol ve Sirkeci'de, Osmaniye Otelleri'ni işletmekte olan Bay Ömer Lütfi Bengü'ye bir mektup yazarak hadisenin nasıl cereyan ettiğini bildirmek suretiyle milli mücadele tarihine bir hizmette bulunmasını kendisinden rica ettim. Ömer Lütfi Bey ricamı kabul ederek uzun bir mektupla bana ve sorularıma cevap verme lütfünde bulundu. Çok kıymetli olan mektubun hülasası şudur:

24. Nisan. 1948

Aziz ve Muhterem Asaf Gökbel Beyefendiye,

15 Mayıs 1335 Perşembe günü sabahleyin, şimdiki saat hesabıyla 8.30-9 raddelerinde Yunan işgal kuvvetleri İzmir Rıhtımı'na çıkarak Kordon Boyu'nu takiben Kışla ve Hükümet istikametine doğru yürüyüşe geçtiler. Bunların etrafını birçok yerli Rumlar sarmıştı. Metropolit Hrisostomos bir at üzerine binmiş olduğu halde hem alayın

önü sıra gidiyor, hem de "Kopsi, kopsi" (Kesiniz, kesiniz) diye bağıırıyordu. Bunların, Kordon'dan itibaren Hükümet ve Kışla Meydanı'ndan, Saat Kulesi'ni geçerek müessisi bulunduğum Askeri Otel ve Kırathane'nin önüne gelinceye kadar Türkler'e zulmettikleri muhakkaktır.

Alayın en önünde, elinde bayrak taşıyan bir Efzon askeri vardı. Kolbaşı tam Askeri Kırathane'nin önüne yani Hükümet Konağı'nın o zamanki tramvay caddesine bakan kapısı ile Askeri Kırathane ve Evliyazade Oteli'nin bulunduğu mahalle geldiği zaman, Ekmekçibaşı Oteli'nin balkonundan atılan bir silahla bayrak taşıyan Efzon askeri vurulup yere serildi. Bu silahı atan o sırada, Ekmekçibaşı Oteli'nde odabashılık yapan Boşnak İbrahim isminde bir kahramandır. Uzun namlulu mavzer tabancasıyla ateş etmiş ve ilk kurşunda Yunanlıyı yere sermeye muvaffak olmuştur. Boşnak İbrahim daha evvel benim otelimde ve hizmetimde çalışmış, sonra benden ayrılarak, Ekmekçibaşı Oteli'ne kapılanmıştı. Kahraman, yiğit ve atıcı bir adamdı. Yunan işgalini müteakip İzmir'den kaçarak Bursa'ya gitmişti. İkinci silah, yine benim müsteciri bulunduğum Askeri Kırathane'nin, Yalılar tarafına bakan caddenin köşesinden atılmıştır. Birkaç Yunan askerini yere seren bu kahraman da, mütakereden sonra İzmir'e gelerek (Hukuk-u Beşer) Gazetesi'ni çıkaran ve vaktiyle Romanya'da, Buxton biraderlere suikast yapan meşhur Hasan Tahsin Bey'di. Tabancasını son kurşununa kadar boşaltan Hasan Tahsin, orada şehit düşmüş ve cesedi Yunanlılar tarafından sürüklenerek parça parça edilmiştir.

Katliam esnasında Yunanlılar, beş Türk'ü kırathanede öldürdükleri gibi, otelimde de Edremitli Fehmi Bey isminde bir sivil ile bir subayı süngüleyip şehit ettiler. Otelimin eşyasını, depolarımdaki kahve, şeker gibi ticaret emtiasını yağmaladılar. 19 Mayıs 1335 pazartesi günü bazı dostlarımla Basmahane İstasyonu'ndan trene binerek, Bandırma tarikile İstanbul'a kaçtım..."

Ömer Lütfi Bengü'nün, Asaf Gökbel'e, 1948 yılında yazdığı bu mektupla, ilk kurşun atan adayların arasına, ilk kurşun tartışmalarının yapıldığı günlerde adı başka hiçbir kaynaktan geçmeyen Boşnak İbrahim de katılmaktadır.

Ne var ki, mektupta görülen bazı mantık aksamaları, bizi Boşnak İbrahim konusunda kuşkuya düşürmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Hasan Tahsin'in ilk kurşunu sıkmasından sonra kaçışını temsil eden bir çizim: "Ahirette şahidim ol nine!"

Çünkü Askeri Kiraathane’den aşağı yukarı 100 metre kadar içerde bulunan Ekmekçi başı Otel’in balkonundan uzun namlulu bir silahla da olsa Yunan bayraktarını vurmak, birçok bakımdan olanak dışıdır. Mektupta belirtildiği gibi, ilk kurşun Yunan birliğinin öncülerinin Askeri Kiraathane’nin önüne geldiği sırada atılmışsa, Ekmekçi başı Otel’in balkonunda siper alan kişinin görüş açısından çıkmış olması gerekir. Çıkmadığını düşünsek bile buradan yapılacak bir atış, Yunan bayraktarından çok, Askeri Kiraathane önündeki kaldırımda birikmiş İzmirli Türklerin vurulmasına yol açabilecektir. Ayrıca, işgalci Yunan birliğinin ilerleyişini heyecan ve üzüntü içinde izleyen Ömer Lütfi Bengü’nün, Kemeraltı Caddesi’nin 100 metre içerisindeki bir yapının balkonunda duran kişiyi görmesi, elinde tuttuğu uzun namlulu mavzer tabancasını ayırt etmesi akla yakın gelmemektedir. Bu durum ancak, o balkondan ateş edileceğini bilmesiyle mümkün olabilirdi. İşgalin ertesinde, ikisi de İzmir’den uzaklaştıklarına göre birbirleriyle görüşmüş olmaları da düşünülemez. Anlaşılan Ömer Lütfi Bengü, olaydan çok sonraları, bu olayı başkalarından ya da Boşnak İbrahim’in kendisinden dinlemiştir. Ayrıca mektupta, Ömer Lütfi Bengü’nün, Boşnak İbrahim’in ateş ettiğini gözleriyle gördüğü konusunda bir kesinlik de yoktur. Bizim bu konudaki en iyimser yaklaşımımız, Boşnak İbrahim’in, ilk kurşunun atılmasından sonra silaha sarılan yurtseverlerden biri olabileceği biçimindedir. Hasan Tahsin ise, mektupta belirtildiği gibi, Kiraathane’nin köşesinde durduğuna göre, Ömer Lütfi Bengü’nün görebileceği bir yerdedir. Üstelik Hasan Tahsin’in sürüklenerek parça parça edildiğini belirtmekle, cesedin deniz kıyısına nasıl gittiği sorusuna da açıklık getirmektedir. Asaf Gökbel de bizimle aynı düşünceleri paylaşmış olacak ki, mektubun Boşnak İbrahim’le ilgili bölümünü önemsemeden, konuyu şu satırlarla noktalamaktadır:

“Hükümet kapısında nöbet bekleyen genç jandarma erinin, Askeri Kiraathane’nin köşesinden, Yunan bayraktarına silah atarken gördüğünü fakat şahsen tanımadığını evvelce yazdığımız esmer delikanlının, Hukuk-u Beşer Gazetesi sahibi Hasan Tahsin Bey’den başka kimse olmadığı tahakkuk ediyor.

Bu makalede 1970’li yıllarda çok sert tartışmaların yaşanmasına neden ilk

kurşun tartışmalarında gözden kaçan bir kaynak o yıllardaki bilgi ve kaynaklar doğrultusunda değerlendirilmeye çalışılmıştır. Aradan geçen zaman süreci içerisinde ortaya çıkan yeni bilgi ve belgelerle farklı bakış açılarını yine dile getiren makale ve araştırmalar yayımlanmaktadır. Hatta günümüzde Hasan Tahsin’in tabancasından çıkan kurşunlar sonrasında işgal günü İzmir’de yaşanan gelişmelerden dolayı onu, “savaş suçlusu” ilan etmeye çalışan ifadeler de görülmektedir. Ama şu değişmez bir gerçek ki İzmir’de Hasan Tahsin’in tabancasından çıkan “ilk kurşun” Türk bağımsızlık savaşının başlangıcı olmuştur.

Hasan Tahsin anıtının yapım aşaması

* Bu mafele daha önce İzmir Tarih Toplum Dergisi, sayı:6, Ekim 2009’da yayımlanmıştır. Makalede kullanılan görsel malzeme yazarın kişisel arşivinden alınmıştır.

HASAN TAHSİN

TÜM ULUSUN ONURUDUR

MİSKET DİKMEN

İZMİR GAZETECİLER CEMİYETİ BAŞKANI

Atılan o ilk kurşun, Anadolu'nun özgürlüğü, bağımsızlığı için başlayacak mücadelenin de kıvılcımlarından biri oldu. O ilk kurşun, direnişi tetikledi. Hasan Tahsin orada şehit edilse de, halka verdiği güç ve ruh ile Kurtuluş Savaşı zaferle sonuçlandı. Hasan Tahsin o kurşunu atarken sadece 31 yaşındaydı. Aslında sonun başlangıcıydı İzmir'in işgali. Aynı günlerde, Mustafa Kemal Paşa yanında kurmay heyetiyle birlikte Anadolu'ya geçerek, İzmir'de başlayan direnişin örgütlü bir harekete dönüştürülmesi sürecini başlattı. Ve bu süreç sonunda, İzmir'de başlayan mücadele, yine İzmir'de, 9 Eylül 1922 tarihinde noktalandı. Hükümet konağına çekilen Türk Bayrağı'yla, Atatürk'ün ifade ettiği gibi: "Geldikleri gibi gittiler"...Bu gidişte; ilk kurşun, Milli Mücadele'nin simgesi oldu, ilk kurşunun atıldığı kent olan İzmir de, direnişin ve aydınlığın...

"Haberciyi öldürebiliriz; ancak bildirdikleri söylenmiş ve duyulmuş kalacaktır".

Bundan 100 yıl önce, 15 Mayıs 1919 tarihinde işgalci, emperyalist güçlere karşı ilk kurşunu atarak, Kurtuluş Savaşı'nın ateşleyicilerinden biri olan Hasan Tahsin bir gazeteciydi. Fikirlerini yazıyla ifade eden bir gazeteci olarak ulusuna yapılan zulüm karşısında diliyle, fikirleriyle mücadele etmekle kalmamış, ilk kurşunu atanlardan biri olarak, ulusal kurtuluş savaşına giden yolu açanlardan olmuştu.

Hasan Tahsin. Gerçek adı Osman Nevres. Vatansever bir gazeteci. Ülkemizin düşman işgali sırasında yaptığı konuşmalar ve hazırladığı bildirilerle direnen, halkı gazetesi Hukuk-u Beşer ile bağımsızlık yolunda aydınlatan, bununla yetinmeyerek düşmana ilk kurşunu sıkan ve orada şehit edilen Hasan Tahsin, bundan 100 yıl önce attığı kurşunla sözünü eyleme dönüştüren, tarihe malolmuş ender insanlardan biriydi. Hasan Tahsin ve İlk Kurşun cumhuriyetimizin tüm ilkelerinin sembolüdür. O ilkeler de gerçek gazetecilerin şiarıdır. İzmir Gazeteciler Cemiyeti'nin de temelini oluşturur. Cemiyetimizin önceliğidir. Laik ve demokratik cumhuriyet, evrensel insan hakları, özgür basın ve özgür hukuk vazgeçilmezimizdir. Bu temel evrensel hak ve özgürlükler, cemiyetimizin tarihsel mücadele alanlarıdır. Çünkü biz ulusun bağımsızlığının, basın, düşünce ve anlatım özgürlüğünün bedelini yaşamlarıyla ödemiş gazetecilerin geleneğinden geliyoruz. Hasan Tahsin sadece biz gazetecilerin, İzmir Gazeteciler Cemiyeti'nin değil, İzmir'in, İzmirliilerin tüm ulusun onurudur. Milli Mücadele ruhunun sembolüdür. Ülkemiz tarihinin işgalle en karanlık ve kurtuluşla en aydınlık günlerinin yaşandığı, ilk ve son kurşunların atıldığı bu aydınlık, güzel kentte, şehit gazeteci Hasan Tahsin ve meslektaşlarını onurla, minnetle anıyoruz.

Fotoğraf: SİNAN KILIÇ

İZMİR'İN UNUTULAN ŞEHİDİ: SÜLEYMAN FETHİ BEY

DR. ÖĞR. ÜYESİ **MEHMET EMİN ELMACI**
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Miralay Süleyman Fethi Bey, her günkü gibi 15 Mayıs 1919 tarihli o “kara gün” sabahı da İzmir’in Karantina denilen semtindeki evinden çıkıp işine gitmek için hazırlanmıştı. Eşi Edibe Hanım, birkaç gün önce hasta olmasından dolayı düşmanın İzmir’i işgal ettiği böyle bir günde işine gitmemesi yönünde onu uyarmaktaydı.

Fethi Bey’in, eşi Edibe Hanım’a cevabı kısa olmuştu:

— Ben askerim! İşime böyle bir günde gitmezsem, başka ne zaman gideceğim! Süleyman Fethi Bey’in ölüm haberini ise İzmir’deki Ahenk Gazetesi’nin, 25 Mayıs 1919 tarihli sayısında verdiği, “Mayıs’ın 15. günü yaralanmış olan Ahz-ı Asker Heyeti Reisi Miralay Süleyman Fethi Bey’in vefat ettiğini büyük bir üzüntü ile işittik. Cenab-ı Hak ebedi merhametine kabul etsin” haberi ile öğrenmekteydik. Süleyman Fethi Bey kimdi? Neden ölmüştü?

Bu sorulara vereceğimiz yanıt, kurtuluş tarihimizde onurlu, vatansever ama aynı zamanda üzerinde yeterince durulmamış kahraman subaylarımızdan birini ortaya çıkartacaktır.

1874 yılında babasının İstanbul’daki görevi nedeniyle Üsküdar’da doğan Süleyman Fethi Bey’ in babası, dönemin önemli mutasavvıflarından Mehmet İzzî Efendi idi.

Mehmet İzzî Efendi, Eminönü’nde, Aydınoğlu Dergâhı’nın da postnişliğini yapmakta ve Talat ve Enver Beylerin de ziyaret ederek saygılarını gösterdikleri bir kişiydi.

Küçük yaşlarından beri babasının eğitiminde yetişen Süleyman Fethi, 1891’de,

Kuleli Askeri Lisesi’ne başlamıştı. 1900 yılında, Harp Akademisi’nin ardından, ileride canını vermekten kaçınmayacağı ülkesi için hizmete başladığı yer olan 5. Ordu’ya, Piyade Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle bölük komutanı olarak atanacaktı.

Balkanların en zor anlarında, 1906-1909 tarihlerinde, Selanik’te kurmay subaylığı da yapan Süleyman Fethi Bey belirli görevler sonrasında, 1911’de Hicaz bölgesi tümenine, 1912’de Cidde’ye atanarak bölgedeki isyanların bastırılması ve güvenliğin sağlanması noktasında önemli görevlerde bulunacaktı.

1914 tarihinde Harbiye Nezareti teşrifat temsilciliği ve genel müdürlüğü de yapan Fethi Bey, daha sonra kendisini Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Bey ile de tanıştıracak olan, Diyarbakır’daki 2. Ordu 4. Kolordu 40. Tümen Komutanlığı’nda bulur. Burada Fethi Bey’in ordu komutanı Mustafa Kemal Paşa, kolordu komutanı ise İsmet Bey’dir.

Süleyman Fethi Bey, Ruslar ile önemli mücadelelerde bulunduğu bu dönemde, ağır bir romatizma hastalığı geçirerek yarı felç durumunda İstanbul’a gönderilmiştir. 25 Ekim 1917 ile 12 Nisan 1918 tarihleri arasında Almanya’nın Wiesbaden kaplıcalarında tedavi görmüştür. Wiesbaden’den yurda döndüğünde Türkiye, tarihinin en kötü günlerini yaşamaktaydı. Savaşta yenilmiş ve büyük devletler tarafından parçalanmak üzereydik. İşte bu acı günlerde Süleyman Fethi Bey, 1918 Nisan’ında, İzmir’e, 4. Kolordu Ahz-ı Asker Heyeti Reisliği’ne atanacaktır.

İzmir’deki günlerinde, 17. Kolordu Komutanlığı yaparken aynı zamanda valiliği de yürüten ve işgal haberlerine karşı vatansever İzmirli ile direnişi örgütlemekte olan Nurettin Paşa’nın, İngiliz ve Yunanlıların baskıları sonucu görevden alınmasıyla da Süleyman Fethi Bey, 29 Nisan 1919 tarihinde yeni komutan Ali Nadir Paşa gelene kadar 17. Kolordu Komutanlığını da vekâleten yürütecektir.

Süleyman Fethi Bey işgal söylentileri döneminde İzmir Müdafaa-yı Hukuk-u Osmaniye Cemiyetine de üye olmuştu. Vekâlet ettiği kolordu komutanlığı döneminde Urla ve Bornova’da çatışmalara neden olan yerli Rumları, Yunan Kızılhaçının tahrik ettiğini belirtmiş ve bunun önlenmesini istemişti.

Yerli Rumların bölgedeki taşkınlıklarından dolayı jandarma sayısının arttırılmasını isteyen Süleyman Fethi Bey ayrıca bu gibi

durumlarda mutlaka Yunanlılara müdahale edilmesini de önermişti. Sağlam mantığı nedeniyle nelerin olacağını önceden kestirebilen Süleyman Fethi Bey'in İzmir'deki ilk vatansever onurlu çıkışı, şımaran bazı Yunan askerlerinin, 12 Nisan 1919 tarihinde, Kordon'da demirli Averoff Zırhlısı'ndan izinsiz olarak kıyıya çıkmalarında yaşanacaktır. Yerli Rumların gösterileri altında zafer gezisine dönüşen askerlerin bu gezisini Süleyman Fethi Bey önleyecek ve Harbiye nezaretine durumu bildirecektir.

Yunanlıların işgalin provası olarak gördükleri bu olayı önleyen Süleyman Fethi Bey'in vatanseverliği, Yunanlıları ve yerli Rumları rahatsız edecek ve onu kara listeye alacaklardır. Sonuçta, 1919 yılının 15 Mayıs'ında o kara günde Yunan Ordusu, İzmir'i işgal etmişti. Alsancak İskelesi'nden çıkış yapan Yunan askerlerinin, Konak Meydanı'na gelişi sevinç gösterilerinden dolayı uzun bir zaman alacaktır.

Hükümet Konağı önüne gelen Eczun Alayı'na, aralarında Hasan Tahsin'in de bulunduğu bir grup Türk tarafından ateş açılmıştı. Açılan ateşle önce panikleyen ve kaçan Yunan askerleri kısa zamanda toparlanmış ve ateşe karşılık vermişlerdi.

Belediye Konağı ile sivillerin kaçtığı Kemeraltı ve Tramvay Caddesi girişi ve civarındaki kahve ve oteller ile hemen önündeki Süleyman Fethi Bey'in de olduğu Sarıklı Binası yaklaşık bir saat ateş altında kalmış ve mezalim başlamıştı.

Kışla binasında beyaz bayrak ile teslim olan Ali Nadir Paşa ve Süleyman Fethi Bey ile birlikte askerlerimiz Yunan askerleri tarafından hakaretlerle ve onur kırıcı davranışlarla karşılaşmış ve "Zito Venizelos" diye bağırmağa zorlanmışlardı.

Esir alınan diğer subay ve eratla birlikte Süleyman Fethi Bey de bu davranışlara maruz kalmıştı. Bir Yunan subayının, "Yaşasın Venizelos" demesini istemesi bardağı taşıran damla olur. Herkesin sözünü dinlediği subay, Süleyman Fethi Bey'in yanıt vermeden gözlerinin içine bakmasından rahatsız olmuştu. Süngüyle arka arkaya vurulan darbeler, Süleyman Fethi Bey'i yıldırmamış ve ağzından o kelimeler dökülmemişti.

Üniformasını, kalpağını çıkartmak istemelerine, rütbelerini sökme çabalarına ve Türk Bayrağı'nı çiğneme önerilerine direnen Süleyman Fethi Bey için son darbe bir Eczun erinin, göğsüne sapladığı süngüsü olacaktı.

Tam yirmi iki kez vurulan süngünün açtığı yaralardan kan akarken, yine de düşmanın karşısında dimdik durabilmek için insanüstü bir çabayla son gücünü harcamıştı. Oracığa yığılmıştı ancak bazı İtalyan subaylarının araya girmesi ile bir İtalyan Hastanesi'ne kaldırılmıştı. İtalyanlar bile bu Üsküdarlı Kurmay Albay Süleyman Fethi Bey'in destan kahramanlarına yaraşır yiğitliği karşısında saygı duymuşlardı. Birkaç gün sonra 23 Mayıs 1919'da, Süleyman Fethi Bey'in şehit olması haberi tüm İzmirliileri üzüntüye boğmuştur. Bugün İzmir'de bir mahalleye ve bir okula ismini veren Süleyman Fethi Bey'in mezarı Narlıdere Şehitliği'ne taşınmış, mezar taşı Agora Müzesi'ne konulmuştur. O "kara gün"de üzerinde olan üniforması ise İstanbul Beşiktaş'taki, Deniz Müzesi'nde sergilenmektedir. Tek yapılması gereken bu unutulmaya yüz tutan vatanseverin onurlu davranışının gençlerimize anlatılmasıdır.

Süleyman Fethi Bey

Milli Mücadelenin 100. yılı, Anadolu işgalinin başlayıp sona erdiği Konak'ta, işgalin ve direnişin tüm süreçlerinin anlatıldığı, kapsamlı bir sergiyle ele alındı.

MUCİZEVİ YOLCULUK...

Anadolu'nun, yüz yıl önce Konak'ta başlayıp, Konak'ta biten işgalinin izdüşümünü içeren, "Milli Mücadelenin 100. Yılında, İşgalden Kurtuluşa: Bir Millet'in Mucizevi Yolculuğu" temalı sergi, İzmir Resim Heykel Müzesi Kültürpark Sanat Galerisi'nde, tarihe not düşmek amacıyla kapılarını açtı.

Konak Belediyesi tarafından düzenlenen ve küratörlüğünü Prof. Dr. Engin Berber'in yaptığı sergide, 15 Mayıs 1919 tarihinde başlayan İzmir'in işgali ve işgal öncesi süreç ile Milli Mücadele dönemi gözler önüne serildi. Konak Belediyesi'yle beraber İzmir

Valiliği, TBMM Kütüphanesi, İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İnönü Vakfı, Ödemiş Yıldız Kent Arşivi ve Müzesi, Balıkesir Kent Müzesi ve İzmir Antikacılar Derneği'nin de destek verdiği sergide, Cem Üsküp koleksiyonu ile Remzi Uluhan Hasdal koleksiyonundan da yararlanıldı. Sergide, Milli Mücadele dönemine ait 200'e yakın orijinal doküman yer alıyor. İzmir'e ayak basan işgal ordusunun şimdiye kadar gün yüzüne çıkmayan fotoğrafları da sergi kapsamında bulunuyor. İzmir'e yönelik işgali planlayanların toplantı notları, Milli Mücadele kahramanlarının hayat hikâyeleri, İnönü Vakfı Pembe Köşk Müzesi'nden gelen Buhara Cumhuriyeti tarafından İsmet Paşa'ya hediye edilen altın kılıç, İstanbul halkının hediye ettiği 1925 tarihli altın kakmalı kılıç ve İsmet Paşa'nın dürbünü serginin en öne çıkan objeleri oldu.

BAYRAK, KUMAŞLAR BİRBİRİNE EKLENEREK YAPILDI

Sergide yer alan en önemli unsur ise işgale direnen halkın, bulduğu tüm kırmızı kumaşları birbirine ekleyerek diktiği Türk Bayrağı oldu. Türk Ordusu süvarileri, 9 Eylül 1922 günü Mimar Kemalettin Caddesi'nden geçerken, bir binadan diğerine asılı büyük ebattaki Yunan Bayrağı'nı görüyor. O sırada sergide yer alan Türk Bayrağı bölgeye getiriliyor. Bayrak, farklı farklı kırmızı kumaşların dikilmesiyle yapılıyor çünkü o dönem Yunan askeri, halk Türk Bayrağı diyor diyerek, kırmızı kumaşı yasaklamış durumda. Halk bu durumu bildiği için kumaşları birbirine ekleyerek ve üzerine bir çarşıdan ay yıldız yaparak, Türk Bayrağı'nı oluşturuyor.

BAŞKAN BATUR: ATATÜRK SAYESİNDE VARIZ

Konak Belediye Başkanı Abdül Batur da İzmir'in, işgalin başladığı ve kurtuluşun simgesi olan bir kent olduğunu belirterek, "15 Mayıs 1915'te Hasan Tahsin'in ilk kurşunu attığı Konak Meydanı'nda işgal kuvvetleri tarafından kentimiz işgal edildi. Ulu Önderimiz Mustafa Kemal Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nı başlattığı bir başka çok önemli tarih 19 Mayıs 1919. Kurtuluş Mücadelesi'nin sonu yine İzmir'de 9 Eylül tarihinde son buluyor. Hasan Tahsin'in ilk kurşunu attığı yer ve 9 Eylül İzmir'in kalbi Konak'ta gerçekleşiyor" dedi. Milli değerlerin hatırasının çok önemli olduğunu ve unutulmaması gerektiğini vurgulayan Başkan Batur, "Bizim olmazsa olmazımız Ulu Önderimiz Mustafa Kemal Atatürk'tür. Onun değerlerinden, onun Cumhuriyetinden hiçbir zaman vazgeçmeyeceğiz. Onun bize gösterdiği yolda yürümeye devam edeceğiz. 'Yurtta Barış, Dünyada Barış' diyen Ulu Önderimiz Mustafa Kemal Atatürk'ün değeri git gide daha iyi anlaşılıyor. Bugün varsak, nefes alabiliyorsak bunun en büyük mimarı Ulu Önderimiz Mustafa Kemal Atatürk'tür, başka şey aramaya gerek yoktur" diye konuştu.

BARIŞ DİLİNİN SERGİSİ

Serginin küratörü Prof. Dr. Engin Berber, hazırlık süreci bir yılı bulan serginin nefret söylemi ekmek için değil, barış iklimini yaygınlaştırmak için oluşturulduğunu söyledi. Prof. Dr. Berber, devletlerin yaşamlarında yıl dönümlerinin önemli olduğunu aktararak, "Yüzyıllar bu dönümlerin önemlilerindendir. İzmir'in işgali kötü izler bıraktı. Bu işgal Ortadoğu'yu da ilgilendiriyordu, çünkü ekonomik boyutu büyüktü. Hiçbir hukuki dayanağı olmayan, haklı gerekçesi bulunmayan işgal, travmalar yarattı. Egemen güçlerin dayatmasıyla halklar birbirine düşürüldü. Yunanistan'daki egemen sınıfların girişiyle ve sıradan Yunanlıların hiçbir ilgisi olmaksızın yapıldı. Paris'te tezgahlandı ve Anadolu topraklarında sahnelendi" dedi. Prof. Dr. Engin Berber, Milli Mücadelenin 100. Yılında, İşgalden Kurtuluşa: Bir Milletin Mucizevi Yolculuğu Sergisi'nin, yüz yıl önce Anadolu topraklarındaki senaryonun bir daha tekrarlanmaması için farkındalık yaratmak amacıyla hazırlandığını söyleyerek, "Bu serginin dili barış dilidir" açıklamasını yaptı.

İşgale direnen halkın bulduğu tüm kırmızı kumaşları birbirine ekleyerek diktiği Türk Bayrağı

Milli Mücadele sırasında Buhara Cumhuriyeti'nce gönderilen üç kılıçtan İsmet Paşa'ya hediye edilen kılıç

Sergi küratörü Engin Berber Konak Belediye Başkanı Abdül Batur ve konuklara sergi sürecini anlattı

İZMİR'İN DAĞLARINDA ÇİÇEKLER AÇAR

Şimdi bahar vaktidir... Şehrimizin çevresini saran eşsiz güzellikteki doğal örtü, bizleri kendisiyle eşleşmeye çağırıyor. Buluşmaya, ülkemizde yer alan 12 bin çiçek türünün 2 bin 250'sinin, İzmir'de yer aldığını bilerek gitmenizi öneriyoruz. Bu tavsiyemizi; önceden, sizlere suflesini verdiğimiz bir müjde olarak kabul etmenizi dileriz.

İzmir, kendisini çevreleyen Yunt, Aydın, Yamanlar, Nif Dağı ve Bozdağlar ile körfeze uzanan etekleri aracılığıyla, kuş bakışı biçimde, adeta inci bir gerdanlık gibi görünür. İzmir'in dağları yazın başka kışın daha bir başka güzelliktedir. Şehrimizi çevreleyen dağlar üzerinde, merkezde göremediğimiz kar manzaralarını seyrederek. Ya da günübirlik geziler ile Belkahve ve Bozdağlar kar manzarası için tercih olur.

Başı dumanlı göğsü çimenli dağlar, güç timsali heybetli duruşlarıyla, kucaklarında açan güzel, mis kokulu çiçekleriyle, yüzyıllar boyunca ilham kaynağı olmuştur. Nice şarkılar, şiirler yazılmış; dağlara seslenmiş insanoğlu, sevgisini; aşkını; kederini anlatırken... Dağları ve ovaları özellikle baharda bir başka güzeldir İzmir'in... Alıp başınızı Bozdağlar'a, Gündalan Yaylası'na çıkarsanız eşsiz güzellikler karşılar sizi. Ülkemiz dağları, ovaları ve ırmakları ile bir cennet mekandır. Dağların zirvesinden, geniş ufuklardan kuşbakışı seyir, doyumsuz bir zevk verir insana.

Bir bahar günü başınız bulutlara değercesine Nif Dağı'nın zirvesinden, hafif sisler içinde bir tül perde arkasından bakar gibi İzmir Körfezi'ni seyrederken bir başka keyif alırsınız.

DAĞLARIN ARASINDAN OVAYA DOĞRU

Dağlarda karların erimeye başlayıp, karsularının beslediği eteklerinde, rengarenk açarak hemen başını uzatır karlar arasından çiğdemler, güzel çiçekleri ile... Süs bitkisi, yumrularıyla, ekonomik ve tıbbi değerleri olan çiğdem türleri de yer alır İzmir dağlarında. Çiğdemleri dağ laleleri takip eder; doğanın uyanmaya başladığını, baharın gelişini müjdeliler. Değerli halk ozanımız Aşık Veysel'in; "Çiğdem der ki ben elayım/ Yiğit başına belayım/ Hepisinden ben alayım/ Benden ala çiçek var mı?" diyen dizelerindeki gibi baharda çiçekler birbiri ile konuşur, güzellikleri ile birbirleriyle yarışır adeta...

Dağ çiçeklerini dağların dışında başka yerde göremezsiniz. Bu güzel çiçekler mesken edinmiştir dağları. Ancak dağ yürüyüşlerinde, mis kokuları güzel görüntüleri ile karşılarlar sizi... Eğer nadide bir çiçek ile karşılaşmışsanız, mutluluğunuz katlanır, özellikle biz botanikçiler altın bulmuş gibi seviniriz... Heyecanla, en güzel resmini çekmek için uğraşırız çiçeklerin. Dağlar ve çiçekler, salt güzelliklerinin yanı sıra bir çok şey söylerler...

Gündalan Yaylası'nda gelincikgiller familyasından endemik dağ lalesi ile karşılaştığımda bu duygularla çekmişim fotoğrafını. Bana en güzel pozlarından birini verdi.

NİF DAĞI'NDAKİ ŞAKAYIK

Çantanızı sırtlayıp dağlara çıkarsanız bu güzelliklerden nasibinizi almanız olasıdır. Örneğin Şakayık sadece dağlarda görebileceğiniz, güzelliği ile büyülediğimiz bir başka çiçektir. Şakayık çiçeğini, Nif Dağı 'nda görebilirsiniz...

Büyük kantaron, (yılan otu, acı ot) heybetli güzelliği ile karşılar sizi Bozdağ Gündalan Yaylası'nda... Ama ne yazık ki rastlamakta zorlanabilirsiniz, çünkü bu şifalı bitkimizin nesli

tükenmek üzere. Ben sadece bir tanesini bulup resmini çekebilmişim. Merak ediyorum acaba hala yerinde mi? Çoğalmaya devam ediyor mu? Mor çiçekli kedi nanesi, dağ yollarının yamaçlarında yer alan bir başka güzel dağ çiçeğidir Doğal güzelliğinin yanı sıra tarihi dokusu ve antik kentleri ile de tanınan İzmir'in, yerleşim alanlarında ve antik kentlerin içinde de çok değerli endemik bitkiler bulunmaktadır. Efes harabelerinde bulunan çan çiçeği (Campanularaveyi), Lidya Ugarlığı'nın başkenti Sard harabelerinde güzel kokulu dağ reyhanı (Ziziphorataurica) bunlardan bazılarıdır. Son derece çekici güzellikleriyle, bazı botanikçiler tarafından, "işveli güzel" olarak adlandırılan ve yumrularından salep elde edilen orkidelerle de karşılaşırız İzmir'de. Ne yazık ki yumruları toplanarak nesli tehlikeye düşen türlerimizden biridir orkideler. Çoğu, yerleşim alanlarının altında kalarak yok olmaktadır. Dokuz Eylül Üniversitemizin kampüsünde bulduğumuz bu güzeli hemen korumaya aldığımızın altını çizmek isterim.

ENDEMİK TÜRLER

Anadolu orkidemiz sadece Anadolu'da bulunan bir tür. 12 bin çiçekli bitki türü ile Türkiye, dünyanın sayılı ülkelerinden biridir.

İzmir'de bu zenginlikten kendi payına düşeni almış ve 2 bin 250 civarında bitkiye ev sahipliği yapmaktadır. İzmir adaçayı (Salviasmyrnaea), Gelincikler (Papaverargemone), Ketten bitkisi (Linumaretioides), Arap sümbülü (Muscariaucheri), Bozdağın mitolojik ismini taşıyan Yayla Çayı (Sideritistmolea), Peygamber Çiçeği (Centaureazeybekii), Acı Çiğdem (Colchicummicaceum), Deliçay (Stachys tmolea), Sarı kaside (Scutelleriaorientalis) gibi 146 endemik bitki yer alır İzmir'de. Bu bitkiler çoğunlukla İzmir'in dağlarının yüksek kesimlerinde ve yaylalarda yoğunlaşırlar.

DÜNYADA TEK

İzmir Adaçayı dünyada sadece İzmir’de bulunan korumaya alınmaz ise nesli tükenme noktasına gelmiş, İzmir’in sembolü olan bir bitkimizdir.

İzmir Adaçayı dışında İzmir adı ile anılan Kuduzotu (*Alyssum smyrnaeum*), sığır kuyruğu (*Verbascum smyrnaeum*), Deli Çay (*Stachys cretica subsp. smyrnaea*), Yabani Kereviz (*Smyrniurn rotundifolium*) türleri de İzmir’de bulunur.

Ege’nin ve İzmir’in dağları sadece güzellikleriyle değer katmamış insanlara. İzmir ilklerin şehri olmuş hep; Milli Mücadele yıllarında ilk kurşunun atıldığı şehir olmuş. Yine işgal güçlerine karşı ilk direniş hareketini başlatan efelerin de sığınağı, barınağı olmuş Ege’nin başı dumanlı, göğsü çimenli dağları... Anadolu’nun işgalden temizlenerek, bağımsızlık ateşinin yakıldığı şehirdir İzmir. Bu nedenle İzmirliiler, özgürlüğün, bağımsızlığın kıymetini bilir ve canı pahasına onu korur.

Dağ Çayı

Sarı Çiğdem

Sarı Kaside

Mor Çiğdem

İzmir Adaçayı

Arı Salebi

Şakayık

KAYNAKÇA

Nakiboğlu, T M (2018) İzmir Florasının Güzel Yaban Çiçekleri (The Beautiful Wild Flowers of İzmir). İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Pıştına Kent Kitaplığı ve Müzesi Yayınları, No 123.
 Gemici, Y.(1986) Batı Anadolu Tersier Florası IX. Biyoloji Kongresi, 21-23 Eylül 1988 Sivas.
 IUCN (2001) . IUCN RedList Categories and Criteria: Version 3.1. IUCN Species Survival Commission. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.

Kedi Nanesi

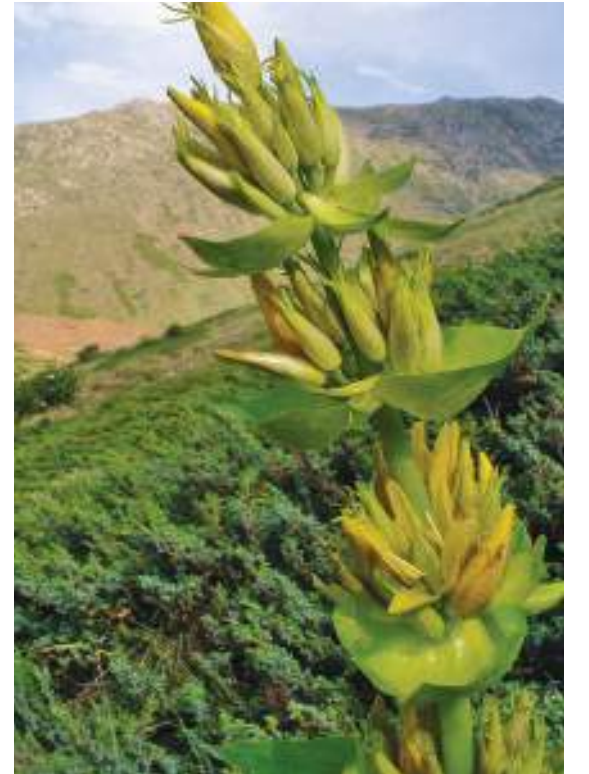
Anadolu Orkidesi

Lale

Dağ Reyhanı

Centiyan

İZMİR'İN YANLIŞ BİLİNER EN ESKİ ADI VE ANITINI KORUYAMADIĞIMIZ EN ESKİ “İZMİRLİ”

ARŞ. GÖR. **MUAMMER İREÇ**
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Anadolu arkeolojisinin en üretken isimlerinden biri olan Ekrem Akurgal İzmir sözcüğünün kökeni ile ilgili “Eski Çağ’da Ege ve İzmir” kitabında şu tespitleri yapmaktadır: “...Smyrna sözcüğü Yunanca olmayıp, Ege yöremizdeki birçok yer adı gibi Eski Anadolu kökenlidir. Nitekim MÖ 2000 yılının başlarına ait Kayseri’deki Kültepe yerleşmesinde elde edilen metinlerde Tismurna diye bir yer adına rastlanmaktadır. Tismurna’daki “ti” Sedat Alp’ın belirttiği gibi bir ön ek olup şahıs ya da yer adına işaret etmektedir. Anlaşılan Hellenler ya da onlardan önce Bayraklı Höyüğü’nde oturanlar ön eki atmışlar ve asıl adın kendisini “Smurna” sözünü kullanmışlardır. Böylece kent büyük bir olasılıkla MÖ 3000 ya da en geç MÖ 1800 sıralarında Smurna adı ile anılıyordu” Akurgal’ın tespitini dayandığı isim olan Sedat Alp konuyla ilgili olarak “Smyrna’daki -urna Eski Anadolu dillerine ait bir ek olmalıdır. Smyrna Koloni çağı tabletlerinden tanınan Tismurna’yı anımsatıyor. Tismurna’daki Ti elemanı eski substrat bir dile ait örnek olabilir. Bu düşünce doğru olduğu takdirde Eski İzmir’in Hitit Çağı’ndaki adının Tismurna olması olasıdır.” Sümerolog E. Bilgiç -urna ile biten yerleşim adlarını incelerken, bu ekin “güney-batı Anadolu yerli kavimlerinde” yer adı olarak görüldüğünü ve bugünkü Smyrna’da varlığını korumaya devam ettiğini yazmaktadır. Bilgiç’in mukayese yapmak için yazdığı bu filolojik görüşleri, Akurgal ve Alp tarafından dönüştürülerek kullanılmıştır. Tismurna-Smyrna eşitliği bu iki ismin ortak hipotezi olarak zaman içerisinde bir kabule dönüşmüştür. İçinde bulunduğumuz ve bilgiye ulaşmanın son derece kolaylaştığı İnternet Çağı’nda bu kabul internet sitelerinde, İzmir’in geçmişi ile ilgili her türlü yayında kendine yer bulmaktadır. Birkaç örnek

sıralanırsa; Kültür Bakanlığının İzmir ile ilgili internet sayfasında Tismurna-Smyrna eşitliği “İzmir Sözü’nün Kökeni” başlığı altında verilmekte, Akurgal’ın ifadeleri tekrar edilmektedir. Panaztepe’de Bulunan Kurşun Külçenin/Ağırılığın Madencilikteki Yeri ve Önemi’ni yayınlayan A. Erkanal, Tismurna-Smyrna eşitliği önerisine değinerek “Bayraklı-Tepekule’nin metinlerde geçen Tismurna ile bağdaştırılması olasıdır” ifadesini kullanır. E.T. Tulunay mitik kahraman Pelops’u incelerken; “Bugün Anadolu’da pek çok kentin adı, Yunan öncesi yerli dillere aittir; en iyi bilinen ör. Tismurna =Smyrna= İzmir’dir” demektedir. Fakat bu denli yayılmış olan bu kabulün esasında bilimsel bir geçerliliği yoktur. Bu hipotezi ortaya atan isimlerin “otorite” olarak görülmelerinden olsa gerek, bu eşitliğe bugüne kadar çok az şüpheyle yaklaşılmış ve pek sorgulanmamıştır. Hatta yaygın bir kabul gördüğü için bir “Galat-ı meşhur” haline gelmiştir.

ANADOLU, YAZI VE İZMİR ADININ KÖKENİ

Anadolu’nun yazıyla tanışmasını sağlayan Asur Ticaret Kolonileri ya da Karum Çağı’nda (MÖ 1900-1750) tüccarlar, ticari malların olduğu kentlere gitmekte ya da bölgedeki küçük kentlerin sakinleri Kayseri’deki Kültepe (4000 yıl önceki adı Kaneş) gibi merkezlere mallarını götürerek Asurlu tüccarlara satmaktaydılar. Asur ülkesi kabaca günümüzde Irak’ın Kuzeyi ve Suriye’nin kuzeydoğusunda yer almaktaydı. Ülkenin başkenti bugün Selahaddin iline bağlı Eş-Şarkat ilçesinde yer almaktadır.

Kültepe’de bulunan çiviyazılı tabletler sayesinde bu bölgeyle Orta Anadolu arasındaki ticari ve kültürel ilişkiler hakkında önemli bilgiler edinilmiştir. Binlerce yıl toprak altında kaldıktan sonra 20. yüzyılda okunmaya başlayan bu tabletlerde, bölgeler arası ticaret ağında yer alan fakat bugün yeri tam olarak saptanamamış çok sayıda yerleşimin ismi de geçmektedir. Tismurna sözcüğü bugüne kadar okunabilmiş Asurca 33 metinde geçer ve bu atıflar sıklıkla bakır ya da yün ticaretiyle ilişkilidir. Asurlu tüccarların erişim alanı içerisinde olan yerleşimlerin, Orta Anadolu’da ya da çevresinde yer aldığı kesindir.

Fakat tam olarak nerede oldukları henüz tespit edilememiştir. Araştırmacılar uzun süreden beri Tismurna’nın Çorum dolayları, Bolkar Dağı ya da Tuz Gölü’nün çevresinde olduğuna yönelik önerilerde bulunmuşlardır. Fakat bunların hiçbiri ispatlanmış değildir.

Binlerce yıllık birikimin gelecek kuşaklara aktarılması açısından kültürel mirasın tanınması, sahiplenilmesi ve korunması son derece önemli bir vatandaşlık ödevidir.

Ersin Doğer; S. Alp ve E. Bilgiç'in konuyla yazdıklarına yer vererek Tismurna-Smyrna eşitliği konusunda şüpheli bir yaklaşım sergilemektedir. Batı Anadolu'ya seferler düzenleyen Hititlere ait çiviyazılı metinlerde Tismurna'nın bir yer adı olarak geçmiyor oluşunu vurgulayarak, "Tismurna'nın günümüz İzmir kentiyle ilgisi olmadığı, aynı adı taşıyan Anadolu'da başka kentlerin de var olduğu düşünülebileceği" sonucuna varmaktadır.

Türkiye arkeolojisinin sembol isimlerinden Muhibbe Darga, Tismurna-Smyrna-İzmir eşitliği konusunda sorgulayıcı bir yaklaşım gösteren tek kişidir. Görüşlerini Fransız Asurbilimci C. Michel'den bir temellendirme yaparak sunan Darga, Tismurna-Smyrna eşitliğini inandırıcı bulmadığını belirtmektedir. Tismurna'nın lokalizasyonu için çevresinde olduğu Durhumit kentinin yerinin tayin edilmesinin kritik olduğunu vurgulamakta, kendisine en yakın önerinin Alişar-Sivas hattının güneyindeki bölge olduğunu yazmaktadır.

Buna ek olarak yerleşimin Malatya-Elazığ arasında bakır cevherinin çıkarıldığı Ergani-Maden'den çok uzakta olamayacağını düşünmektedir.

Bütün bu veriler tam yeri net olmasa da Tismurna'nın Orta Anadolu civarında bir yerleşim olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Bir toplumsal hafıza aracı olan ve bilgi aktarımını sağlayan yazıyla, MÖ 2000 yılının başlarında İzmir ve genel olarak Batı Anadolu henüz tanışmamıştır. Asurlu tüccarların bu dönemde bölge ile herhangi bir ilişki kurduklarına dair bir kanıt yoktur. Bugüne kadar Batı Anadolu'da hiçbir çivi yazılı tablet bulunamamıştır. Mevcut yazılı kaynaklar gözetilerek, Karum Çağı'na ait bir yer ismi olan Tismurna'nın kendini sonraki kuşaklara ve zamanlara taşıdığı söylenemez. Çünkü İzmir'e, Ege coğrafyasına ait değildir. Bu yüzden bu yerleşim adının Tismurna'dan "bir şekilde" Smyrna'ya dönüşmesinin, yazıyla takip edilebileceği bir tarihsel gerçeklik, bir süreç söz konusu değildir. Muhibbe Darga'nın "Tismurna ile Smurna/Smirna, Ege şehrinin aynı kökten geldiğini, etimolojik benzetmelere dayanarak, nazari olarak dahi algılamak, yukarıda sunduğumuz yazılı verilerin ışığında, kanımızca pek de inandırıcı gelmiyor" ifadesi aslında durumun en yalın özetidir. Bir yer ismi olarak İzmir'in geliştiği Smyrna, yazılı kaynaklarda Ersin Doğer'in de belirttiği gibi MÖ 7. yüzyıldan geriye gitmemektedir. Antik yazarların efsanelerle süslediği, amazonlarla ilişkilendirdiği bu sözcüğün, Tismurna'yla dilsel ve arkeolojik açıdan ispatlanmış hiçbir bağlantısı bulunmamaktadır.

MİRA KRALI TARKASNAVA YA DA ADINI BİLDİĞİMİZ EN ESKİ "İZMİRLİ"

Antik dönemden beri Smyrna/İzmir'de, bugün Torbalı ve Kemalpaşa arasında ormanlık alandaki bir kaya üzerinde, elinde bir mızrak tutarak ayakta duran bir figürün nakşedildiği bir kabartmanın varlığı bilinmektedir. MÖ 5. yüzyılda yaşamış tarihçi Herodotos bundan 2500 yıl önce bu kabartmanın Sesostris adında bir Mısır firavununa ait olduğunu ve üzerinde Mısır hiyeroglifleriyle "Ben bir omuz vuruşta bu ülkeyi yendim ve aldım" yazdığını söylemektedir. Fakat bugün Karabel Kaya Anıtı olarak isimlendirdiğimiz bu anıt ne bir Mısır firavununa aittir ne de üzerinde Herodotos'un uydurduğu yazılar yer almaktadır. 1998 yılında İngiliz hiyeroglif uzmanı David Hawkins anıtın üstündeki yazıtta Mira Kralı Tarkasnavaya ifadesini okuyabilmiş, bu ifadeler dışında kralın babasının ve dedesinin adının geçtiğini tespit etmiştir. Fakat baba ve dede ismi aşınmadan ötürü net bir şekilde okunamamıştır. Bütün Batı Anadolu için tarihsel açıdan son derece önemli olan bu bilgi, İzmir'in en eski yazısının Anadolu hiyeroglifleri adı verilen ve Anadolu'ya has bir sistemde yazıldığını ortaya çıkarmıştır. Bugünün il sınırlarıyla İzmir'de, temsili sureti ve adı bilinen ilk kişi Tarkasnavadır. Bu yüzden yaklaşık 3200 yıl önce yaşadığı tahmin edilen bu kişiyi en eski "İzmirli" olarak kabul etmek yanlış olmaz. Fakat anıt bugüne kadar hiçbir zaman böyle bir bilincin parçası olarak görülmemiştir. Gereken önem ve koruma önlemleri de alınmamıştır. Bu yüzden Mira adlı ülke tarihin tozlu sayfalarına karışmış olsa da ismini binlerce yıl sonraya taşıyan Tarkasnavanın anıtı yıllar içerisinde defalarca çeşitli tahriplere maruz kaldı. Üzerine asit döküldü, delinmeye çalışıldı ve nihayetinde Mart ayında defineciler tarafından gövde ve bacak

kısımları parçalandı. Binlerce yıl doğal koşullara dayanan İzmir’in en eski kaya anıtlarından biri böylece kültürel miras yağmacılarının kurbanı haline gelmiş oldu.

Binlerce yıllık birikimin gelecek kuşaklara aktarılması açısından kültürel mirasın tanınması, sahiplenilmesi ve korunması son derece önemli bir vatandaşlık ödevidir. Dünya’nın bütün gelişmiş ekonomileri özellikle de Avrupa ülkeleri bu durumu çok net bir şekilde kavradığı için kültürel kimliklerinin bir parçası haline getirmişlerdir.

Arkeolojik geçmiş açısından Türkiye’nin en zengin illerinden biri olan İzmir, kültürel mirasın korunması ve geçmişe sahip çıkma konusunda öncü bir pozisyon edinmelidir. Sadece İzmir sözcüğünün tarihsel derinliği ve kent hafızasının binlerce yıl geriye gidiyor oluşu bile kültürel zenginlik açısından İzmir’i farklılaştırır, üstün kılar. Batının en doğusu, doğunun en batısındaki en önemli kent olan İzmir’e yakışan, geçmişî sahiplenilen ve yüzü geleceğe dönük bir kentlilik bilincidir.

*Defineler
tarafından
tahrip
edildikten sonra,
Karabel Anıtı*

*Karabel
Anıtı’nın, 1998
yılından sonraki
hali*

KAYNAKÇA

Armağan Erkanal, “Panaztepe’de bulunan Kurşun Külçenin / Ağırlığın Madencilikte Yeri ve Önemi”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 23, 2006, 1-20.
David Hawkins, Tarkasnawa King of Mira, “Tarkondemos”, Boğazköy Sealings and Karabel, Anatolian Studies 48, 1998, 1-31.
Ekrem Akurgal, Eski Çağ’da Ege ve İzmir, İzmir, 1993.
Ekrem Akurgal, Eski İzmir I: Yerleşme Katları ve Athena Tapınağı, Ankara. 1994.
Elif Tül Tülünay, Pelops’un Gizemi: Antik Kaynaklara Göre Tunç Çağı’nda Anadolu’dan Yapılan Göçler ve Olympia Zeus Tapınağı Tasvir Programı Hakkında Yeni Görüşler, İstanbul. 1998.
Emin Bilgiç “Anadolu’nun İlk Yazılı Kaynaklarındaki Yer Adları ve Yerlerinin Tayini Üzerine İncelemeler”, Belleten 39, 1946, 381-423.
Ersin Doğer, İzmir’in Smyrna’sı: Paleolitik Çağ’dan Türk Fethine Kadar, İstanbul, 2006.
Gojko Barjamovic, A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period, Kopenhag. 2011
Muhibbe Darga 2009. “İzmir-Smyrna-Tişmurna Eşitliği Hakkında Görüşler”, Yukarı Denizin Kıyısında Urartu Krallığı’na Adanmış Bir Hayat: Altan Çilingiroğlu’na Armağan, (Ed. H. Sağlamtimur, E. Abay, A. Erdem, A. Batmaz, F. Dedeoğlu, M. Erdalkıran, M. Bilge Baştürk, E. Konakçı) İstanbul.
Sedat Alp, Hitit Çağı’nda Anadolu: Çivi yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar. Ankara. 2000.

ŞEHRİMİZİN ANTİK ÇAĞ'DAKİ EVLİLİK RİTÜELLERİ NE DE BENZİYOR GÜNÜMÜZE...

Gelinin, evlilik töreni hazırlığı

DOÇ. DR. **AKIN ERSOY** | SMYRNA ANTİK KENTİ KAZI BAŞKANI

Antik Çağ'da İzmir'de gençlerin evliliklerinde günümüz evliliklerinde rastlayabileceğimiz detaylara rastlamak hiç de sürpriz değildir. Antik Çağ'da kentin caddelerinde, alışveriş için geldikleri Agora'da, yürüyüşe çıktıkları limanda (Kemeraltı), piknik için gittikleri Kaleon (Yeşildere) ve Meles (Halkapınar) boyunca tanışan, bakışan veya sevgilerini yaşatan gençlerin birbirlerine bağlılıklarını “duvarlara-taşlara” yazdıklarına şahit olmaktayız. Nitekim Smyrna Agorası duvarlarında aşıkların özellikle genç erkeklerin

aşık oldukları genç kadınların adlarını yazdıkları görülmektedir. Genç erkeklerin bazen sevdiklerinin adını kimi zaman doğrudan değil ama şifreli olarak yazdıkları dikkat çekmektedir. Aşıklar belki de sevdiklerinin isimlerinin deşifre edilmesini istemedikleri için ebced veya isopsefik olarak bilinen, ismi oluşturan harflerin her birinin sayısal karşılığının aritmetik toplamını yazarak şifrelediler. Bu örneklerden birinde isminin harflerinin toplamı 1308 olan bir kadını seviyorum yazısı tespit edilmiştir ki, bu genç

kadının adı Tykhe olmalıydı. Yazan ve yazılanın aşklarını bir evlilikle taçlandırıp taçlandırmadıklarını ve kaç yaşında olduklarını bilmiyorsak da bildiğimiz şey genç erkeklerin 27-30 yaş, genç kadınların ise 16-20 yaş aralığında evlendikleridir. İzmir, Roma egemenliğindeki farklı etnik ve dini grupların birlikte yaşadıkları yerel dillerin yanı sıra Latince ve özellikle Yunancanın yaygın olarak konuşulduğu ve kökleri gereği Yunan kültürünün baskın olduğu kentlerden biriydi. Dolayısıyla Roma egemenliğinde

ve Roma vatandaşı olsalar dahi Yunan geleneklerinin gençlerin evliliklerindeki etkisini görmezden gelmek mümkün değildir. Bu anlamda Roma egemenliğine İzmir'in girmesinin ardından kökleri İtalya'ya dayanan Roma vatandaşı aileler ile Roma vatandaşı olmasına rağmen Yunan kökenli yerli ailelerin çocukları arasındaki evlilik törenleri hakkında bildiklerimizi özet olarak burada konu edecek, konu edeceğimiz evliliklerin MÖ 1. yüzyıldaki bir tarihte geçtiğini varsayacağız.

Antik Çağ'ın günlük yaşamına ilişkin modern çalışmalar Yunan kültürel coğrafyası içindeki gündelik hayat konusunda Klasik Dönem Atina'sını, Romalıların gündelik hayatı için ise başkent Roma'nın Cumhuriyet ve İmparatorluk Dönemi'ndeki yaşantılar üzerine çoklukla bilgiler üretmektedir. Bu anlamda, yazının başındaki bilgiler dışında İzmir'deki günlük hayatı bu iki merkezdeki törenlere dayandırarak bu metinde bir okuma yapacağız. İtalyan kökenli Romalılarda geçerliliği olan evlilik evin babasının izni ile her ikisi de Roma vatandaşı olan çiftler arasında yapılırdı. Evlilik iki devlet arasında diplomatik antlaşmalar olması halinde doğal olarak diğer

ülke vatandaşları ile de yapılabilirdi. Roma kanunlarında birçok detay olmakla birlikte temel olarak evliliğin iki şekli vardı. Birincisinde gelin kendi ailesinden çıkıp kocasının ailesinin kütüğüne geçerdi. Böylece kocasının ailesindeki görümcelerinin haklarına sahip olurdu. İkincisi tanıklar önünde yapılırdı. Bu evlilikte gelin kocasının kütüğüne geçmez kendi ailesi içindeki evlilik öncesindeki pozisyonunu korurdu. Bu evlilikte boşanma kolaydı ve Romalıların çoğunlukla seçtikleri evlilik tipi idi. Boşanma, eşlerin karşılıklı anlaşarak veya erkeğin tek taraflı isteği ile olabilirdi. Bu durumda kadına çeyizi geri verilirdi. Çeyizin geri verilmesi koşulu bu tip evlilikte kolay boşanma söz konusu olduğundan kadın için bir güvenceydi ve evliliğin kolayca sona ermesine engel teşkil ederdi. Gençlerin sevgilerinin ilk resmi töreni olan Nişan töreni bugün olduğu gibi o gün de yapılırdı. Günümüzde yaşanan sahnelerle şaşırtıcı benzerlikler gösterirdi. Delikanlı ailelerin ve şahitlerin huzurunda, genç kadına bir yüzük hediye eder ve kız bu yüzüğü sol elinin dördüncü parmağına takardı. Nişan hediyesi bir miktar şarap veya zeytinyağı veya bir arazi parçası da olabilirdi.

Düğün günü için daha çok dini ve resmi bayramlara denk gelmeyecek şekilde Mayıs ve Haziran aylarında bir gün seçilirdi. O gün gelince, bir gece önce gelin adayı o zamana kadar kullandığı giysilerini ve oyuncak gibi çocukluk hatıralarını Roma inancında "evin koruyucu tanrısı" olduğuna inanılan Lar tanrısına ve evin devamlılığını simgeleyen "ocak tanrıçası" Vesta'ya adardı. Düğün günü Gelin uzun bir tünik (tunica recta) giyer ve tünik pamuklu bir kuşak (cingulum) ile belden bağlanırdı. Bu kıyafetin üzerine bol kıvrımlı sarı ve kırmızı bir manto veya şal (palla) giyilirdi. Günümüzde olduğu gibi saçın yapılması da önemliydi. Ekonomik durumuna göre ya bir kuaföre (tonstrinae) gidilir veya kuaför çağrılır ya da yeterince zengin bir ailenin kızı ise bu işten anlayan bir hizmetkâr tarafından gelin başı yapılırdı. Saçlar altı uzun örgü halinde yapılır ve kurdele (tutulus) ile bağlanırdı. Gelin örülü saçlarının üzerine bizzat kendisinin topladığı çiçeklerden bir taç yapar, bunun üzerine kırmızı bir duvak (flammeum) örterdi. Duvak geleneği aslında yüzün örtünmesinden kaynaklanmaktaydı ve kökeni MÖ 2. bin yıllarına kadar, Asur geleneklerine dayanmaktadır.

Evlilik yüzüğü

Gelin başı hazırlığı

Bildiğimiz “yüz görümlülüğü” de bu gelenekten gelmektedir. MÖ 4. yüzyılda Yunanlılar ve Romalılarda gelinler saydam peçeler kullanıyorlardı. Moda renk kırmızı idi ve Romalılar alev kırmızısını tercih ediyorlardı. Böylece Damat adayı gelmeden önce, bu evliliğe Tanrıların onay verip vermediğini görmek üzere, gelinliğini giymiş olan Gelin adayının ailesi tarafından bir kurban kesilir, bir Augur “kahin/bilici” tarafından kurbanın iç organlarına bakılarak Tanrıların görüşü alınırdı.

Damat adayının gelin evine gelmesi ile aileler huzurunda bir evlilik antlaşması yapılır ve ardından gelinin refakatçısı olan yaşlı bir kadının huzurunda birbirlerinin sağ ellerini tutar veya dokunurlardı. Bu dokunuş, evlenen çiftin birlikte iyi bir yaşam süreceklelerinin bir işareti olarak yüzüklerde, resimlerde ve kabartmalarda çokça tasvir edilmiştir. Yüzük iki gencin birlikte bir yaşam süreceklelerini işaret eden “iki elin birbirine dokunduğu” şekilde biçimlendirilmiş bir yüzük olurdu. MÖ 3. yüzyıldan itibaren Yunanlılar ve hemen sonrasında Romalılar “aşk damarının” başparmak hariç üçüncü parmaktan, yani yüzük parmağından geçip doğrudan kalbe ulaştığını düşündüklerinden yüzüğü bu parmağa takmaya başladılar. Hatta doktorlar dahi Antik ve Orta Çağlarda birçok kere ilaçlarını bu sağaltıcı parmakla karıştırıyorlardı. Romalılar altın yüzük takma ayrıcalığını sadece toplumun bir kısmına ve belirli kişilere tanımışlardı. Ancak bu ayrıcalık İustinianus zamanında, MS 6. yüzyılda, Roma vatandaşlarının tümüne tanındı. 860 yılında Papa I. Nikolas nişan yüzüğünün evlenme arzusunu bildirmek üzere takılmasının zorunlu olduğu kararını aldı. Evliliğin kutsallığı ve boşanma yasağının savunucu olan Papa, evliliğin fedakârlık gerektirdiği düşüncesiyle altından başka yüzüğün de kabul edilmeyeceğini kararlaştırmıştı. Bu karar evlilikte altın yüzüğün kullanılması geleneğini başlattı. Tersine İslam hukuku altın, gümüş gibi değerli madenlerden yapılan evlilik yüzüklerini erkeklere yasaklamışsa da, israf ve lüks anlamı taşımadığı ve örfen zaruret olduğu görüşü nişan ve nikâh yüzüklerinin takılmasına cevaz vermiştir.

Gelinin evinde ailecek öğle yemeği yenir ve ardından Gelin, Damat evine

doğru anne ve babası yaşayan üç erkek çocuğunun tuttuğu meşaleler eşliğinde, şarkılarla, misafirler, tanıdıklar, arkadaşlar eşliğinde yola çıkardı. Yolda gençler gelinin kendilerine ceviz vermelerini isterlerdi. Ceviz vermekle damadın çocukluktan çıktığına inanılırdı. Yeni evine yaklaşan Gelin, Damat evine en yakın ilk dört yol ağzında yanında getirdiği üç sikkeden birini bir taş üzerine bırakır, eve girdikten sonra elinde tuttuğu ikincisini iç avluda (Atrium) Damat’a verir, üçüncüsünü ise yeni evinin Lar’ına veya evliliğin devamlılığını sağlaması için Tanrıça Vesta’yı temsil eden yeni evinin ocağının üstüne veya yanına bırakırdı. Sikkeler evliliğin bereketi, ailenin mutluluğunu ve kutsallığını sembolize ederlerdi. Damat ise eve gelen Gelin’e “su ve ateş” sunardı ve böylece Gelin

yeni evine kabul edilmiş olurdu. Gelin ayrıca evin kapısına yağ sürer ve kapı eşiğinden atlatılırdı. İlk gecenin ardından ertesi gün kurban kesilir, ilerleyen günlerde arkadaşlara, akraba ve tanıdıklara yemekler verilirdi. Tüm evliliklerin bu törenler kapsamında gerçekleştiğini varsaymamak gerekir. Gelinin birden fazla evlilik yapmış, dul veya boşanmış olması evlilik törenlerinin farklılaşmasını sağlardı. Cumhuriyet Dönemi’nin son yüzyılı, yani MÖ 1. yüzyıl kadının en saygın olduğu dönem olarak kabul edilir. Özellikle yüksek tabakadan evli kadın, yapmış olduğu resmi evlilik kapsamında kocası ile toplum içinde eşit görülürdü. Kocasını ile birlikte evde veya dışarıda yapılan tören ve şenliklere katılırdı. Evli kadınlar iyi eğitimliydi.

Roma evi

VIESCAT INPACE

*El ele olmalarının
evlilik işareti sayıldığı,
dönemin evli bir çift*

Tiyatro'ya Stadium'a ve Hamam'a gidebilirdi. İmparatorluk Dönemi'nde ise kadın ve evlilikler saygınlığını yitirmiştir. Savaşlar, farklı halkların gelenekleri, sosyal tabakalar arasındaki geçişkenlikler, lükse düşkünlük, politik entrikalar geleneklerin çözülmesine ve boşanmanın yaygınlaşmasına, genel olarak aile yaşamının çöküşüne neden olmuştur. Ancak yine de Roma toplumunun her sosyal tabakasında birbirine sadakatle bağlı olan, geleneklerine bağlı aileler yok değildi. Yunan geleneğinden gelen ailelerdeki evlilik ritüellerini ise şöyle tasvir edebiliriz. Düğün günü tanıklar önünde, bir yanda Damat adayı diğer yanda Gelin adayının vasisi, ki çoklukla babası olacaktır, hukuki değeri olan bir antlaşmaya imza atarlardı. Antlaşma çerçevesinde kızın getireceği çeyiz (ki bu ziynet eşyası, elbise, köle ve para pazarlığı olabilirdi) konuşulurdu. Bu anlaşma ile Baba, kızı üzerindeki haklarını Damat'a aktarmış olurdu. Ocak-Şubat ayları düğün günü için çoklukla uygun bulunurdu. Damat'ın ve Gelin'in evleri çiçekler, çelenkler, zeytin ve defne dalları ile süslenirdi. Kurban Yunan geleneğinde de vardı ve birbirleriyle "kutsal izdivaç" (hierosgamos) yapmış olan ve aile birliğini temsil eden, Olimposlu Tanrılar Zeus ve Hera ile Afrodit'e kurbanlar sunulur ve dualar edilirdi. Gelin o güne kadar giydiği giysileri ve bazen de saçlarını keserek Tanrılara adardı. Saç kesme onun gençliğe veda edişini simgelerdi. Ardından Gelin ve Damat adayı için dinsel anlamı olan yıkanma töreni gerçekleştirilirdi. Bu amaçla üzerinde düğün sahneleri işlenmiş amfora benzeri özel (Loutrophoroi) testilerle su taşınırdı. Bu törenlerin ardından kız evinde kutlama yemeği yenir, daha sonra Gelin adayı öküz, katır veya atların çektiği bir arabaya çeyizi ile birlikte biner, annesinin elinde bir meşale olmak üzere ailesi, arkadaşları ve tanıdıklarının da ellerinde meşalelerle olduğu bir alay halinde gelin adayının yeni evine doğru yola çıkılırdı. Evin kapısında Damat'ın annesi elinde bir çıra ile Gelin adayını karşılar ve Gelin adayına yemesi için bir ayva sunulur, kapıda veya eve girdikten sonra evin ocağının yanında, çiftin başına hurma, incir, ceviz gibi çerezler ve bozuk para dökülürdü. Sonrasında düğün yemeğine geçilir, ana-babası yaşayan bir genç tarafından bereketliliğin simgesi olarak

kabul edilen susam ekmeği misafirlere dağıtıldı. Düğün gecesini takiben Gelin çeyizini Damat'a verir, çift arkadaş ve yakınlarının hediyelerini kabul ederdi. Sonuç olarak Yunan ve Roma geleneğinde bazı detaylardaki farklılıklara karşın benzer evlilik törenleri ile karşılaştığımızı ve bu düğünler ile günümüz düğünleri arasında da şaşırtıcı benzerlikler olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Okuyucumuzun günümüz örf ve adetlerinden birçoğunu bu yazımızda bulacağını ve hatırlayacağını sanıyorum.

Dama oynayan gençler

Dönemin temsili bir sokağı

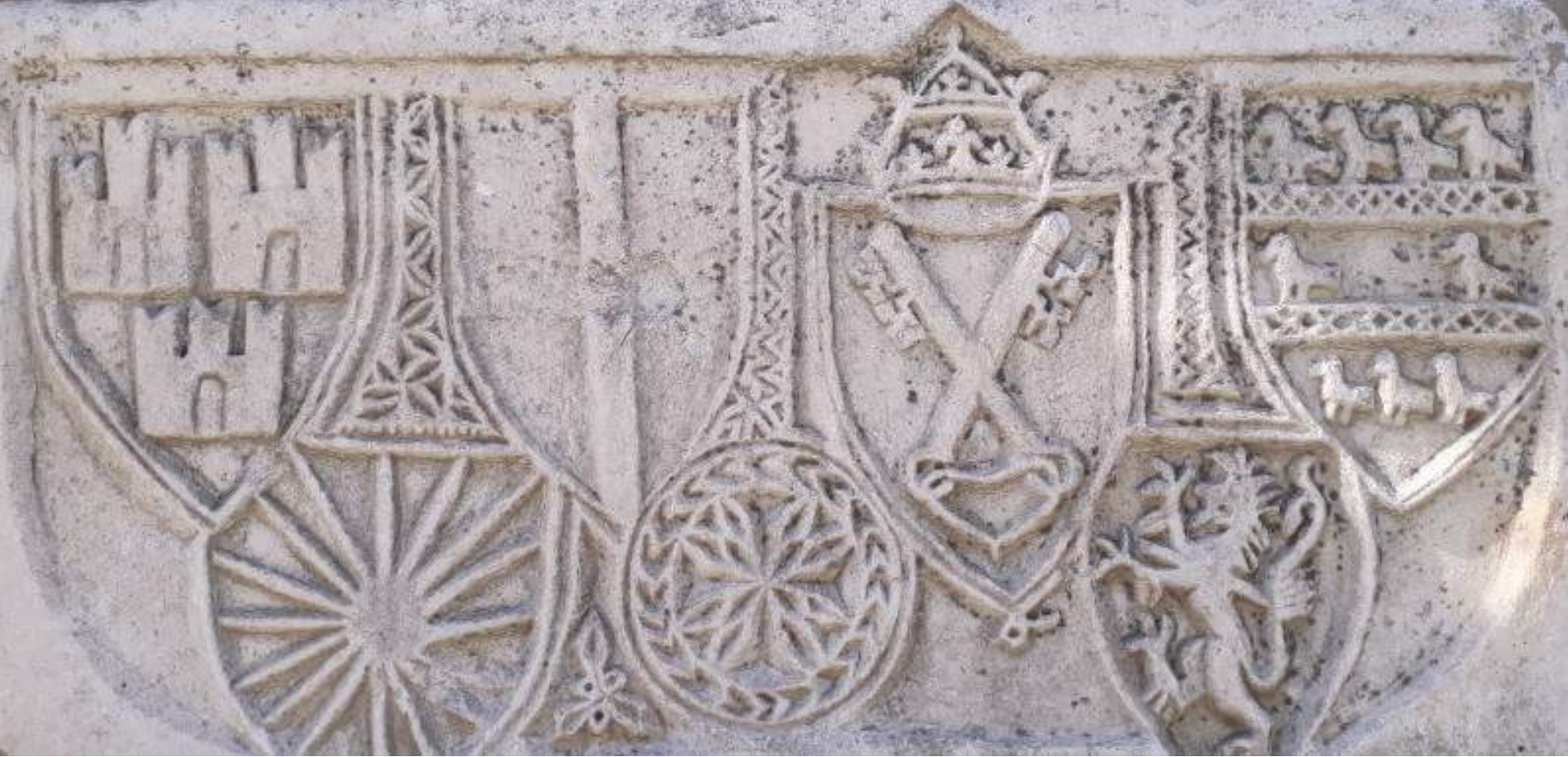
Smyrna-İzmir kazılarında bulunan toplanmış saçları ve topuzu, başının üstündeki defne yapraklarından taç ve çelengiyle, dönemen gelin başı

KAYNAKÇA

Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 2010.*
Bahattin Aras, *Roma Hukukunda Evlenme ve Boşanma (Divortium)*, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2017, 215-242.
Dilar Tamer, *Augustus Çağında Cinsel Suçlar, Homer Kitabevi İstanbul 2007.*
Hilary J. Deighton, *Eski Roma Yaşantısında Bir Gün, Çev: Hande Kökten Ersoy, Homer Kitabevi, İstanbul 1999.*
Horst Blanck, *Eski Yunan ve Roma'da Yaşam, Çev: İslam Tanırkut, Arion Yayınevi, İstanbul 1999.*
Kudret Emiroğlu, *Gündelik Hayatımızın Tarihi, Dost Kitabevi, Ankara 2001.*
Ö. Selçuk Gür, *Antik Dünyada Günlük Yaşam, Simge ve Akdeniz Yayınevi, Antalya 2005.*

İZMİR LİMAN KALESİ'NDEKİ ARMALAR

DR. ÖĞR. ÜYESİ **CENK BERKANT**
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ

İzmir MÖ 8 bin yıllık geçmişi ve Anadolu'nun Batı kıyısında stratejik konumu sebebiyle önemli bir liman ve ticaret kenti olarak tarih sahnesinde yer almıştır. İzmir'in ilk kalesi Büyük İskender'in haleflerinden Antigonos Monophtalmos ve Lysimakhos tarafından Pagos Dağı'nın üzerinde inşa ettirilen Kadifekale'dir (Yukarı Kale). Yazımıza konu olan İzmir Liman Kalesi (Aşağı Kale) ise kent Bizans hâkimiyetindeyken 1231-1235 yılları arasında iç limanın ağzında yeniden inşa edilen kaledir. Bu kale tarih boyunca Hisar Kalesi, Ok Kalesi, Aziz Petrus Kalesi ve Liman Kalesi gibi isimlerle anılmıştır. XIV. yüzyılın başlarında İzmir önlerine gelen Türkler, 1317 yılında Aydınolu Mehmet Bey'in önderliğinde kenti ve Kadifekale'yi zapt etmiş fakat Liman Kalesi'ni ele geçirememişlerdir. Kentin yönetimi

Aydınolu Mehmet Bey tarafından oğlu Umur Bey'e bırakıldıktan sonra henüz ele geçirilememiş olan Liman Kalesi'nin fethi ancak 1329 yılında gerçekleşmiştir. Umur Bey'in İzmir'de inşa ettirdiği donanma ile Ege Denizi'ne hâkim olması Batı'da tepkilere neden olmuştur. Devrin Papası VI. Clemens'in organize ettiği Haçlı Donanması Liman Kalesi'ni 1344 yılında yeniden ele geçirmiştir. Kalenin 1402 yılında Timur tarafından düşürülmesine kadar sürecek zaman zarfında Haçlı Güçleri ve Rodos Şövalyeleri kalenin yönetimini üstlenmişlerdir. Timur 1402 yılında Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayezid'i mağlup edip, Anadolu'da ilerlemesini sürdürmüş, İzmir kentini ve Liman Kalesi'ni ele geçirdikten sonra kentin yönetimini tekrar Aydınolları'na bırakmış ve İzmir'den ayrılmıştır. Aydınolları'nın

İzmir ve çevresindeki hâkimiyeti II. Murat'ın 1426 yılında kenti ele geçirmesiyle birlikte sona ermiş ve İzmir kesin olarak Osmanlı idaresine geçmiştir. Timur akınlarıyla harap olan İzmir'in Liman Kalesi, Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde tamir ettirilmiş, ancak 1869-1870'te kalenin artık bir işlevinin kalmaması sebebiyle yıktırılmıştır. Yazımıza konu olan armaların bulunduğu iki adet mermer levha günümüzde İzmir Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Bu mermer levhaların kaledeki 1392 ve 1398 onarımlarına ait olması kuvvetle muhtemeldir. Rodos Şövalyeleri'nin gelenekleri incelendiğinde yönettikleri birimlerde yapılan herhangi bir onarım veya yeniden inşa faaliyetinden sonra ilgili alana armalı yazıtlar diktikleri bilinmektedir.

Genelde mermer olan bu armalı yazıtlarda soldan sağa öncelikle Rodos Şövalyeleri'nin o dönemdeki Büyük Üstadı'nın arması, Rodos Şövalyeleri'ni simgeleyen sembolik bir Latin Haçı ile yan yana verilir. Hemen ardından hiyerarşiye göre kale kumandanı ya da üst düzey şövalyelerin armaları yer alırdı. İlk mermer levhayı incelediğimizde en başta bir kalkan içerisinde üç adet üç kuleli kaleyle ifade edilen, 1377-1396 arasında Rodos Şövalyeleri'nin Büyük Üstatlığı'nı yapmış Juan Fernando Heredia'nın arması, hemen yanında harap vaziyette ve yine bir kalkan içerisinde Rodos Şövalyeleri'ni simgeleyen Latin Haçı ile yan yana verilmiştir.

Bunların yanında yeryüzündeki ilk Papa Aziz Petrus'a İsa tarafından verildiği düşünülen iki adet anahtarla (birbirlerine çapraz vaziyette) karakterize edilmiş Papalık arması bulunmaktadır. En sağda ise Rodos Şövalyeleri'nin Amiralî Napolîli Domenico d'Alemagna'nın yine bir kalkan içerisinde verilmiş 8 adet (üst sırada 3, orta sırada 2 ve en alt sırada 3) karatavuk (Turdus Merula) kuşuyla temsil edilen arması yer alır. Alt sırada ise yukarıdakilere göre daha küçük verilmiş birer kalkan içerisinde Fransa'nın güneyindeki Provence Bölgesi'ne, Orta Çağ'da hâkim olmuş Baux Hanedanı arması ve Kıbrıs Krallığı'nı temsilen Lusignan Hanedanı arması yer almaktadır. İkinci mermer levha ise en başta Papalık arması, hemen yanında Lusignan arması ve en sonda ise Domenico d'Alemagna'nın armasını içermektedir.

Rodos Şövalyeleri, İzmir Liman Kalesi düştükten sonra Bodrum'da Aziz Petrus'a adadıkları yeni bir kale inşa etmişlerdir. Rodos Şövalyeleri'nin organizasyon yapısı incelendiğinde bunun Bodrum Kalesi'ne yansımaları şövalyelerin organizasyon içindeki dil gruplarını temsil eden kuleler ve kalenin zaman içinde ihtiyaçlar doğrultusunda onarılan veya yeni inşa edilen bölümlerindeki duvarlar üzerinde yerleştirilmiş 250 adetten fazla armalı mermer levha karşımıza çıkmaktadır. Bodrum Kalesi örneğinden yola çıkacak olursak İzmir Liman Kalesi'nin sadece Rodos Şövalyeleri yönetiminde olduğu döneme ait onlarca armalı yazıt kalenin bulunduğu bölgede toprak altında ya da İzmir'deki tarihi yapıların herhangi birinin unutulmuş bir köşesinde bizi bekliyor olabilir.

Kaynakça

- Baykara, T., (1974), İzmir Şehri ve Tarihi, İzmir.
Berkant, C., (2019), "Bodrum Kalesi'ndeki İtalyan Şövalye Armaları", Orta Çağ'da Anadolu'da Kültürel Karşılaşmalar: 12-15. Yüzyıllarda Anadolu'da İtalyanlar Sempozyum Bildirileri, Ankara, s. 79-98.
Delaville Le Roulx, J., (1909), "L'occupation chrétienne à Smyrne (1344-1402)", Florilegium Melchior de Vogüé, Paris.
Hasluck, F. W., (1911), "Heraldry of the Rhodian Knights, Formerly in Smyrna Castle", The Annual of the British School at Athens, C. XVII, Atina, s. 145-150.
Kuyulu Ersoy, İ., (2001), "İzmir (Mimari)", TDVİslam Ansiklopedisi, C. XXIII, İstanbul, s. 526-529.
Sağlam, H. S., (2019), "Anadolu'daki Armalı Ceneviz Yazıtları", Orta Çağ'da Anadolu'da Kültürel Karşılaşmalar: 12-15. Yüzyıllarda Anadolu'da İtalyanlar Sempozyum Bildirileri, Ankara, s. 99-130.

İzmir Liman Kalesi ve şehrin 1472 yılında, Venedikliler tarafından kısa süreliğine ele geçirilişini yansıtan gravürler

HALİKARNAS BALIKÇISI'NIN İZMİR YILLARI

ŞADAN GÖKOVALI | MANEVİ OĞLU

Balıkçı, İzmir'e kadarki yaşamını "Mavi Sürgün"de yazmıştı, sonrasını yazmak, mukadderatın bana yüklediği görevdi. Yıl: Milattan Sonra 1973. Aylardan Ekim.

Yer: ABD'de Hollywood; saat: 23.30. TSİ ertesi gün 09.30.

Film için değil, Uluslararası Yayın Semineri için bulunuyorum Yeni Dünya'da.

Sabah otelden ayrılırken yazdırdığım üzere, 23.30'da odamdaki telefon çaldı. Eşim Tülay, Bornova'daki Tarım İl Müdürlüğü'ndeki mesaisine tam bir saat önce başlamıştı. Ben, eşime soracağım, yanıtı birer cümle veya sözcük olacak sekiz soruyu yazmıştım. Son sorum:

-Balıkçı?

Cevap:

-Maalesef.

Almaç (ahize) elimden düştü. Dünya başıma çöktü. ABD'de gezdiğimiz her eyaletten anmalık olarak aldığım bilumum müskirat ve mükeyyifat

(alkol ve tütün ürünleri) imdada hazır bekliyordu. Hava karardı. Gökyüzünde akli karalı bulutlar arasında şimşekler çakıyor, arada bir Balıkçı'nın sureti görünüyordu. Sesi bazen, bebesini uyutmaya çalışan ananın ninnisi gibi, bazen gök gürültüsü gibi çınlıyordu: "Şadan, şimdi anlatacaklarımı yazacağım ama, sen bilmiş ol, bilgileri gerektiği gibi kullan."

17 Nisan 1890'da Girit Resmo'da (Rethimno) başlayan yaşam öyküsünün Bodrum'da bitişi, "Mavi Sürgün"ün sonunda yazılıydı:

"Ayrılık günü geldi. Sabahtı. İzmir komutanı, bir kamyonu emrime verdi. Ama yolculuk etmek isteyenlerin hepsini aldım. Kamyon, diktiğim ağaçların arasından geçti. Yokuşbaşı'na vardı. Yirmi beş ya da yirmi yedi yıl önce, iki jandarma muhafazasında, oradan ilk sefer Bodrum ve Arşipel'i görmüştüm. Yine baktım! Çocuklar, deniz kıyısında, büyüdükları evin damını seçince ağladılar. Dönemeci döndük; artık ne Bodrum görünüyordu, ne de Arşipel! İşte o kadar..."

Sonrası bana kalıyordu. Mukadderatın bana yüklediği görevdi bu.

Ustamla paylaştıklarımın bir kısmını

"Ben Halikarnas Balıkçısı Doğdum Sevdim Öldüm" kitabımda anlattım. Balıkçı'nın İzmir'e göçtüğü yıl, Ula Atatürk İlkokulu öğrencisi idim. Bizim oralarda, "Ali Karnıaç" adlı, evliyamsı bir adamdan söz edilirdi. Bir avcının onu Palamutbükü'nde gördüğünü söylediği gün, bir başkası aynı gün Çökertme'de eliyle balık tutarken gördüğünü söylerdi... Üniversitede okumak için İzmir'e geldiğim 1958 yılı güzüne dek, Balıkçı'nın İzmir yıllarını kendisinden öğrendim, gazete koleksiyonlarından ve özellikle, "Sarı Kızım" dediği İsmet Abladan dinledim ve onun muhteşem kitabı, "Anılar Akın Akın"da okudum. Balıkçı ailesinin Bodrum'dan ayrılma kararı vermesi kolay olmamıştı. Öyle ya; en büyüğü (İsmet) 17 yaşında üç çocuğu (Aliye ile Suat) okul çağındaydı. Balıkçı, çocuklarının mutlaka yabancı dil öğrenmesini istiyordu. Bodrum'da ortaokul bile yoktu; İstanbul çok uzaktı. İzmir, daha yakındı ama, oraya nasıl gidilir; orada yaşama şansı nasıl bulunurdu? Çözüm önerisi, Balıkçı'nın yâr-i vefakârı Naci Sadullah'tan geldi. Naci Sadullah, Balıkçı'nın, "Sarı Kızı" İsmet'e yazdığı 30.8.1943 tarihli mektupta özetle söylüyordu:

"Cici İsmetula, Kocaman sevimli harflerle yazılmış mektubunu aldım, insana fena haberleri bile hoş gösterecek kadar tatlıydı. Gönlüne, başına ve eline sağlık. ... Zira, sen gelip ablanın evinde kalarak tahsiline devam edebilirsin. Kaldı ki, vaziyet gelip hepinizin buraya yerleşmesine fevkalade müsaittir. Burada şu anda boş bulundurulmuş kocaman, müstakil bir ev var... Evin garba (batıya) bakan bütün pencereleri, çamların yeşil dantelleri arasından, babanın çok sevdiği mavi denizi seyretmektedir.

... Baki cevabını mümkün mertebe süratle vermen ricasiyle senin, Karakız'ın (Aliye), Suat'ın, eğer oradaysa Sina'nın gözlerinden öper, babana, annene, dayına ve halalarına saygı ve sevgilerimizi sunarız." Kadim dostu Naci Sadullah'ın (Danış) sunduğu cömert öneri, Balıkçı Ailesini İzmir'e gelmek hususunda cesaretlendirecektir. Biraz gecikmeyle de olsa aile, Balıkçı'nın, "Mavi Sürgün"ün sonunda açıkladığı gibi, İzmir'in yolunu tutacaktır.

İZMİR'E GELİR GELMEZ

Cumhuriyet Dönemi Türk basınının kurucularından Sedat Simavi'nin, "Röportaj Kralı" ünvanını taktığı Naci Sadullah (Danış); Halikarnas Balıkçısı'nın İzmir'de iş aramasına gerek kalmayacağını, iş(ler)in onu bulacağını kendi adı gibi biliyordu. Gerçekten de Balıkçı, İzmir'e gelir gelmez, çeşitli cephelerde iş savaşımına girdi.

Bu cephelerden her biri, kitabı yazılacak önem ve değerdedir. Ben, bir dergi yazısının sınırları içinde; Bodrum'un yarattığı, Bodrum'u yeniden kuran eylem adımının İzmir (Konak) yıllarından kayrak taşları koymayı çalışayım istiyorum.

Bitkileme:

Genel kabul gören söylemle, "İzmir'i yeniden yaratan adam" İzmir Belediye Başkanı Dr. Salih Behçet Uz, Cevat Şakir'in, Bodrum'u yeşertme gayretinin farkındadır. Fırsat yaratarak, ondan fikir almaktadır. Yerine gelen Belediye Başkanı Reşat Leblebicioğlu, İzmir'i mesken tutan Halikarnas Balıkçısı ile sıkı bir iş birliğine girer. Balıkçı'nın Kültürpark'ın ağaçlandırılmasına katkısı abartılmamalı.

O daha çok; yöre iklimine uygun bazı endemik bitkilerin seçiminde katkılı olmuştur:

Dünya endemiği, “Yaradılışın Güneybatı Ege’ye İmtiyazı” Günnük (Lyquidamber orientalis), Apollon’un kutsal ağacı Defne (Laurus nobilis), Sabırlık (Ferula), Narteks, Güzel gölge ağacı Bella sombra, dallarından kırmızı ampüller sarkan Arettirina, köpek balığı kuyruğu dikenli Columnea Crusiata gibi ağaçların çoğunu Bodrum, Yamanlar, Bozdağ vb’den getirtmiştir. (Bu fidanlar, İzmir Belediyesi kamyonlarıyla taşınırken, Vali Kazım Dirik’in bu taşıtlara el koyduğu, fıkra gibi anlatılır.) Balıkçı, özellikle Kozak Yaylası’ndan fıstık çamı (Pinus pinea) fidanlarını önemsemiştir. Bu ağaçların meyvesinin satışından elde edilecek parayla, çamların bakımı sağlanacaktır... Sincaplara ziyafet, işin bonusu.

Hele bir bitki var ki; ben ona, “Kokusunu gizleyen ağaç” diyorum. Yanına vardığınızda kokusunu duyamıyorsunuz ama, kokuyu

duyduğunuzda hangi ağaçtan geldiğini kestiremiyorsunuz.

Belediye Başkanı Ahmet Pirıştina’nın ricası üzerine, bu ağaçların yakınına kurulan bahçe-orman karışımına, “Hamikarnas Balıkçısı Bitkiliği” adını önerdim ve kabul gördü. O sempatik alana, Bihrat Mavitan imzalı Balıkçı büstü dikildi ve Balıkçı’yı anlatan bir yazı konuldu. Bugün Kültürpark’ta yaklaşık 750 türde 10 bin kadar ağaç var. (İsterseniz saymaya çalışın!..)

Gazeteciliği:

Şimdiki gençler, “Dad-ı Hak” kavramını nereden bilsin?

“Allah vergisi” demektir bu.

Bazı kişilerde doğuştan şairlik, ses sanatçılığı vb. gibi yetenekler vardır. Hani derler ya; “Gazeteci olunmaz, doğulur!”

Naci Sadullah böyle bir kalem ustasıydı. Ben, müptedilik (yeni başlamışlık) döneminde, Naci Sadullah’ı (Danış) böyle bir usta olarak belledim. Akbaba Dergisi ile Demokrat İzmir’deki yazıları, yılan izi görüntüsü verirdi. Lâfi açar,

bir süre dolaştırdıktan sonra, başladığı yere döner ve çarpıcı bir finalle bitirirdi röportaj ve köşe yazılarını.

İşte bu Naci Sadullah, tanıştıkları günden itibaren, Balıkçı’nın yâr-i vefakârı idi. Dostlukları Tan Gazetesi’nde başlamış; giderek yoğunlaşmıştı. Bu ilişki, Bab-ı Âli’de hoş sadalar bırakmıştı.

Sözleyin, Naci Bey bir gün Balıkçı’yı yazı yazar ve sigara dumanıyla görünce acımış;

- Seni bu dertten kurtaracağım, demişti. Ertesi gün, bir buçuk metre uzunluğunda bir Sivas ağızlığı getirmişti Balıkçı’ya. Bizimki; ağızlığın bir ucunu ağzına koyup, sigarayı öbür ucuna geçirmeye çalışmış. “Sigara kaçıyor, ben kovalıyordum” diye anlatırdı. Naci’nin kendisine sigarayı bıraktırmak için böyle yaptığını sanmıştı. Sonunda Naci Sadullah, sigarayı yakıp takıvermiş ağızlığına: Sen sağ, ben selamet!

Balıkçı:

- Allah Allah, dünyada ne akıllı insanlar var yahu, diye hayıflanmıştı.

İlk torunu Cevat ile
İzmir’deki evinin önünde

Naci Sadullah, bir yazısı yüzünden suçlanınca, kaçıp soluğu Bodrum'da Balıkçı'nın evinde almış. Evin kapısı çalınca, Naci Bey apar topar tavan arasına kaçır ama orada rahat duramaz, aşağıya bağırırmış:

- Cevat, kimmiş gelen?

Yalnız Naci mi? "Solcu" diye yaftalanan veya nereye sürgün edilmek istendiği sorulan aydınlar, söz birliği etmişçesine Bodrum'u tercih edermiş. Yüksek mercilerde bulunan kişiler, bu genel isteğin, Cevat Şakir'in Bodrum'da bulunmasına bağlamakta gecikmemiş! İşte bu Naci Sadullah; Balıkçı'yı İzmir'e gelmeye teşvik etmekle kalmamış; onlara ailece kalabilecekleri mekan ve Balıkçı'ya çalışacak imkan yaratmakta gecikmemiş.

İZMİR BASININA İVME KATTI

Tarih sayfalarını çevirdiğimizde Halikarnas Balıkçısı'nın, İzmir'e gelir gelmez, buranın yerli gazeteleriyle İstanbul'un gazete ve dergilerine oluk gibi yazılar akıttığını görüyoruz. Bu yazılarda Balıkçı; eski Anadolu kültüründen altın sayfalar sunuyordu okura.

Bu yazılarda engin bir bilgi, inanılmaz sentez gücü ve müthiş şiirsel bir dil çıkar karşımıza.

Beni asıl şaşırtan; İzmir'e gelişinden birkaç yıl sonra (5 Mart 1950'de) Demokrat İzmir Gazetesinde tefrika edilen bir tarih-kültür yazı dizisi oldu. Genç kardeşim Yaşar Aksoy, anası seçkin tarih öğretmeni Zehra Aksoy'un dosyaladığı gazete kesiklerinden haberli kıldı beni. Dizi "Eski İzmir Şehri" başlığıyla başlıyor, sonraları "Eski İzmir" başlığıyla 38 gün sürmüştü. (Kolaylaştırma: Ben bu yazı dizisini "Sonsuzluk Sessiz Büyür" adlı kitabın başına koydum.) Balıkçı, yenileyin yerleştiği şehrin kadim tarihiyle ilgili taptaze bilgiler aktarıyordu bize; üstelik, gerekli harita ve benzeri görselleri bizzat kendisi çizerek. Bu yazıları okuyunca; "Yaşadığı yeri tanımak", "yaşadığı coğrafyanın kitabını yazmak" gibi kavramlar yer etti kafamda.

Bilgi Yayınlarında çıkan "Bütün Eserleri" dizisinde, Balıkçı'nın o dönem yazılarından derlediğim birkaç kitap yer aldı.

Bu vesileyle, bu araştırmalarım sırasında bana İzmir Milli Kütüphane gazete koleksiyonlarını açan Milli Kütüphane müdürlerine, Yaşar Aksoy,

Bergama'ya hareket öncesi tura katılanlar ile birlikte

Efdal Sevinçli, Argun Ataoğuz, Zeki Pordoğan kardeşlerime teşekkür borcum vardır. O zamanlar Milli Kütüphane gazete koleksiyonlarından fotokopi çekme olanağı olmadığı için; yazıları ya teybe okuyup sonra deşifre ediyor veya, onları elle yazmaları için andığım kardeşlerimden yardım rica ediyordum. Peki, "Ya görseller?" diye soracaksınız. İşte onları da, İzmir'in deklanşöre basma ustası Zeki Pordoğan fotoğraflarını çekip bana sunuyordu.

Kızı İsmet ile, Pasaport İskeleyi'nde

Bu yazılarda mesela biz, Antep fıstığının, çam fıstığının ne denli önemli Anadolu ürünleri olduğunu; Agave'nin (Agave sisalana), Doğa'nın Anadolu'ya bahsettiği ayrıcalık olan Günnük (Lyquidamber orientalis) ve daha nice bitkinin sağlık ve ekonomi açısından önemini öğreniyorduk. Yine Balıkçı, Ege'ye gelen göçmenlerle ilgili röportajlar yapıp yayınlıyor, daha o zamanlar İzmir'de sahnelenen tiyatro ve opera eserlerinden söz ediyordu. Sadık bir öğrencisi olarak bendeniz, Balıkçı'nın ağzından çıkan her tümceyi belleğime kaydediyordum. En çok da; inandığımız yalanların gerçek yüzünü, Anadolu antik kültürünün Yunanistan'a üstünlüğünü, olaylar arasındaki ilişki ve çelişkileri kavrayıp göstermesine hayran oluyordum. Kaç kez yazdım; 1960'lı yılların ortalarında Turizm ve Tanıtma Bakanlığı'nın, İzmir'de açtığı, o zamanki adıyla "Tercüman-Rehber Kursu"nu izlemem, önümde yepyeni ufuklar açtı. Sıradan bilgi ile bilimsel bilginin ne olduğunu fark etmek, ne denli önemli!

KALEMİ İZMİR'DE PARLADI

XX. yy. Dünya biliminin bayrak ismi Carl Sagan'a göre, ellerimiz, "Vücudumuzdan dışarı doğru uzanan beynimiz" ve yazı ise" Bilgilerimizin vücutlarımız dışında taşınması"dır. Latinlerin bunu "Verba volant scripta manent" (Söz uçar yazı kalır) özlü sözüyle değerlendirdikleri bilinir.

İlk(el) insan, mağara duvarlarına, kayalara kömürle, taşla yazdı düşüncelerini. İnsanlık tarihinde yıldızın parladığı anlardan birinde matbaanın bulunuşuyla "kitap" yaratıldı. Her aydın gibi Halikarnas Balıkçısı da "güzellik karşısında duyduğu heyecan"ı geniş kitlelere kalıcı olarak duyurmak amacıyla, üst üste koysan, boyu kadar tutacak yazılı eserler bıraktı. Ama şöyle geriye bakalım: Balıkçı'nın "kitaplar serisi", benim doğduğum yıl, 1939'da başlıyor. Adamımız, o yıl, Zekeriya Sertel'in her hafta birer tane yayınlanan, "Cep Kitapları"na ciddi boyutta katkıda bulunuyor. Bu katkı içinde, "Ege Kıyılarından", "Ege'nin Dibi" gibi öykü kitaplarıyla 20'ye yakın çeviri (bazılarını kendisi yazdığı halde, "tercüme" diye yayınlamış!) var. Balıkçı'nın oylumlu kitaplarının yayını, kendisi İzmir'e geldikten sonra ivme kazanıyor. Bunlar arasında, Bodrum'dayken kaleme almaya başladığı ilk romanı, "Aganta Burina Burinata" ile ilk öyküler toplamı olan, "Merhaba Akdeniz" başı çekiyor. Buracıkta açık edeyim: Cevat Şakir Bodrum'da, "Halikarnas Balıkçısı" oluyor ama, Halikarnas Balıkçısı'nın öykü, roman, düşün kitaplarını yayınlayıp Türkiye çapında üne kavuşması İzmir'de, İzmir'de hep oturduğu Konak'ta gerçekleşiyor. Bu "Tuğla" kitapların hemen hepsi, önce

İzmir'deki dostlarıyla bir arada

gazetelerde tefrika edilip, daha sonra kitap olarak gün görmüştür. İşte Turgut Reis, Uluç Reis, Deniz Gurbetçileri, Ötelerin Çocukları vb.

"Uluç Reis" in ayrı bir serüveni var. Roman bir gazetede tefrika edilirken (dizi olarak yayınlanırken), gazetenin binası kundaklanıyor. Yazar üç kuruş telif hakkı almış veya almamışken, gazetenin sahibi, sigortadan, servet sayılabilecek bir tazminat alıyor.

YAPITLARI DERLENİYOR

"Düşün Yazıları", ustamızın gönüldeşi Azra Erhat'a mektuplarından, düşün ağırlıklı olanlarından bir seçme. Azra Ana, hazırladığı kitabı bir İstanbul ziyaretimde bana okuttu; adını birlikte koyduk. Eser Balıkçı'nın "Bütün Eserleri" dizisinin 6. Kitabı olarak okura sunuldu.

"Anadolu'nun Sesi", önce bir İstanbul Gazetesinde "Tarih ve Helenizm" başlığıyla dizi yazı olarak yayınlandı. Sonra, kitaplaştırmak benim için çok zor olmadı. Değerli meslektaşım Hüsamettin Ünsal, "Anadolu'nun Sesi, üniversitelerimizde okutulmalı, Türkiye'nin dünyada tanıtımı amacıyla kullanılmalı" demişti. Kitap, Anadolu Uygarlığı üstüne düşünülmesi yolunda önemli işlev gördü.

"Ötelerin Çocukları", önce "Ötelerin Çocuğu" adıyla basıldı. Balıkçı, "Çocuğu" değil, "Çocukları" olması gerektiğini söyleyerek, çok üzülüyordu. Sonraki basımlarda bu yanlışlığı düzelttim. Bu arada iki sinema notu: Metin Erksan ustamızın, "Knidos Afroditi" öyküsünü filme çekmek istiyordu. Türkan Şoray ise "Ötelerin Çocuğu"ndan bir film yapmayı çok arzuluyordu. Bu amaçla beni İstanbul'a çağırdı; evinde kendisi ve Rüçhan Atlı beyle heyecanlı bir görüşmemiz oldu ama, o iş gerçekleşmedi.

MAVİ SÜRGÜN'DEKİ ŞİİRSEL DİL

"Mavi Sürgün" Türk Edebiyatı'ndaki ilk otobiyografi kitaplarından. Balıkçı bu kitabında, çocukluğunda başlayarak İstanbul'daki çocukluk ve Bodrum'daki sürgün dönemini, kendine özgü şiirli dille anlatır. Kitap, Bodrum'dan İzmir'e yola çıkışla biter. Mutluyum ki; bu ölümsüz eseri, yazarının sağlığında kendi görüş ve uyarılarını dikkate alarak yeniden hayata geçirdim. (Aganta Burina Burinata'dan sonra en fazla yeni baskı yapan kitabı.)

“Deniz Gurbetçileri”ni ben tape edip İstanbul’a gönderdim. Akıllılık edip, Balıkçı’nın bu eser için yaptığı özgün çizimleri geri istedim; şükür bana geri geldi; birkaçını kendimde alıkoyarak, kalanları Balıkçı’ya iade ettim.

“Altıncı Kıta AKDENİZ”, Balıkçı’nın Akdeniz uygarlığı konusundaki Türkçe, İngilizce ve Fransızca olarak kaleme aldığı yazı ve mektupların toplamıdır. Fransızca yazılar, başta Fransa ve İtalya olmak üzere Avrupa ülkelerinde büyük yankı uyandırdı. İngilizceleri ben, Fransızcaları –kendisi de rehber olan- eşim Zir.Yük.Müh. Tülay Gökovalı dilimize çevirdi. Diyebilirim ki; bu kitaptan sonra Türk aydınları arasında Akdeniz için, “Mare Nostrum” (Bizim Deniz” ve “Ex oriente lux” (Işık doğudan gelir) kavramları yaygın bir kabul gördü.

DEMOKRAT İZMİR’DEKİ DİZİLER

Balıkçı’nın, çeşitli konulardaki anı-denemelerini Demokrat İzmir’de tefrika ettiği yazılar toplamı “Bulamaç” adıyla romanlaştı. Kitap, Ege Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof.Dr. Ömer Faruk Huyugüzel’in öğrencisi Sevilay Öğüt’e mezuniyet tezi olarak verdiği görevle ortaya çıktı. Değerli kızımız Sevilay, İzmir Milli Kütüphane’de dirsek çürüterek, tefrikayı el yazısıyla toplamış. Bazı eksikliklerini ben tamamladım. Belgesel değerini gözeterek, yazımın aslına dokunmaktansa, kitabın sonuna, “Bulamaç Sözlüğü” hazırlayıp ekledim. Kitap, 430 sayfa ile, Balıkçı’nın en oylumlu kitapları arasında yer aldı. Kitabın yayınlanıp yayınlanmaması konusunda, o yıllar Bilgi Yayınevi’ne danışmanlık yapan sevgili kardeşim Hüseyin Yurttaş ile epeyce kafa yorduk. Bilgi Yayınevi sahibi Ahmet Tevfik Küflü’nün de uygun görmesiyle “Bulamaç”, belgesel olarak Balıkçı Logic’inde yerini aldı. Türk aydınına, batının “Yunan” diye bellediği insancıl söylencelerin Akdeniz’e, dolayısıyla Anadolu’ya ait olduğunu öğreten, “Tanrılar” ve “Efsaneler”, benim gözden geçirmemle yeniden yaşama kavuştu. Balıkçı’nın yaşarken hazırladığım, “Ege’den” adlı öyküler seçkisini kendisi

pek beğenmişti. Kitap, Bilgi’nin “Bütün Eserleri” dizisinde, “Ege’den / Denize Bırakılmış Bir Çiçek” adıyla gün gördü. Üstadın, dört sayfalık, “Parmak Damgası” öyküsü, TV’de ilgi devşiren dizi olunca, aynı isimli bir seçki daha hazırlamam gerekti. Bunu, Balıkçı’nın daha önce yayınlanmış ve yayınlanmamış öykülerden yaptığım seçkiler izlendi. “Dalgıçlar”ı, ABD’de geçmiş diye tefrika edilen yazısında kitaplaştırdım. “Arşipel” ise, Balıkçı çalışmalarında bana pek fazla yardımcı olan Argun Ataoğuz’un, Milli Kütüphane belgeliğinden derlediği yazıları bir araya getirdi.

“İmbat Serinliği”nin hikâyesi oldukça ilginç:

Reklam Prodüksiyon’un İzmir Radyosu’nda yayınlanan, “Halikarnas Balıkçısı’ndan Merhaba” programında konuşuyordu. Ajans sahibi Tayla Kıyat’ın bir yardımcısı, bu konuşmaların metinlerini biriktirmiş. Bir vesileyle elime geçen bu metinlerin fotokopilerini alıkoyup, kitaplaştırdım. “Hoşbulduk Selim Dede”, Balıkçı’dan benim yaptığım çocuk kitabıydı;

Efes ziyareti

İzmir Tüccarlar Kulübü'nde konuşma yaparken

bir başkasının derlemesi imiş gibi yayınlandı. Bu ve Hüseyin Yurttaş ile yaptığımız öyküler, Bilgi'nin "Çocuk Yayınları" arasında yer aldı. "Kitapları" konusunu şöyle noktalayabilirim: "Sunabildiklerim, Balıkçı Deryası'ndan damlalardır..."

TURİZME YENİ BİR SAYFA: BALIKÇI İZMİR'DE REHBER

"Halikarnas Balıkçısı bana ne zaman rehberlik edebileceksen, Türkiye'ye o zaman gelmek isterim."

(Fransa Cumhurbaşkanı Pompidou)
"... Ortada 'Turizm' lâfı bile yokken, bu işe tek başıma başladım ve yıkılıncaya dek devam ettim."

(Pir-i Rehberan Halikarnas Balıkçısı)

Balıkçı'nın İzmir'i mesken tutması, kendi yaşamında değil, Türk turizmde yepyeni bir sayfanın açılmasına; başka bir söyleyişle, "Rehberlik" diye bir mesleğin doğmasına vesile olmuştur. Bilimsel olarak, şöyle söylemek uygun olacaktır:

"Halikarnas Balıkçısı'nın öncülüğünde, turist rehberliği, birkaç çapulcunun elinden alınıp, Türk gençlerinin de yönelebileceği, öğretmenlik gibi kutsal sayılabilecek meslekler arasındaki şerefli yerini almıştır.

Yıllarca üniversitelerde ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın düzenlediği, "Turist Rehberliği" kurslarında, bu mesleğin tarihçesini okutmuş bir akademisyen olarak bilir, bildiririm: Rehberliğin geçmişi, daha doğrusu başlangıcı, pek de iç açıcı, övünülecek gibi değildir. Bu meslek, çoğu Malta'dan kaçmış, kem küm Fransızca bilen kişilerin, gelen turistleri gemiden

alıp, bir hana veya Kapalıçarşı'ya götürülmesi sanılıyordu. Bu kişiler, yabancıları adeta taciz ediyor, onlara yaranmak için Türkleri kötülüyordu. Bodrum'dan, "Halikarnas Balıkçısı" olarak dönen ustamız gibi dünya ve yabancı dil bildiği için, İzmir'deki birkaç gemi acentesi tarafından kapışılmaya başladı. Bu kuruluşlar, özel konuklarını Efes, Milet, Bergama gibi kültür merkezlerini gezdirecek ideal kişiyi bulmuşlardı. İşte ben bunu, Türkiye'de, Türk rehberliğin başlangıcı olarak alkışlıyorum.

Zaman yelpazesine yayılmış olarak Balıkçı'nın rehberlik ettiği kişiler arasında Pompidou'dan Belçika Turizm Organizasyonları Başkanı Ullo'ya, İran Kraliçesi Süreyya'ya kadar nice ünlü vardı.

Ben yazarınız, Balıkçı'nın nice Efes ve Bergama turunda kendisine asiste ettim; bazı yerlerde tarihsel bilgileri bana anlattırırdı; beni yetiştirmenin bir yöntemiymişti bu. Şunu diyordum:

"Balıkçı'yı dinleyen, kendisini öteki kişilerden ayırır..."

Balıkçı'nın rehberlik yaşamı, Türkiye'deki rehberliğin tarihidir.

TARİHSEL ANI

Onun, kutsallaştırmaya çalıştığı rehberlikle ilgili son anısı, tarihsel bir önem taşır:

Fransız grubu Efes'te gezdiriyordu. Kuretlar Caddesinde, Hadrianus Tapınağı diye bilinen (aslında, bu imparatorun gözdesi Antinoos'a ait) tapınağın önünde, İyonya uygarlığını anlatıyor; coştukça coşuyordu. Kendi

deyişiyle, "bittabi kendisini ekonomize etmiyor"du. Birden, "yürek durmasıyla, grubun önünde boylu boyunca yıkılmak skandalını irtikap etti. Bittabi, lafı kesmek acı oldu" ona. Düşünün; adam bayılıyor ama, sözü kesmek acı geliyor ona.

Kendisinden dinlediğim gibi anlatıyorum:

"Gözlerimi açtım. Gökyüzü masmavi, bulutlar bembeyazdı. 'Öte dünya böyle ise, ölümün korkulacak şeyi yok' diye düşündüm. Birden iki melek eğildi üstüme. Beyaz yüzlü melekler. Onlardan birisi, Fransızca:

- Com ile bau! ('Ne güzel adam!') dedi.

Tanrı'nın melekleri niçin Fransızca konuşuyor diye düşündüm. Meğer onlar, gezdirdiğim Fransız grubun doktoru ile hemşiresi imiş..."

Tam bu günlerde, İstanbul'da yepyeni bir anlayışla kurulan Miltur Seyahat Acentesinin başına getirilen ünlü turizm uzmanı Halûk Demirel'den bir mektup geldi Balıkçı'ya. Gruplarına rehberlik etmesini istiyordu. Balıkçı, Efes'teki bayılma hadisesini aktardıktan sonra, mektubunu şöyle bitiriyordu:

"Gezilere ve gruplara rehber için size Şadan Bey'i tavsiye ederim, yürek emniyetiyle. Çünkü kendisi gruplara önderlikte tecrübelidir. Ama bundan çok daha önemlisi, ezberlenmiş bilgileri kuru kurusuna anlatan kişi olmamasıdır. Gruplara iştirak edenler zaten mektep ve tahsil görmüş kişiler oldukları için, gezide gene baştan öğrenciliğe pek istekleri olmaz, doğal olarak. Şadan Bey heyecanlı bir kişi olarak, sevdiği yerleri göstermek ve anlatmaktan zevk duyar. Heyecanla

samimiyetin büyük bir sirayet gücü vardır. Derler a; aktör ya da artist seyircileri yetiştirir. Yetiştirilen seyirci ve dinleyicilerin heyecanları da artisti ya da aktörü geliştirir ve yetiştirir. Şadan Bey'i size, bu işin bir virtüözü olarak tavsiye ederim. Bir Ostrak ya da Menuhin, Bach'ın ya da Mozart'ın bir piyesindeki 'do'ları, 're'leri tam olarak 'do', 're' diye verir, ama onlara daha derin bir anlayış verir. Şadan'ın böyle bir virtüözlüğe üstün bir istidadı vardır.

Samimi saygılarımla candan Merhabalar.

Cevat Şakir

30 Temmuz, 1972"

MİMOZA ÇİÇEKLERİ GİBİ...

Balıkçı'nın kültürüne, Anadolu'ya ve hayata bakışıyla ilgili bir anıyla bağlamak isterim yazıyı. Bodrum Ortaokulu öğrencileri, Halikarnas Balıkcısı'na bir mektup yazarak, Bodrum'la ilgili unutamadığı bir anısını anlatmasını rica ettiler. Balıkçı, onlara şu cevabı yazdı:

"Bodrum'da yaşadığım çeyrek yüzyılın her an'ı benim için unutulmaz anıdır. İlle de bir örnek vermem istenirse, şunu anlatayım: Prosper Mérimée'den "Karmen"i çeviriyordum. Romanın bir yerinde İspanyol kızı Karmen, tütüncü dükkanından, saçına mimoza demeti takmış olarak çıkıyordu.

'Benim Bodrumlu kızlarım niçin saçlarına mimoza çiçekleri takmasınlar?' diye düşündüm. Mimoza tohumları ısmarladım. Kasabanın uygun yerlerine diktim. Çiçekler, sevinç çığlıkları gibi açmıştı. Bir gün Tepecik Kahvesi önünde oturuyordum. Önümden bir gelin alayı geçti. Fukara Bodrum kızlarına mimoza buketleri takmışlardı. – Yaşayın bre kızlar! diye haykırdım. Onlar için yetiştirmiştim mimoza çiçeklerini...

Hep dostlarıyla bir arada

Efes Antik Kenti'nde

HAYAT İZMİR DİYE AKTI...

ANI

İFFET DİLER

Hatırladım dedi sabah!
Suyu sormuştum. Hani giderdik su
almaya. O zaman çok güzel bahçe ve bir
kadın vardı. Bilirsin sen.
Omuz silkti önce. Unuttum. Sonra
gazeteye bulmacasına döndü. Her gün
çözdükçe bir siyah atladıkça mutluluğu
karıştırıyor. Doksan yaşında kabul
etmese bile.
Göztepe Kilise Sokağı'nda yaşanan
cümle çocukluk, gençlik günleri... Evler
kadar yaşlanıyor insanlar İzmir'de.
Gökdelenler göçmen kuşların önüne
dikilse bile insanlar hâlâ bir yerden
diğerine koşuyor. Kimi aşk kimi ekmek
uğruna taşınıyor.
Anneannem anne hatırına, babam
mübadele gücüne çıkmış.

İzmir gözleri uzaklara bakan iç çeken
kent.
İzmir sokakları su, yeri göğü bir
zamanlar tutkulu manolya kokan kent.
Eski bilinenden de yaşlı artık.
İnsanlar geldikçe diğerleri gidiyor,
çekiliyor hayat. İçeri daha da kapalı...
Burada doğanlar çıkınla tabelaya
taşınanları görmeye dayanamıyor.
Önceleri kurabiye kokan pencereler,
camlar şimdi göz kesilmiş meraktan.
Özlemekten bıkmayan nice insan
ahşap, taş konakların yıkılışına bakıyor
umarsız.
Su almaya Hasiba Hanım'a giderdik
anne kız. Gülsüm ya komşuda ya
kırlangıç seyrinde balkonumsu Rum
evinde. Dışı kireç salonu odası çivit

mavi. Arada sobadan kül ayıklar
çamaşır yıkardık beraber. Bahar kapıda
madem buz maviyi kaldırır İngiliz
kumaşı pardösü. İnce beyaz çizgili.
Yıpranmış yerlerini onarır dolabına
asardı. Hazır olsun kızı İnciraltı'na
balık yemeğe götürür belki o da. Malum
bunlar genç önce kendileri gezerler.
Babalarını yeni kaybettiler gözleri
sokakta bunların. Tenekeyi kapar
kireç söndürür evi elden geçiriverirdi
Gülsüm.
Bizim Hasiba Hanım lazların akrabası.
Kalabalık dip komşu. Şimdi apartman
seksen altı sokak. Kiliseye İtalyanlar
gelir pazarları ayin için. Onların...Ve
çocukların... Adı merak kalan duvar, çan
sesi...

Karşıda Göztepe tepesi arkalarda
İtalyan bahçesi, Cemo yerlerde yatıyor
ölüvermiş o aşk güzelliği. Birbirine
yaslanıvermiş gıcırtılı evler. Deprem
titrettikçe İzmir'i beşik misali ses verir
bu çatılar. Ondan gıcır da gıcır. Yoksa
bu kadar yeni her saat her saniye yeni
nerede o zamanlar. Düşünsenize şaşal
yok daha. Komşuya Amerikan kız
kolejinin yakınlarındaki su tadına aşına
olmaya...
Çamlar tatlı rüzgârla sallanıyor bakar
mısınız? Dario Moreno boza satarmış
esintilerde. Başka çocuğun düşüyse
dondurma. Yedi kardeşler. Metin,
fıstıklı, çikolatalı kaseye bolca. Kaşık
kaşık merdivendeki yastıkta...
Bileğim kadar kalın saçlar tarasan
olmaz örsen ayrı dalga. Denizden
çıkılmış, kaptanı yine yormuşlar.
Göztepe iskelesi renk cümbüş içinde
şampiyonluk kutluyor. Her yer su yine.
Yıkamışlar pırıl pırıl ahşap iskele mazot
koksa bile deniz içinde adeta. Tramvay
çat pat dedikçe madamlar çılgık.
Karışıyor zaman, insan... Belleği
hırpalanıyor durdukça. Sesler gece hiç
durmadı. Silahlar susmadı. Öldü mü

öğrenciler.
Gassstttee! Günaydın, Cumhuriyet
bir de Tercüman alalım bugün.
İnciraltı mısır kokmaz uzunca yıllar.
Unutulur o izler. Anneler çılgık bu
ülkede. Oğlu için imza toplayan, eşine
boy büken, karakolun kapısında göz
göz olan anneler.
Kendini sevmeyen evine hayatı
misafir eder mi? Korkusuzca açılır mı
insaf kapıları?
İzmir burası ürkek ve girişken.
Çelimsiz serçe. Bir o kadar ilk kurşun.
Beklenmedik Arap Deresi, hırçın
Çatakkaya... Mahur şarkılar Rumca
düetler... Hamursuz oruçlar...
Babamla Atıftaydık bugün... Konak
Meydanı'ndan bineceğiz trolleybüse...
Son baskı Akşam Gazetesi paltonun
derin cebinde. Taş, Çetin Altan...
Birbirine paskalya yumurtası,
gülüşler... Karanlık indirmeden
gidelim... Yamaçlardan ot topladık
hardal, arapsaçı, radika... Yanına
tulum peyniri Kemeraltı'ndan.
Ayakkabı kırmızı Mustafa Şık

yapmış... Giritli, Giritliyi pek bırakmaz
buralarda. Yağmur esiyor yüzümüze.
Biletçi sabah saatlerinde alaca kalkana
ikram ediyor dönüşü.
Karanfil'in gözlerinde Arap Fırını
Sokağı'na özleyerek iç çekiş. Sanırsın
ses Mısır'dan, Yavuz Sultan Selim bile
hisseder... Öyle derin... Yoksul...
İzmir unutuşun, gidenlerin iz bıraktığı
göçleri...
Bazen ölüm süslüyor bazen Sinagogdaki
nikâh bağlıyor diğerine.
Kurabiye, ekmek, boyoz sofranızdaki
yudum, rakının rokanın, güzel sevmenin
hatırı...
Şimdi yavaş yavaş kızların ayakları suya
değer bir pelikan ne işin var dercesine
arkasını döner...
Yine gider gelen...
Ölmek İzmir işi...
Yaşamak ve direnmek de...
Argon, Enis, Saim Altıneş, Erdoğan
Berktaş...
Unuttuğum kadarsın su!
Öyle çok!
Öyle derin!

ŞEHRİMİZİN ŞENLİK ZAMANI

İZMİR FESTİVALİ

EBRU KAŞLI

Kentler nasıl zenginleşir? Ekonomik zenginlik midir bir kenti tanınır kılan? Limanından kalkan yük gemilerinin sayısı mıdır ticaret hacmini belirleyen? Ya da bütün bu maddi kazanımlar ne kadar katma değer sağlar bir kente? Bütün bu soruların yanıtlarını ekonomistlere bırakalım...

Benim gözümde; bir kentin sesi, görüntüsü, yaşanabilir kriterlere sahip olması kültür ve sanat etkinlikleri ile bütünleşir. Bu düşüncemin oluşumunda Güzel Sanatlar Fakültesi'nde aldığım eğitimimin ve sonrasındaki iş hayatımın büyük etkisi var elbette... Çalıştığım yıllarda iki tam sayfasını kültür-sanat haberlerine ayıran Cumhuriyet Gazetesi'nde kültür-sanat muhabiri olarak görev almam bu sürecin başlangıç noktası olmuştur. Kültür-sanat muhabiri olarak birçok etkinliği haberleştirmek için koşuşturmak, hem

Giselle Balesi

eğlenceli hem de zordu. Evet; ‘eğlence’ ve ‘zor’ tanımları yan yana tuhaf bir ikili oluşturuyor. Ama yaşamadan anlamak ve hatta anlatmak da bir o kadar güç.

Diğer muhabir arkadaşların imrenen bakışları eşliğinde, bu tür eğlenceli haberlere koşarken tek düşünceniz sahnedeki sanatçının konsantrasyonunu bozmadan size verilen kısa süre içerisinde en güzel fotoğrafı yakalamak, performans öncesi ya da sonrasında kısa bir sohbet ile bir-iki sorunuza yanıt alabilmek, seyircinin yorumlarını gözlemleyebilmek vs. Takip ettiğiniz etkinliğin niteliğine göre eserler ve sanatçılar hakkındaki bilginizi de ortaya koyarak haberinizi hazırlamak. Bitti mi? Elbette hayır... Bir diğer önemli süreç ise haberi verdikten sonra, ulusal baskıda yer almasını sağlamak. İstanbul’un yoğun kültür-sanat etkinlikleri için hazırlanan haberlerin yanında olabilmek yoğun bir mücadeledir.

Berlin Filarmoni Orkestrası

Hazırladığınız haberiniz hem fotoğrafı hem metni ile bağırabilmeli “ben de buradayım” diye. Zorlukları bunlarken, o konserleri dinleyebilmek, bale, opera ve tiyatro eserlerini izleyebilmek, sergilerde tabloların, heykellerin arasında kaybolmak tabii ki eğlenceli ve büyük bir zenginlik.

Kültür-sanat etkinlikleri ile kentin yükselen sesini, yaptığımız haberlerle halka duyurmaya çabalarken kenti bu tür etkinliklerle zenginleştirmek için organizasyonları gerçekleştirenler neler yaşıyor hiç düşündünüz mü?

Viyana Senfoni
Orkestrası

İzmir Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı'nın (İKSEV) otuz iki yıldır düzenlediği 'Uluslararası İzmir Festivali', kentin sesi, rengi ve görsel şöleni olarak İzmir'in en büyük zenginliğidir. Her türlü zorlu süreçlere rağmen, düzeyini sürekli yükselterek en önemli orkestraları, sanatçıları, opera, bale ve tiyatro gösterilerini İzmirliyle buluşturmayı başaran önemli bir festivaldir İzmir Festivali. Kente kazanımları sadece gerçekleştirilen organizasyonlar ile de sınırlı değildir.

İKSEV Başkanı Filiz Eczacıbaşı Sarper ile yaptığımız sohbette, bir kente festival kazandırmanın zorlu ve keyifli yolculuğunu konuştuk. Sarper, İKSEV'in 1985 yılında kurulurken, İzmir'i kendi adıyla anılan uluslararası bir festivalle tanıtmanın en önemli amaçları olduğunu söylüyor:

"İKSEV, bir grup İzmirli sanatseverin girişimiyle kültür ve sanatın araştırılması, incelenmesi, öğrenilmesi, öğretilmesi, korunması ve kitlelere yaygınlaştırılması için her türlü girişimde bulunmak amacıyla kurulmuştur. Vakfın kurulmasından hemen sonra İzmir Festivali ile başladığımız etkinliklerimiz, İzmir Avrupa Caz Festivali, Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Ulusal Beste Yarışması ile devam ediyor. Çok önem verdiğimiz eğitim çalışmalarımızı 'Gençler Ustalarla Buluşuyor' projesi kapsamında aralıksız sürdürüyoruz. Ulusal ve uluslararası çapta ustalık sınıfları ve atölyelerle pek çok gencimizin kendi alanlarında en iyilerle çalışmalarını sağladık. MÜZİKSEV, alanında ilk olan konseptiyle geleneksel çalgılarımızı koruyup tanıtmasının yanı sıra bahçesindeki konser salonuyla özellikle genç sanatçılarımıza yönelik hizmet veriyor. Bir ses arşivi oluşturma çabamız devam ediyor. 1987 yılında ilk Uluslararası İzmir Festivali düzenlendi ve aralıksız sürüyor. Efes Antik Tiyatro, uluslararası sanat etkinliklerine İzmir Festivali ile açıldı. O tarihten bu yana kentimizin ve çevresindeki tarihi mekânları kültür-sanat etkinlikleri ile bütünleştirerek tanınırlığa katkı sağlamayı hedefledik."

İzmir Festivali sayesinde; kendi dallarında dünyanın en önemli isimlerini izleyebildik. Ray Charles, Joan Baez, Chris de Burgh, Sting, Elton John, Jose Careras, Brayn Adams, James Brown, Yo-Yo Ma, Itzhak Perlman gibi yıldızları; Barışnikov ve Maurice Béjart yönetiminde bale toplulukları ile büyük orkestraları İzmir'de görebildik. Bütün bu isimleri İzmirli sanatseverlerle buluştururken neler yaşandı peki? Sarper, ilk festivalin hazırlık aşamalarındaki telaşı, çabaları, destekleri ve festival sonrası geri dönüşleri anlatırken halen o günkü heyecanını yaşıyor.

İlk festivalin starı Ray Charles'ı İzmir'e getirmek nasıl bir deneyimdi anlatıyor:

"İlk Uluslararası İzmir Festivali'nin programını yaparken İstanbul Festivali'nden destek aldık. Bu destek birkaç yıl sürdü. Paylaştığımız programlar hâlâ oluyor tabii. Heyecan çok fazlaydı. Doğrusunu söylemek gerekirse pek çok kişi İzmir'de böyle bir festivalin uzun ömürlü olmayacağına inanıyordu. Çabamızı geçici bir heves olarak görenler çoğunlukta idi. O dönemde şartlar çok farklıydı. Şimdi tek telefonla halledebileğimiz işler imkânsız görünüyordu. Örneğin Ray Charles için gereken limuzin İzmir'de yoktu. İstanbul'dan getirtmek zorunda kalmıştık. Uzun yıllar İstanbullu ses-ışık firmalarıyla çalıştık çünkü İzmir'de o yıllarda uluslararası ölçekte bir konserin teknik gereksinimlerini karşılayacak firma bulunmuyordu. İlk festivalin açılış konserinden sonra başlayan güzel geri dönüşler, festival sonuna kadar sürdü. Ray Charles gibi bir dünya devini İzmir'e getirmek büyük bir olaydı. Efes Antik Tiyatro, ki o yıllarda Efes'te gece ışıklandırması yoktu, tarihinde ilk kez böyle bir konsere sahne oldu. Kulisi, sahneyi hazırlamak, sanatçıyı getirmek, seyirciyi almak sonra tiyatroyu boşaltmak, her şey ilkti. Ama başarıyla altından kalktık."

Filiz Eczacıbaşı Sarper

Kolay değil elbet. Bir ay boyunca süren uluslararası bir sanat festivali programı yaparken, sanatseverlerin ilgisini çekebilecek değişik dallarda etkinlikler bulup, davet etmek uzun uğraşlar gerektiriyor. Dünyanın farklı yerlerinde sanat festivallerini düzenli takip etmek, nitelikli programlar bulmak önemli. Programa karar

verdikten sonra bütün altyapısıyla, sahnede görünen kısmı ve görünmeyen sahne arkası kısmı ile kente taşımak... Bütün bu emek, kentte festival havasını yaratabilmek için. Soruyoruz Sarper'e; bir festival kente ne kazandırıyor? İzmir Festivali'nin kente kazanımlarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

"Bir kentin adını taşıyan, kültür-sanat festivalinin olması her şeyden önce o kentin uygarlık düzeyinin göstergesidir. Kent halkının gelişmiş sanat beğenisini, aydın dünya görüşünü temsil eder bu festivaller. Adını taşıdığı kenti, ülkesini sanat yoluyla tanıtır. Kültürel katkılarının yanı sıra sosyal ve ekonomik katkıları da söz konusu

tabii. Örneğin Kuşadası tatillerini İzmir Festivali döneminde yapan yabancı izleyicilerimiz var. Her yıl festival tarihlerini e-posta yoluyla sorup öğreniyorlar. Efes Antik Tiyatro'daki konserlere, opera ve bale gösterilerine özel uçaklarla insanlar geldi. 2012 yılında değerli şef Herbert Blomstedt yönetimindeki Viyana Filarmoni

Ray Charles

Gennadi Rozhdestvensky

Orkestrası özel bir turne yaptı. Çok lüks bir yolcu gemisinde takipçileriyle yapacakları bu tur sırasında Uluslararası İzmir Festivali'nde Efes'te konser yapmak istediklerini bildirdiler. 10 Temmuz 2012'de, 1500 seçkin konukla geldikleri Efes Agora'da unutulmaz bir konser verdiler. Efes tabii ki adını duyurmuş bir antik kent ama bir sanat mekânı olarak son 33 yılda hatırı sayılır bir tanınırlığa ulaştı. Antik Efes'in yanı sıra Selçuk Meryem Ana Evi, İzmir St. Polycarp Kilisesi, kentin tarihi Agorasını İzmir'in ilk kurulduğu yer olarak bilinen Bayraklı Ören Yeri, Ana Tanrıça'nın Kenti Metropolis'i ve Büyük İskender'in İzmir'i yeniden kurduğu Kadifekale'yi kentin sanat mekânları arasına kattık. Bergama Asklepion Tiyatrosu, Çeşme Kalesi ve Efes Celsus Kütüphanesi, Efes Odeon da etkinlik mekânlarımız arasında yerini aldı. Vakfımız kurulduğundan bu yana hemen her döneminde kültür ve sanatın beşiği olmuş İzmir'i dünyaya yine 'Kültür, Sanat ve Turizm Kenti' olarak tanııtma uğraşısı içindedir. Bu amaç doğrultusunda bu tür tarihi mekânlarımızı sanatsal etkinliklerle canlandırmak için uğraşıyoruz. Hem konuk ettiğimiz sanatçılarımız için büyümlü atmosferlerde sanatlarını sunmaları, hem de izleyenler için bu mekânlarda muhteşem performanslar izleyebilmek gerçekten unutulmaz bir deneyim oluyor. Turistlerin de yoğun ilgi gösterdiği bu mekânlardaki etkinliklerimizle, İzmir'in tanıtımına

da önemli bir katkı sağladığımızı düşünüyorum"

Peki, festival programını oluştururken kent kültürünün katkısı, yönlendirmesi, sanatseverlerin talepleri, beklentileri, çevresel faktörler, mekânlar vs. ne kadar etkili oluyor?

"Bu söylediklerinizin hepsi festival programını oluştururken dikkate alınması gereken konular. Biz festivallerin öncü bir tarafının olması gerektiğine de inanıyoruz. Müzikte yenilikler yaratan, dünyanın beğenip dinlediği sanatçıları, orkestraları, bale topluluklarını ağırlıyoruz. Festivallerin, o kentin insanların sanatsal beğenisinin yükselmesinde katkısı olması gerekir. Etkinliklerinizin niteliğinden ödün vermemek önemlidir"

Festivaller birçok şehir için ise marka olmak, tanınmak ve turist çekmek için önemli bir fırsat. Dünyanın birçok ülkesi, çağdaş sanattan klasik müziğe, edebiyattan sahne sanatlarına varan farklı disiplinlerdeki sanat festivallerini başkentlerine sıkıştırmak yerine, farklı şehirlere yaydıkları festivaller, bienaller ve etkinlikleri kitlelerle buluşturuyor. Fakat bu durum ülkemizde bambaşka bir şekilde karşımıza çıkıyor. Ülkemizin her köşesinin, hem tarihsel hem de niteliksel açıdan bu kadar zengin bir kültür-sanat geçmişi ve ilişkisi varken, bütün etkinliklerin yeri ne yazık ki İstanbul'da sıkışmış gibi görünmekte.

Oysaki dünyanın değişik yerlerinde sadece festivalleri ile ünlenen birçok kent biliyoruz. Dünyanın en büyük film festivallerinden biri Fransa'nın Cannes şehrinde. Dünyanın en önemli sahne sanatları festivallerinden biri ise Birleşik Krallık'ın başkenti Londra'da değil, Edinburgh'ta. Çağdaş sanat alanında en önemli bienal ise yine İtalya'nın Venedik şehrinde. Sarper, İzmir Festivalimizin de otuz iki yıllık geçmişi ile uluslararası festivaller arasında önemli bir yere geldiğini anlatıyor.

“Gerçekleştirdiği programlarla niteliklerinden ödün vermeyen, yurtdışında da önemli ölçüde tanınan bir festival. Uluslararası İzmir Festivali 2003'ten beri Avrupa Festivaller Birliği üyesi. Festival etkinliklerini tarihi mekanlarda yaptığı için de ayrıcalıklı bir yere sahip. Bu özelliği ile 2018

Avrupa Kültür Mirası yılında EFA'nın öne çıkardığı on festival arasında yer aldı. Uluslararası İzmir Festivali, Avrupa Festivaller Birliği yönetim kurulunda ve Avrupa Parlamentosu Kültür komisyonunda yönetim kurulu başkanı düzeyinde temsil ediliyor ve Avrupa'nın kültür politikalarının belirlenmesinde söz sahibi oluyor.”

Biraz da sahne arkasına dönelim... Biz izleyenlerin göremediği neler yaşıyor festivalin mutfağında?

“Her festivalde çok önemli topluluklar, orkestralar, solistler ağırladık. Sanatçılar turnede de olsalar alıştıkları, rahat ettikleri ortama yakın bir ortam istiyorlar. Bize değişik gelse de onlar için olağan talepler bunlar. Doğal olarak kuliste rahat etmek isterler. Elton John, kulisinde antika halılar ve eşyalar, özel bir duş istemişti. Efes Antik

Tiyatro'ya özel hazırlanmış bir duş kabini götürmüştük. Hafif yiyecekler ve meyveleri tercih etti. Sahnede içeceği diyet kolanın kutusunun isim görülmeyecek şekilde sarılması da taleplerinin arasındaydı. Kullandıkları marka içki, su, kahve gibi talepleri oluyor. Yemek konusunda çok seçici olanlar var. Örneğin Sting özel aşçısı ve mutfak kamyonu ile gelmek istedi. Buna gerek olmadığını taleplerini karşılayabileceğimizi söyledik. Karşıladık da. Çok mutlu ayrıldı. Birçoğu da yerel lezzetleri tatmak istiyor. Örneğin Joshua Bell zeytinyağlı yemeklerimize bayılmıştı. İtzhak Perlman balıklarımızı ve mezelerimizi çok beğenmişti. Yıllar içinde talepleri istediği gibi karşılanmadığı için mutsuz ayrılan hiçbir sanatçımız olmadı. Ama bunca yılda en ilginç talep hangisiydi dersiniz sanırım üç kez festivalimize katılan Paco De

Sting

Lucia'nın kuliste ve kalacağı odada elinin ulaşabileceği her yerde kül tablası bulunmasını istemesiydi diyebilirim. Geçen yıllar içinde pek çok ilginç olay yaşadık, anılar biriktirdik. 15. Festivalde Elton John, Efes'te konser vermek için bize başvurdu ve festivalimize katılmak istediğini bildirdi. Programımız tamamlanmıştı. Ancak teklif çok cazipti. Microsoft sponsorluğunda yapılacak bu konser dünyada İnternet'ten naklen yayınlanan ilk konser olacaktı. Bir dünya devini ağırlamanın yanı sıra Efes'in ve İzmir'in tanıtımını da en güzel şekilde yapabilecektik. Zorlu bir süreçti. Naklen yayın için teknik altyapı kurulması gerekiyordu, onlarca adam günlerce çalıştı. Antik bir mekânda çalışmanın kısıtları var o yüzden zorlu oldu. Çalışanlar için bir sahra çadırı kurdurmuştuk. Yemek ve dinlenme saatlerini burada geçiriyorlardı. Konser günü yüzlerce mumun aydınlattığı

Efes Tiyatrosu'nun görüntüsü eşsizdi. Elton John'un ofisinin daha sonra bize bildirdiğine göre o yıl bu konserin DVD'si İngiltere ve Avrupa'da en çok satılan Noel armağanı oldu. 10. Festivalde St. Petersburg Filarmoni Orkestrası sanatçılarını getiren uçağa bagajlar yüklenirken bazı valizler ve çalgılar unutulmuş. Bunlar bir sonraki uçağa verilmiş ancak konsere yetişmedi. Çalgıları alelacele temin ettik. Ancak bazı sanatçıların giysileri yoktu. Teknik ekibimiz için hazırladığımız siyah tişörtleri günlük pantolonlarının üzerine giydiler. Konsere öyle çıktılar. Seyircilerimize de bir açıklama yapmıştık. 21. Festival'de bir uçak aksiliği daha yaşadık. Robin Gibb Londra'da havaalanına giderken yolda bir kaza oluyor ve yol kapanıyor. Uçağını kaçırıyor. Ancak ondan sonraki en yakın uçak bir başka havaalanından kalkıyor. Hemen oraya gidiyorlar. Biz elimiz yüreğimizde bekliyoruz. Konser Çeşme Açık Hava Tiyatrosu'nda. Uçak konser başladıktan üç dakika sonra indi. Flarmonia İstanbul ve Gibbs'in vokalleri çok neşeli ve hareketli bir gösteri sundu. Ekibimiz Gibbs'i uçağın kapısından aldı ve eskort eşliğinde adeta uçarak konsere getirdi. Gerek havaalanında gerekse yolda emniyet güçlerimizin desteğini unutamayız. Şaşırtıcı olan onca telaş ve tantanaya rağmen Robin Gibbs'in sahneye hiçbir şey olmamış gibi gayet sakin ve rahat çıkmasıydı. Ravi Shankar ilkinde İstanbul konserinden sonra ağır bir mide rahatsızlığı geçiriyor ve doktorlar kendisine yolculuk izni vermiyorlar. O nedenle konserini yapamadık. Bu anılar ilk aklıma gelenler. Ancak güzel bir ekip çalışması ile her türlü zorluğu aşıp yerini güzel anılara bırakıyoruz.”

Bütün etkinlikler planlanıp, gerçekleşene kadar yaşanan heyecanı nasıl tarif edersiniz, en unutulmazı hangi etkinlik oldu diye sorduğumuzda;

“Hazırlık aşamasında başlayan heyecan, festivalin son etkinliği bitene kadar sürer. Her etkinlik için farklı bir heyecan, en iyi yapıma arzusu vardır. Bu ilk günden bu yana böyle. Hiç değişmedi. Ama en unutulmazı hangisi dersiniz, benim için ayırım yapmak zor. Bana göre hepsi unutulmaz. Her birinde çok emek çok özveri var” diye yanıtlıyor Sarper.

Bu yıl festivalin otuz üçüncüsünü gerçekleştirmek için hazırlıklarınıza devam ederken, yıllar geçtikçe halkın

ilgi düzeyini ve gençlerin ilgisi hakkında değerlendirmesi ise;

“Festivallerin kendi seyircisini yetiştirmek gibi bir işlevi de var. İlk yıllardaki gibi değil artık. Yetişmiş bir izleyicimiz var. Bugün ‘Festivaller Kenti İzmir’ konuşuluyorsa bunun yolunu açtığımızı düşünüyorum. Avrupa'nın aksine bizim gençleşen bir izleyici kitlemiz var. Ayrıca hem İzmir Festivali hem de Caz Festivali'nde onlarca genç arkadaşımız gönüllü olarak çalışıyor. Bu ilgi de bizi umutlandırıyor.”

Festival programına dâhil etmeyi en çok hayal ettiğiniz sanatçı ya da etkinlik var mı diye merak edip soruyoruz...

“Sevinçle söyleyebilirim ki bu güne kadar hayal edip de getiremediğimiz bir sanatçı olmadı.”

Tabii ki festivallerin kente yerleşmesi için, desteklenmesi önemli. Yerel yönetimin yıllar geçtikçe destekleri nasıl gelişti?

“İKSEV kurulduğu günden bu yana yerel yönetimlerden destek gördü ve görüyor. İzmir Valiliği ve İzmir Büyükşehir Belediyesi vakıf kurucularımız arasında yer alıyor. Yerel yönetim her zaman elinden gelenin en iyisi ile destek oluyor bize bu konuda şükran borçluyuz”

Kültür ekonomisi kapsamında festivaller, kent ekonomisine ve tanıtımına çok büyük katkı sağlamaktadır. İKSEV'in gerçekleştirdiği Uluslararası İzmir Festivali de kentin en önemli etkinliği olarak bugüne kadar gelmiş, hem kentlinin hem de yurtdışı konukların ilgiyle beklediği ve izlediği kültürel bir zenginliktir.

Yazımızın başında “kentler nasıl zenginleşir?” diye sormuştuk... İşte kentler, kültür sanat alanındaki nitelikli organizasyonların kentlinin estetik ruhuna dokunabilmesi ile zenginleşir.

Bu zenginliğimizi daha da artıracak yeni festival programlarını merakla beklerken, İzmirimizin zenginliğine katkı sağlayan İzmir Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı'nın tüm değerli yöneticilerine teşekkür ediyoruz.

33. Uluslararası İzmir Festivali hakkında detaylı bilgiye <http://www.iksev.org/tr/izmir-festivali> linkinden ulaşabilirsiniz.

BESİM AKIMSAR TUHAF ADAMDIR!

“Tuhaflık”; kâğıda, kaleme ve yazıya duyduğun karşılıksız aşka kendini vermek, memleketin kültür dünyasında kapladığın alana paha biçilemezken senin beş parasız kalman anlamına geliyorsa evet; Besim Akımsar, tuhaf adamdır!

DUYGU YAYMAN

“Mehmet Efendi tuhaf adamdır. Aklına eseni yapar. Kimseyi dinlemez. Ara sıra ıslık çaldığı olur. Ona bir iş verdiniz, değil mi? Canı çekerse yapar. Hevesli değilse oralı bile olmaz. Üstüne varırsanız hiç dinlemez, alır başını gider. (...)”

Elimde boyutu küçük, içi derin bir kitap... İnsanın içini çabucak anlatıveren, etkisi uzun süren cinsten... 1959 Kasım’ında İzmir’de Gutenberg Matbaası’nda basılmış. Kovan Kitabevi Yayınları’nın ikinci kitabı. Yazarı, yayıncısı Besim Akımsar. Tuhaf adam olan Mehmet Efendi ya da kitaptaki diğer hikâye kahramanları, çeşitli yanlarıyla Akımsar’ın tezahürü aslında. Bu ismi akılda iyi tutmak gerektiği için söylüyorum: Besim Akımsar da hakikaten tuhaf adamdır. O kadar tuhaftır ki hem gazeteci hem edebiyatçı hem yayıncı hem de sohbet adamı olarak İzmir’in kültür tarihini oluşturan (“tarihe geçen” değil, bizzat o tarihi yapan) kişilerden biridir ama meşhur tabirle; “bilen bilir”! Oysa adının sınırlı bir çevrede yaşıyor olması anlaşılır gibi değil! Çünkü Besim Akımsar tuhaf adamdır. Babadan kalan ticarethaneyi batırmış, “ipsiz sapsızlar” sıfatıyla gazeteci olmuş, 1940’larda yayınladığı Kovan dergisinde ve yayınladığı kitaplarda Yaşar Kemal’den Çetin Altan’a, Behçet Necatigil’den Nahit Ulvi Akgün’e, Samim Kocagöz’den Özdemir Asaf’a Turgay Gönenc’ten Şükran Kurdakul’a dek Türk edebiyatının ustalarını müjdelemiştir. Bol keseden dağıttığı parayı saymayı da tutmayı da bir türlü becerememiş, kendisi batsa da İzmir kültür hayatını kalkındırmıştır. Olayları kavrayışı, son derece zeki akıl oyunları ile ifade edişi, kara mizah tarzı ile İzmir basın tarihinde köşelerin ve röportajların

en özgün üslubudur o. Meyhane sohbetlerinin vazgeçilmez ismidir. İşte bu yazı, o “tuhaf” adamın hikâyesidir.

“Az hizmet etmedik, memleketin kültür yaşamına!”

“15 yaşımdan itibaren damarlarımda yazı yazma ve şiirle uğraşma mikrobi dolaşmaya başladı. Çocuk dergilerine, gazetelerin edebiyat sayfalarına yazmaya başladım. Üstünüze afiyet, şiirle de uğraşıyordum. Amacım gazeteci olmaktı. O zamanlar biraz ipsiz sapsızlar, işsiz güçsüzler gazeteci olurdu. Biz de kendimizi o yöne layık bulduk.”

Besim Akımsar, 13 Ocak 1985 tarihli Yeni Asır’da Yaşar Aksoy’a verdiği röportajda kendini anlatmaya böyle başlıyor. Eşi Emel Akımsar’ın bize söylediğine göre ise, Besim Bey’in gazeteciliği doğuştan. Öyle ya! Akımsar, başka türlü nasıl, anlattığı gibi bir tutkuyla bağlanabilirdi yazıya: “Efendim galiba bizde babamızdan miras kalma bir tüccarlık eğilimi var ki 30 yaşımıza kadar sözüm ona ticaretle uğraştık. Ne mi sattım? Keçiboynuzu, kuru üzüm, incir, bakliyat ve hububat gibi şeyler. Gazi Bulvarı’nda dükkânımız vardı. Şanımıza yaraşır biçimde batırdık ticarethaneyi. Bir yandan gazetecilik bir yandan tüccarlık yürümez tabii.” Ticaretin sadece bu biçimi değil, Akımsar’ın yürütemediği. Yayıncılığın her aşamasında fark yaratıyor da konu akçeli işlere gelince, orada kalıyor: “Yaşantımın esas esprisi galiba hasbelkader Kovan dergisini yayınlamakla başlıyor. Yıl 1943, Ağustos ayı. Konak Sineması’nın bulunduğu yerde salaş bir han vardı. Birinci katta tek başıma bir oda

tutarak çocukluk yıllarımdan beri peşinde koştuğum büyük hülyama kavuştum ve Kovan isimli bir edebiyat dergisi yayınlamaya başladım. (...) 1959’da Kovan Yayınları’nı kurdum. O yıllar, Alsancak’taki bir apartmanın zemin katında, bir odada Gutenberg Matbaası’nı çalıştırıyordum. Küçük bir pedallı makinemiz var, iyisi mi kitap yayınlayalım, dedik ve başladık bir sürü kitap basmaya. Hem editörüm hem dizgici hem baskıcı hem dağıtımçı hem de hiçbir zaman postadan gelmeyen paraların alıcısı! Turgay Gönenc kardeşim çok güzel kapaklar yaptı kitapçıklarımıza. Ama onun güzelim kapakları bile Kovan Yayınları’nı batmaktan kurtaramadı. Herkes ‘Yaşsa Besim!’ diyordu ama biz battıkça batıyorduk. Sonunda matbaa da elden gitti. (...) Kovan Yayınları’nı çıkarırken kitapçı dükkânı açma girişimimiz de oldu. Önce Birinci Beyler Sokağı’nda iki ayrı yerde, sonra Kokaryalı’da (Güzelyalı) dükkân açtım. Kitapçılık o zamanlar yürek isterdi. Herkes benim dükkâna doluşurdu. Gelen çıkmazdı bir daha. Bana afakanlar basardı. Kaçıp giderdim dükkândan. Çok kitap sattık, epey entelektüel hediye ettik bu vatana amma velâkin bizim karnımız aman aman doymadı hiç. Sonunda o tezgâhı da kapatmak zorunda kaldık. (...) İşsiz kaldığım yıllarda, hemşirenin Kokaryalı’da bir evi vardı, tüm kitaplarımı oraya taşımıştım. Bütün gün o evde vakit geçiriyordum. Tabii tüm dostlar da benle beraber... Lagara lugara gidiyoruz, kafamız yüksek... Bol sohbet... Edebiyat, sanat, kültür, dünya nizamları falan filan... Giren çıkan belirsiz eve. Pencere ve kapı ardına kadar açık. Birer ikişer kitaplar yürümeye başladı. Kitap çalınır mı? Belki iftihar edilecek bir şey amma daha sonra çuvalla kitap yürütmeye

başladılar. Çuvalın biri çıkıyor, öteki giriyor eve. Eş dost ve bu arada gerçek hırsızlar yağma ettiler kitaplarımı. Gördünüz mü? Az hizmet etmedik, bu memleketin kültür yaşamına!”

Yaşar Kemal, şiirleriyle Kovan’da Akımsar’ın ironiyle söylediği bu söz doğru. Tek partili dönemin, İkinci Dünya Savaşı’yla kararan yılların İzmir’inde kültür hayatının üçlü sacayağından biri oluyor Kovan. 2004’te kaybettiğimiz İzmirli şair, yazar Şükran Kurdakul’un değerlendirmesiyle diğerleri; İzmir Kültür gazetesi ve İzmir Halkevi’nin Fikirler dergisi. Kurdakul, İzmir Kent Kültürü dergisine verdiği röportajda, Kovan’daki yazarların son derece özgürlükçü olduğunu, Besim Akımsar’ın da iyi bir öykü yazarı olduğunu söylüyor. “Akımsar’ın 1971’lere kadar İzmir kültür hayatına yazar olarak, yayıncı olarak, daha sonra kitabevi sahibi olarak, editör olarak çok büyük katkısı olmuştur” diyor.

Bu yılın şubatında kaybettiğimiz bir başka İzmirli şair, yazar ve ressam Turgay Gönenç’ten dinleme şansımız oluyor, 40 küsur yıl ayrılmadığı dostu Besim Akımsar’ı. Yıl 1958. Yer, Mimar Kemalettin Caddesi’ndeki Gutenberg Matbaası. Nahit Ulvi Akgün, Gönenç ile Akımsar’ı tanıştırıyor. Saygılı, yaş farkı gözetmeyen, ince esprilerle yüklü konuşması, Gönenç’in dikkatini çekiyor. Matbaa, basın ve yazın dünyamızdaki ünlülerin İzmir’e geldiğinde uğradığı ilk yer oluyor. Uğrak yerleri, Akımsar’la bir hareket ediyor; önce kitapçı dükkânı, sonra Güzelyalı’daki ev. Hava Eğitim Komutanlığı’nda askerliğini yapan Ahmet Piriştina da Güzelyalı’daki kitabevinin müdavimlerinden. Gönenç, 10 Ağustos 1943 - 1 Ekim 1947 arasında 36 sayı yayınlanan Kovan dergisinin önemini şöyle özetliyor: “İstanbul’daki yazarların şiir ya da yazılarını yayımlamak istediği bir dergi olmuş. Türk edebiyatında çok üst düzeydeki yazarların da ilk ve önemli şiirleri Kovan’da yayınlandı.”

Kemal Sadık Göğçeli adıyla Yaşar Kemal, Çetin Altan, Behçet Necatigil, dergide ilk şiirleri yayınlananlardan. Diğer yazarları arasında kimler mi var? Necdet Öklem, Nahit Ulvi Akgün, İlhan İleri, Necati Cumalı, Orhan Arıburnu, Şükran Kurdakul, Özdemir Asaf, Kemal Bilbaşar, Naim Tirali, Mehmed Kemal, Rüştü Şardağ, İbrahim Zeki Burdurlu, Mehmet Metin (Metin Eloğlu), Mustafa Şerif Onaran...

Turgay Gönenc imzalı kitap kapakları Okurların, yeni kitapları dört gözle beklediği 1950’lerde, Kovan Yayınları pek çok kitap basıyor. Kemal Bilbaşar’ın “Ay Tutulduğu Gece”, Nahit Ulvi Akgün’ün “Birisi” ve “Karanlıkta Bir Ağaç”, Kafka’nın “Mezar Bekçisi”,

Gorki’nin “26 Erkek ve Bir Kız”, Upton Sinclair’in “Sanayi Kralı” (Halikarnas Balıkçısı’nın çevirisiyle), Ionesco’nun “Yeni Kiracı”, Ferzan Gürel’in “Evcilik Oyunu” ve Turgay Gönenc’in ilk kitabı “Bozgunda” bunlar arasında. Gönenc, yayınevi kadrosuna bu süreçte dâhil

oluyor. Nahit Ulvi Akgün’ün 1960 Ocak’ında çıkan yeni şiir kitabının kapak tasarımını yapıyor. Kitabın ismine de Gönenc’in karar vermesini istiyorlar. Karanlıkta Bir Ağaç böyle yayınlanıyor. Gönenc, cep kitapları hazırlıyor Kovan’a: “Sürekli yayın esprisini ‘60’lardan sonra beraber geliştirdik. İnce, küçük kitaplar yaptık. Bazılarını Can Yayınları da yapmak istedi sonra. Hatta aralarından biri, Kafka’nın ‘Bir Köpeğin Araştırmaları’ kitabıdır. Belli bir kapak olacak, renkler değişecek önerisini ben getirmiştım, ekonomik olsun diye.” Kitapçılık bir tutku...

Evine konuk olduğumuzda eşi Emel Akımsar ile çocukları Hikmet ve Yamaç Akımsar bu duygusunu, “Raftan kitap aldı mı önce koklardı. Hangi ağaçtan yapıldığını söylerdi. O kâğıdın gramajını ezbere bilirdi” diye özetliyordu.

Sabah Postası’nı bir fincan kahveye verdi.

1947’de Anadolu Gazetesi’nde gece sekreterliği, yazı işleri müdürlüğü, 1948’de Sabah Postası’nda imtiyaz sahipliği ve köşe yazarlığı, 1950’lerde Hafta dergisi yazarlığı, 1960’ta Yorum dergisi yayıncılığı, 1970’lerden itibaren Vatan ve Dünya gazetelerinin İzmir temsilciliği ve Vatan’ın köşe yazarlığı, Basın Şeref Divanı üyeliği... Emel Akımsar, eşinin “Bütün dünyası gazete üzerineydi” diye tanımladığı gazetecilik sürecini böyle özetliyor. Sabah Postası’na, klasik bir Besim Akımsar parantezi açıyor: “Sabah Postası’nın imtiyazını aldı ama başa çıkamadı. Bir-iki sayı çıkardı. Orhan Rahmi Gökçe’yle kahve içmişler, bir kahveye vermiş imtiyazı. En azından rakı parasını

İZMİR MEKTUBU

Ağırlığına kâğıt, kitap haline gelirken

Yerli bir “Ağa Han,,

Şair Nahit Ulvi Akgün her yılın Temmuz ayında İzmirde kantaro vurulur, kaç kilo gelirse o kadar kâğıt alır

İzmirde bir şair var; nezeleyle tutulunca sevinir: çünkü o zaman sesi daha melân kolluk çıkmaktadır! Güzel bir kız ona mültefit davranırsa, üzüntüsünden kahrıldığını itiraf eder: çünkü karısı asabidir! Yazın da şişmanladıkça sevinelinden uçar: çünkü temmuzda törenle tartılacak ve ağırlığına kâğıt alacaktır.

Bahis konusu etmek iste­diğimiz şair, soyadı alfabe­nin ilk harfiyle başladığı için bütün antolojilerin baş köşe­si­ne kurulan Nahit Ulvi Ak­gün­dür. Tıpkı Ağahan gibi her yıl kantara vurulur. Kaç kilo gelirse, o kadar kâğıt al­ır. Bu acıip gelenek, yıllar­dan beri devam etmektedir. Hayranları tarafından kendi­disine verilmekte olan kâğıt, önce­leri «İrnel hamur» de­nen elcişendil. Sonra İknel, der­ten üçüncü hamura düş­tü. Bu yıl ise «Şren» denen kasap kâğıdıyla mükâfatlan­dırıldı.

Nahit Ulvi, kâğıda vurgun. Nevi ne olursa olsun, kâğıt kâğıttır diyor ve kendisini, altınları görmeyen terazinin kefesine oturmıyan rakibi A­ğahan­dan daha mesut hisse­diyor.

Hâlen felsefe öğretmeni o­lan Nahit Ulvi, belki «Büyüka

«Taklit» ten tiksindir, «Tek­rar» dan nefret eder, «Teş­bih» ten ise dörtlümla kaçır. Onu çileden çıkarmak isti­

Yazan :
Besim AKIMSAR

yorsanız, «Şiirin tarifi» ni so­run... Usulen küplere binecek ve küplerin üzerinden şunları söyleyecektir:

«Evet, tarif edenler var. Mesela Prof. Ali Nihat Tar­lan, şiir ufukta yüzen nadide bir balondur, diyor. Yalnız bu balonun «kabili sevk» olup olmadığını tasrih etmemiş. Kimbilir, şiir dediğiniz belki de replindir. Bu hesaba gö­re, müteveffa Mongolfier bi­raderleri de, sadece balonun mucidi olarak değil, aynı za­manda şiirin mübdi diye ka­bul edebiliriz!»

Şairin kasap kâğıdıyla jal­tıflı, onu şu sırada İzmirde günün adamı haline getirdi. Mahalli gazeteler, günlerce kendisinden bahsettiler. Epey ce ahret sorusunu cevaplan­dırmak zorunda kaldı.

Bu vesileyle öğrendik: yir­mi yıldır şiir yazarmış. Yirmi yıl daha yazacaktı. Yani kırkklanmadan şiiri bırakmak

ifade edildiğine göre, bir şa­irin bu kadar kesin konuşa­bilmesi için, ilham perisiyle nikâhlı olması lâzım!

İşte, Ağahanın İzmir nü­hasına sorulan sorulardan biri daha:

— Sizin için «Aşk şairi» di­yorlar.

— Saçma! Ne aşk şairiyim, ne de «sosyal endişe» yı di­line pelesenk etmiş bir züp­pe... Sadece şairim.

Nahit Ulvi, güdümlü sanat iddialarına fitil oluyor:

— Koyunların, sığırların güdüldüğünü bilirim ama, sa­natın güdülmesine aklım er­miyor. Bir de diyorlar ki, sa­nat faydalı olmalıymış. İşe yaramalıymış... Geçin bunla­rı... Sanat, öyle mutlak ede­vâtı gibi işe filân yaramaz. İnsanlar, pekâlâ sanatsız da yaşayabilirler. Ama insan gi­bi, yahut başka türü... Orası ayrı!

Henüz kırkır yaşında olan ve saçlarının vakitsiz dökü­lüşüne üzülen Nahit Ulvinin sevdiği üç şey varmış: şiir, börek ve tatlı!

İşte bu sayede doksan kilo geldi ve aldığı kâğıt miktarı, geçen senekinden dokuz kilo

çıkarsaymış...” Sabah Postası’ndan önce de pek çok gazete çıkarıyor Akımsar. Eşinin, “Yıl 1, sayı 1” dediği cinsten... Akımsar 1972’de emekli oluyor ancak ‘60’larda yönetim kurulu üyesi olduğu İzmir Gazeteciler Cemiyeti’nin Bayram gazetesine ‘90’ların sonuna kadar, arada bir de Yeni Asır’a yazıyor. Gazeteciler Sendikası’nın kurucularından Akımsar, tek işçiyi sigortasız bir saat bile çalıştırmıyor. Ekonomik sıkıntıda da olsa iki saat fazla çalışana mesai ücretini ödüyor. Yüksek Ticaret’te, (kendi ifadesiyle ‘alçak ticaret’te) okumuş olsa da ticareti hiç beceremiyor. Sofrada tüm hesabı ödeyen de o; Güzelyalı’da müstakil bir ev alınacak bedele Kovan dergisini çıkaran da...

Babıâli’nin transfer tekliflerine, İzmir sevdası nedeniyle reddeden bir gazeteciydi, Akımsar. Keskin kalemi, ironi ve mizah gücüyle basında fırtına gibi esmiş, pek çok gazeteciye hocalık yapmıştı.

Yakın dostu Turgay Gönenc

Günün sorunlarına, çalkantılarına farklı bir bakış sunan gazete yazılarında Halit Ziya’nın, Refik Halit’in, Falih Rıfkı’nın anlatımlarına rastlanırdı. Yazdığı az sayıda öyküyle edebiyat dünyasına da imzasını atmıştı. Turgay Gönenc’in değerlendirmesiyle, hiç de yabana atılacak bir öykücü değildi. Kendisi değil ama onu tanıyanlar, öykülerini çok önemserdi.

Emel, Hikmet ve Yamaç Akımsar.

Besim Akımsar, 1920’de Çeşme’de geldiği dünyaya, 12 Temmuz 2001’de veda etti. Eşinin tabiriyle, “Özenli bir derbederlik” içinde yaşadı.

Geride tek öykü kitabı, arşivlere geçen yüzlerce yazısı, tatlı anıları ve İzmir kültür tarihinde yeri doldurulmaz bir boşluk bıraktı.

1940'LARDA İZMİR'DE REKLAMLAR

ÖĞR. GÖR. MEVLÜT KAYA
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

Anadolu, 10 AĞUSTOS 1941

Tarih boyunca çeşitli topluluklara ve kültürlere mesken olmuş İzmir şehri, Doğu ve Batı arasında önemli bir geçiş noktasıdır. Konumu itibarıyla, en eski dönemlerden bugüne dek iktisadi açıdan önem arz eden bu kıyı şehri, bulunduğu coğrafyanın gözdesi olmuştur. Gelir kaynakları, çağlar boyunca çok çeşitli olan İzmir, nitelikli bir ihracat-ithalat merkezi durumundadır. Osmanlı döneminin son yıllarında başından geçen işgal ve ardından 13 Eylül 1922'de gerçekleşen yangın hadisesi, şehirde ciddi bir tahribata neden olmuştur. Ancak İzmir, halkın ve yetkililerin üstün çabalarıyla, dayanışma ve istikrarıyla, maruz kalınan işgalin ve yangının bıraktığı tahribatın üstesinden, beklenenden çok daha kısa bir sürede gelmiştir. Bir yandan yangın bölgelerinin onarımı ve yeniden inşa süreci, öte yandan yolların, ortak kullanım alanlarının ve çeşitli tesislerin halkın hizmetine sunulması, İzmir'in yüzünü yeniden güldürmüştür. İzmir'de işgal ve yangın döneminde gerçekleşen tahribat, 1940'lara doğru önemli ölçüde giderilmiştir. Dönemin basınında, çeşitli tesislere ve iş yerlerine ait reklamlardan da şehirdeki

gelişmeler hakkında fikir edinebilmek mümkündür. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türkiye'de yerli üretim, üzerinde önemle durulan konulardandır. 1940'ta İzmir'de, yerli pamuktan ve yünden üretilen kumaşların kalitesine ve yerliliğine vurgu yapan reklamlar bulunmaktadır. İzmir'de matbaa işlerine dair, cumhuriyetin ilk yıllarında bolca reklam bulunmaktadır. Bir yandan basın-yayın, öte yandan çeşitli kurum ve kuruluşlara mühür ve diğer teknik işlerde hizmet veren matbaa tesisleri, özellikle 1928'de gerçekleştirilen Harf İnkılabından itibaren hızla yayılmıştır. Bu tür reklamlar, İzmir'deki matbaa ve basın yayın sektörünün faaliyetlerine

örnek teşkil etmektedir.

Bugün olduğu gibi, geçmiş dönemlerde de pek çok kişinin umut bağladığı piyango çekilişleri, 1940'larda İzmir halkının adeta coşkuyla katıldığı etkinliklerden biri haline gelmişti. Konuya dair, Zafer Piyangosu'nun basında yer alan duyurularından biri şöyleydi: "Zafer Piyangosu Otomatik kürelerle bugün 18.30'da İzmir Fuarı'nda çekilecektir. Sayın İzmir halkı bu çekiliş merasimine davetlidir. Milli Piyango İdaresi" (Anadolu, 30 Ağustos 1940). Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren şehirde giderek artan makineleşme, tamircilik sektörünü de beraberinde getirmiştir. Tuz Tüccarı Nuri Ergüvenç, Şükrü Uğur Ticarethanesi ve Fehmi

Anadolu, 8 KANUNU SANİ 1940

Anadolu, 8 KANUNU SANİ 1940

Safiye Konseri

Bu akşam saat 9 da
Kültürpark Kışlık gazinosu
salonunda
Kemençe: Aleko, Piyanist
ve udî Yorgo
Kanunî Ahmedin iştirakiyle
fevkalâde bir gece

FIATLAR: HER YER 75 KURUŞ

Biletler şimdiden Kültürpark kapıla-
riyle Konak iskelesi üstündeki gazi-
noda satılmaktadır.

1940'larda İzmir'de yaygın eğlence sektörlerinden biri de gazinolardı. Şehrin çeşitli yerlerindeki gazinolarda gerçekleşecek olan eğlence faaliyetlerine dair bilgilendirmeler, birkaç gün önceden basında yer alıyordu. Ülke genelinde olduğu gibi, İzmir'de de eşsiz sesiyle sevilen Safiye Ayla, Hamiyet Yüceses gibi sanatçıların, ayrıca yerli ve yabancı bazı orkestraların bu gazinolarda verdikleri konserler oldukça coşkulu geçmekteydi. Şehir Gazinosu, Kültürpark Kışlık Gazinosu, Fuar Gazinosu ve İnciraltı Plaj Gazinosu'nun basında çıkan reklamları İzmir'de eğlence sektörü hakkında fikir vermesi bakımından önemlidir.

Anadolu, 19 BİRİNCİ TEŞRİN
1940

YARIN!..

İZMİRİN EN BÜYÜK SİNEMASI

Sayın Halkımıza

En Büyük Sürprizini Sunacaktır

??????

Anadolu, 13 MART 1941

YENİ NEŞRİYAT

Ege Spor — İzmirde çıkan Ege Spor mecmuasının (25) numaralı sayısı da memleket spor hareketlerini tesbit eden muhtelif yazılar ve makalelerle intişar eylemiştir. Kariyerimize tavsiye ederiz.

Anadolu, 16 MAYIS 1942

0533 071 55 65

(whatsapp hemşehri hattı)

BAŞKAN BATUR

SİZİ DİNLİYOR

ABDÜL BATUR

**MİMAR
KONAK BELEDİYE BAŞKANI**

KONAK BELEDİYESİ

Konak'ta Her Şey Çok Güzel Olacak

Abdül BATUR

Mimar

Konak Belediye Başkanı

